

Holdninger til ekstremisme

Resultater fra Ung i Oslo 2015

VIGGO VESTEL & ANDERS BAKKEN

NOVA

Velferdsforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Holdninger til ekstremisme

Resultater fra Ung i Oslo 2015

VIGGO VESTEL
ANDERS BAKKEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 4/2016

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Høgskolen i Oslo og Akershus 2016

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-580-3

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-581-0

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, HiOA
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Dette forskningsprosjektet er en del av prosjektet «Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge». Det ble satt i gang etter at NOVA fikk tilbud om forskningsstøtte fra stiftelsen GE Foundation. Bakgrunnen var en henvendelse fra GE Healthcare Norge til NOVA. I etterkant av terroraksjonene som rammet Norge 22. juli 2011, ønsket de å støtte norsk ungdomsforskning. NOVA responderte med å utvikle et kvalitativt basert prosjekt der målet var å få mer kunnskap om hva som tiltrekker unge mennesker til ekstreme miljøer. Som en del av forskningsprosjektet ble det også utviklet noen spørsmål som vi ønsket å få svar på gjennom en kvantitativ undersøkelse. Dette ble gjort gjennom å inkludere spørsmål om holdninger til ekstremisme i Ungdataundersøkelsen Ung i Oslo 2015. Denne rapporten baserer seg på analyser av dette kvantitative datamaterialet.

Det er mange som fortjener en takk for at denne rapporten har blitt til, ikke minst de mange tusen ungdommene som har vært med på undersøkelsen. Rapporten ville heller ikke blitt noe av uten den velviljen som Oslo kommune og KoRus Oslo viste da de ble spurt om å inkludere spørsmål om holdninger til ekstremisme i den omfattende Ung i Oslo-studien.

Takk til Christer Hyggen for det arbeidet som ble gjort med å kartlegge relevante survey-spørsmål som hadde blitt brukt i tidligere studier. Takk til Willy Pedersen og Guro Ødegaard for svært nyttige kommentarer til manus i slutfasen av prosjektet. Takk til Patrick Lie Andersen som har vært prosjektleder for Ung i Oslo 2015. Takk til Margaret Ford for oversettelsen av sammendraget. Takk til Torhild Sager for redigering av manus. Til slutt vil vi takke Utdanningsdirektoratet for generøs forskningsstøtte til arbeidet med å få analysert dataene og skrevet denne rapporten.

Vi håper rapporten vil komme til nytte i det videre forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Oslo, mai 2016

Viggo Vestel og Anders Bakken

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	23
2 Datagrunnlag og metode	35
2.1 Datagrunnlaget	35
2.2 Måling av variablene i rapportene	36
3 Å bruke vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa	41
3.1 Hvor mange støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa?	43
3.2 Kjennetegn ved ungdom som i ulik grad støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa	47
3.3 Oppsummering	57
4 Fiendebilder	61
4.1 Oppfatninger om krig og trusselbilder	63
4.2 Kjennetegn	69
4.3 Oppsummering	73
5 Syriafarerne	77
5.1 Hvor mange støtter valgene til de unge som har dratt til Syria?	80
5.2 Kjennetegn ved de som støtter valget til syriakrigrerne	85
5.3 Kjennetegn ved de som støtter de som har dratt til Syria av humanitære grunner	91
5.4 Oppsummering	94
6 Religiøse påbud versus påbud fra sekulære lover	97
6.1 Hvor mange vil følge religionen sin framfor en ny lov som er i konflikt med religionen?	99
6.2 Kjennetegn ved ungdom som absolutt vil følge religionen sin	101
6.3 Oppsummering	105
7 Avslutning	107
Summary	133
Referanser	151

Sammendrag

Denne rapporten har to målsettinger. For det første skal den gi ny kunnskap om utbredelsen av holdninger til ekstremisme blant ungdom i alderen 16 til 19 år. Dette er holdninger som typisk finnes innenfor dagens høyre-radikale, islam-kritiske miljøer og i radikale islamistmiljøer. Rapporten kartlegger hvor mange som støtter bruk av vold for å oppnå politisk endring i Europa og i dagens Norge, hva slags oppfatninger ungdom har om forholdet mellom islam og vesten som trusler for hverandres kultur og verdier, hvor mange som støtter syriaferne, og hvor mange som mener det er riktig å gi forrang til religionen framfor loven i en situasjon der det er konflikt mellom norsk lov og religiøse påbud. Det andre målet er å få utviklet systematisk kunnskap om hva som kjennetegner de ungdommene som går lengst i å forfekte slike holdninger til ekstremisme.

For å få svar på dette har vi analysert spørreskjemadata fra rundt 8.500 ungdommer i videregående skole som våren 2015 deltok i Ungdata-undersøkelsen Ung i Oslo. Studien omfatter ungdom fra så å si alle Oslos videregående skoler, og så mange som 70 prosent av alle hovedstadens ungdommer i alderen 16–19 år deltok i studien. Det kan likevel være grunn til å ta et visst forbehold om representativiteten, fordi lærlinger og ungdom som ikke går på skole, faller utenfor undersøkelsen. Siden analysene i rapporten viser at en del av de som går lengst i å støtte ekstremistiske standpunkter, også har typiske kjennetegn som er forbundet med det å ikke fullføre videregående, kan det være at omfanget av holdninger til ekstremisme ville vært noe høyere dersom studien hadde omfattet samtlige av Oslos ungdommer. Vi mener likevel at studien gir et dekkende bilde av situasjonen som helhet, og at de sammenhengene som vi har dokumentert, trolig ville endret seg lite dersom alle grupper var like godt representert.

Bruk av vold inngår som et sentralt element i mange ekstremistmiljøer, og det er viktig å presisere at rapportens siktemål ikke har vært å få identifisert eller sirklet inn ungdom som tilhører ekstremistiske miljøer, eller som er villig til å begå alvorlige voldelige handlinger. I rapporten kartlegges holdninger til å bruke vold, uten at det er nærmere spesifisert om det er terrorhandlinger eller mindre

alvorlige voldshandlinger det er snakk om. Selv om det å gi uttrykk for ekstreme standpunkter ikke er det samme som faktisk å være villig til å begå illegitim politisk vold, vil likevel noen av de holdningene vi gjennom denne studien har kartlagt, for noen kunne være et første skritt på veien mot å utvikle et handlingsmønster i voldelig ekstremistisk retning. Intensjonen er at rapporten skal gi viktig kunnskap inn mot det forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Hovedfunn

Undersøkelsen viser at de holdningene som typisk finnes i dagens ekstremistmiljøer, har begrenset plass blant ungdom generelt. De fleste som har svart på undersøkelsen (66 prosent) tar kategorisk avstand fra vold som virkemiddel for å oppnå politisk oppmerksomhet om viktige saker eller for å oppnå politisk endring i dagens Norge eller i Europa. Et flertall (59 prosent) tar avstand fra de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Blant de ungdommene som ikke tar kategorisk avstand, er det i underkant av ti prosent som «vet ikke» hva de skal svare, og rundt 25 prosent som gir uttrykk for at dette er noe de kan støtte «i liten eller i noen grad».

Samtidig viser studien at det finnes en del unge som går langt i å støtte opp om de holdningene som denne studien har kartlagt. Blant annet viser undersøkelsen at:

- Rundt tre prosent mener at det «i stor grad» eller «svært stor grad» kan forsvares å bruke vold for å oppnå politiske endringer her i dagens Norge eller i Europa
- Om lag seks prosent støtter «i stor grad» eller «svært stor grad» valget til de unge menneskene som har dratt til Syria for å kjempe med våpen
- 24 prosent er «helt enig» i at det i dag foregår en krig mellom vesten og islam
- 10 prosent er «helt enig» i at islam generelt truer norsk kultur og verdier
- 8 prosent er «helt enig» i at vesten generelt truer islamsk kultur og verdier

Det er viktig å understreke at ingen av disse forholdene i seg selv er et direkte tegn på at ungdom støtter ekstremister eller identifiserer seg selv som ytterliggående

islamkritikere eller radikale islamister. De kan likevel være viktige, fordi de forteller noe om det «omlandet» av holdninger og standpunkter som en del ekstremistmiljøer kan ha å spille på blant ungdom generelt. Samtidig viser undersøkelsen at det er svært få ungdommer som kombinerer de mest ekstreme standpunktene. Vi har blant annet forsøkt å sirkle inn de som *både* støtter syriakrigerne *og* som går langt i å forsvare bruken av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa. Analysene viser at disse utgjør rundt 0,2 prosent av alle ungdommene som har svart på de aktuelle spørsmålene. Omtrent det samme omfanget finner vi for de som *både* støtter slik vold *og* som går langt i å mene at vesten og islam generelt representerer trusler for hverandre og at de er i krig. Dette er viktige funn, for det er trolig at de mest alvorlige tilfellene av ekstremisme oppstår der hele «pakken» av ekstreme standpunkter kommer til uttrykk samtidig.

I rapporten har vi foretatt detaljerte beskrivelser av hva som kjennetegner de ungdommene som går lengst i å gi sin støtte til holdninger og forestillinger som en ofte finner i de mest ekstreme miljøene. Undersøkelsen viser at det i hovedsak er *tre typer av faktorer* som synes å være utslagsgivende. For det første understreker analysene at holdninger til ekstremisme bør forstås innenfor rammene av begreper som *marginalisering og utenforskap*. Mange av de ungdommene som går lengst i retning av å støtte de mest ekstreme synspunktene, har gjerne dårlige relasjoner til andre ungdommer, de har svak skoleforankring, de ser mer negativt på fremtiden, og er mer involvert i vold og kriminalitet.

Undersøkelsen gir derimot bare begrenset støtte til at sosioøkonomisk familiebakgrunn i seg selv er spesielt utslagsgivende. Ungdom med særlig lav sosioøkonomisk bakgrunn, men også de som bor i de fattigste områdene av Oslo, har riktignok større tilbøyelighet til å støtte en del av de holdningene til ekstremisme som er målt i undersøkelsen. Men det viser seg at disse sammenhengene blir forklart av andre faktorer, som samvarierer med sosioøkonomiske forhold, blant annet religion og innvandrerbakgrunn. Det er heller ikke slik at disse karakteristikene i særlig grad gjelder for de som står for de mer høyreytterliggende islamkritiske standpunktene.

For det andre viser analysene at *religion og innvandrerbakgrunn* spiller en rolle for utviklingen av holdninger til ekstremisme. Muslimske ungdommer og ungdommer med innvandrerbakgrunn er de som på flere områder går

lengst i å støtte de mest ytterliggående standpunktene, mens ikke-religiøse og kristne ungdommer uten innvandrerbakgrunn er de som i størst grad tar avstand. Blant unge med innvandrerbakgrunn er støtten til politisk motivert vold størst blant de guttene som har opplevd krenkelser knyttet til deres religion og/eller innvandrerbakgrunn.

For det tredje finner vi at holdninger til ekstremisme i mange tilfeller faller sammen med et *samfunnsengasjement* blant ungdom, og i en del tilfeller også i kombinasjon med mistillit til sentrale samfunnsinstitusjoner.

Kjønn har betydning på noen områder, men ikke på alle. Gutter går lengre enn jenter i sin støtte til vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa, til syriakrigrerne og til de mer høyreorienterte islamkritiske standpunktene. Jentene er noe mer positive til de som har dratt til Syria for å hjelpe til på humanitære måter. Gutter og jenter svarer derimot ganske likt når det gjelder tilslutning til forestillinger en ofte finner i radikal islam om forholdet mellom islam og vesten og på spørsmålet om religionens forrang for loven dersom disse er i konflikt.

En viktig konklusjon fra denne undersøkelsen er at holdninger til ekstremisme inngår i komplekse samspill der storpolitiske prosesser, mediebilder, personlig biografi, utenforskap, samfunnsengasjement, frykt for det fremmede, opplevde krenkelser, diskriminering og religion sammen spiller en rolle. Vi vil nå utdype hva denne overordnede konklusjonen betyr. Vi vil også kort diskutere hvilke konsekvenser funnene i rapporten kan ha for det forebyggende arbeidet, og gi noen retninger for videre forskning.

Fiendebilder – «krig mellom vesten og islam»

Det funnet som nok overrasket oss forskere mest, er at et betydelig flertall av Oslos ungdommer i alderen 16–19 år mener at det foregår en krig mellom vesten og islam. Dette er et standpunkt som blant annet flere politikere har tatt klar avstand fra. 24 prosent er «helt enig» i at det foregår en krig mellom islam og vesten. I tillegg er 34 prosent «litt enig». I rapporten knytter vi dette til de geopolitiske hendelsene som har utviklet seg i de senere årene, med en eskalerende konflikt mellom vesten eller vestlige allierte på den ene siden og islamorienterte grupperinger på den andre. Særlig de siste 15 årene har det vært en serie krigshandlinger der særlig USA og vesten har vært involvert, og der

mange muslimer har vært ofre. Disse verdenshendelsene har fått sine motsvar i en rekke terroraksjoner utført i islams navn. At unge mennesker som har vokst opp i et slikt geopolitisk klima, der disse verdenshendelsene i en stadig strøm har blitt formidlet til dem via mediene, gjennom skoleverket og ellers gjennom det offentlige ordskiftet, oppfatter det som har foregått som en krig i mer generell forstand, er kanskje ikke så overraskende.

Samtidig kan både islamistisk terror og erklæringer fra ekstreme muslimske grupper om at de ønsker «å ta over», gi den ytterliggående høyresiden tilsvarende ideer om at islam er i krig med vesten, noe som i deres mer konspiratoriske forestillinger om «Eurabia» også stimulerer til en tolkning av dagens strøm av flyktninger som et uttrykk for en slik trussel/krig.

Selv om flertallet av ungdommene i Oslo mener at det foregår en krig mellom islam og vesten, gir ungdommene i undersøkelsen generelt liten støtte til de mest ytterliggående påstandene om at *vesten generelt* representerer en trussel for islamsk kultur, og at *islam generelt* truer norsk kultur. Derimot får påstander om at det er *de ytterliggående kreftene* innen høyreekstreme islam-kritiske miljøer og innen radikal islamisme som representerer trusler mot henholdsvis islamske og norske kultur- og verdsett, større støtte. Rundt halvparten mener at høyreekstreme krefter truer islamsk kultur, og like mange mener at radikale islamister er en trussel for norsk kultur og verdier.

I undersøkelsen har vi identifisert en gruppe på nær ni prosent som går langt i å dele det vi oppfatter som et typisk fiendebilde som høyreekstreme og radikale islamistmiljøer forfekter rundt forholdet mellom islam og vesten. Dette er de ungdommene som *både* bekrefter og støtter opp under forestillingen om at det er krig mellom islam og vesten, *og* som går langt i å oppfatte vesten og islam som generelle trusler for hverandres kultur og verdier. Selv om disse ungdommene går langt i å støtte disse fiendebildene, er det likevel ikke noen automatikk i at de også støtter ekstremister, eller at de selv er eller vil bli ekstremister. Analysene viser tvert imot at uansett hvor langt ungdommene går i å gi uttrykk for holdninger som kan passe overens med ekstremisters verdensbilde, er det bare et lite mindretall som i stor grad forsvarer bruk av vold for å oppnå politiske endringer.

Utenforskap og marginalisering

Et viktig fellestrekk ved mange av de ungdommene som går lengst i sin støtte til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Europa og i Norge, er at de på ulike måter lever et liv litt på utkanten av det som er vanlig blant ungdom. Det samme gjelder de ungdommene som støtter syriakrigerne og som går lengst i å støtte forestillinger om at vesten truer islam. Ser vi på den forholdsvis lille gruppen som går lengst i sin støtte til politisk motivert vold i dagens Norge/Europa, altså 2,7 prosent av alle, er dette en gruppe som trives dårligere enn andre ungdommer på skolen, de er oftere i konflikter med lærerne, og de har i gjennomsnitt dårligere skolekarakterer. Samtidig er dette ungdom som er overrepresentert i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, og de er mer pessimistiske med tanke på framtida enn andre ungdommer. Gutter med innvandrerbakgrunn er klart overrepresentert i denne gruppen. Dette viser at holdninger til politisk motivert vold er assosiert med mange av de faktorene som regnes som kjente risikofaktorer for frafall i videregående opplæring og for senere eksklusjon i arbeidsmarkedet.

Undersøkelsen viser at også andre indikatorer på utenforskap kan knyttes til holdninger til bruk av vold for å oppnå politisk endringer. Ungdommene som går lengst i sin voldsstøtte, blir selv oftere utsatt for vold, og det er flere som forteller at de blir holdt utenfor og plaget på ulike måter. En del av disse ungdommene befinner seg i ytterkanten av de ordinære ungdomsmiljøene. Det er flere som gir uttrykk for at de mangler venner, og de rapporterer oftere enn andre at de er involvert i normbrudd og kriminalitet. Blant unge med innvandrerbakgrunn er det særlig gutter som har opplevd krenkelser knyttet til deres religion og/eller innvandrerbakgrunn, som støtter politisk vold for å oppnå endringer i dagens Norge/Europa.

Hvorfor er det slik at støtte til holdninger som peker i retning av ekstremisme, på mange måter er så sammenvevd med ungdommers følelser og opplevelser av «utenforskap»? Vi støtter oss her til annen ekstremismeforskning der en skiller mellom det som kan kalles for «ideologisk motivasjon» og «utenomideologisk» motivasjon. Mens den første er forbundet med ideologiske overbevisninger, har den siste en forankring i personlige problemer, frustrasjoner eller i opplevelse av urettferdighet. Trolig er det denne siste formen for motivasjon som vi i Ung i Oslo-undersøkelsen finner tydeligst spor av, der søken etter en identitet, etter sosial prestisje, etter en form for fellesskap som

disse unge eventuelt mangler, representerer viktige drivkrefter i orienteringene mot ytterkantene.

Men dårlige framtidsutsikter eller opplevelsen av å være utenfor, å være i konflikt med politiet, lærere eller andre unge eller å være utsatt for vold eller mobbing kan også få *ny mening* ved å bli satt inn i en mer ideologisk forklaringsramme. Ikke minst er en slik forklaringsramme «god å tenke med» dersom man opplever ulike former for *diskriminering eller krenkelser* som sees i sammenheng med gruppa man tilhører, enten det oppleves/skjer som følge av kulturell bakgrunn, etnisitet, hudfarge eller religion. I slike tilfeller dannes gjerne en opplevelse av et mønster og en systematikk som lett lar seg generalisere i tråd med en mer systematisk og ideologisert forståelse.

For unge folk med problemer, som kanskje er knyttet til kriminelle miljøer, og med vanskelige opplevelser bak seg, kan tilslutning til ny ideologi, nyfundamentalistisk religion eller voldelige ekstremistgrupper også bli en måte å «rydde opp» i livet på, få ny identitet og nye, gjerne strenge rettesnorer for hvordan man skal leve.

I det større bildet som dannes av historiske hendelser i nyere tid, er innvandring fra en rekke land utenfor Europa et karakteristisk trekk. I rapporten trekker vi fram at mange av innvandrerfamiliene kommer fra områder preget av ustabile politiske forhold, korrupsjon og krig, inkludert områder hvor blant annet muslimske deler av befolkningen blir utsatt for alvorlige overgrep. Mot en slik bakgrunn har det, som nevnt, utviklet seg en opplevelse (og en «fortelling») om at vesten er i krig med islam. Når flere av de unge med innvandrerbakgrunn – som inkluderer mange muslimer – også opplever krenkelser og diskriminering under oppveksten i Norge og den følelsen av utenforskap som følger av dette, er det ikke overraskende at ungdom med muslimsk bakgrunn i større grad enn andre tenderer til å støtte vold for å oppnå politiske endringer.

Funnene fra Ung i Oslo viser altså at «utenforskap» kan romme en rekke dimensjoner. Når disse sees i sammenheng med øvrig forskning, ser vi at utenforskap og marginalisering kan forstås som en sannsynlig drivkraft i utviklingen av holdninger som – for noen – kan innebære støtte til bruk av ekstremistisk vold. Dette er et funn som er viktig å forholde seg til i det forebyggende arbeidet.

Samtidig gjelder ikke dette alle sidene ved ekstremisme som er kartlagt i denne studien. Blant ungdommene som støtter holdninger av mer høyre-ytterliggående islamkritisk karakter, er det vanskeligere å finne noen typiske kjennetegn som skiller denne gruppen fra andre. Det er også svært få i denne gruppen som støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i Norge/Europa. En tolkning er at dette har sammenheng med at ungdom som assosierer seg med høyreekstreme holdninger, i mindre grad selv har opplevd stigmatisering og mistenkeliggjøring, og at de i betydelig mindre grad enn unge muslimer, kan vise til områder i andre deler av verden der konkrete krigshandlinger og angrep på deres «inn»-grupper foregår i liknende skala. Det kan også være at opprørtheten over 22. juli-terroristens grusomheter i en nær, norsk kontekst har medvirket til at deler av de høyreorienterte islamkritiske miljøene – også blant unge folk med disse tendensene – eventuelt er blitt særlig/mer tilbakeholdne til bruk av vold.

Religionens betydning – et komplekst samspill

Et annet fellestrekk som kjennetegner mange av de ungdommene som går lengst i sine holdninger til ekstremisme, handler om religion og/eller innvandringsbakgrunn. Gjennomgående finner vi at muslimske ungdommer går lenger enn både kristne og ikke-religiøse. I noen tilfeller handler ikke dette nødvendigvis om religionen i seg selv. I analysene av hva som kjennetegner ungdom som støtter vold for å oppnå politisk endring i dagens Europa/Norge, fant vi for eksempel at forhold knyttet til ungdommens innvandrerbakgrunn var mer avgjørende enn religion i seg selv.

På andre områder har vi derimot funnet en tydeligere sammenheng til religion, både til hvilken religion de tilhører, og til hvor viktig religionen er i ungdommens dagligliv. Mange av de mest religiøse ungdommene går svært langt i å gi religionen forrang framfor lovverket i de tilfeller der det er en konflikt mellom religionen og loven, og generelt går muslimsk ungdom lenger i dette enn kristne. Det er videre slik at ungdom med muslimsk bakgrunn, men også de som tilhører religioner utenom kristendommen, er de som i størst grad støtter de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Forestillinger om at vesten truer islam er ikke overraskende betydelig mer utbredt blant ungdom som tilhører islam.

Holdninger assosiert til den ytterliggående høyresiden om at islam truer norsk kultur og verdier, er derimot mest utbredt blant kristne ungdommer og blant dem som ikke tilhører noen religion.

At religion spiller en rolle i formingen av ungdommenes forhold til holdninger i ekstremistisk retning, kan forstås på flere måter. I rapporten knytter vi dette først og fremst til de mange krigene og konfliktene der særlig muslimer har vært ofre, og der det ser ut til å ha manifestert seg en gjensidig forsterkende negativ prosess/spiral: To parter anser seg for å være «i krig», og en intensivering av et angrep fra den ene parten tenderer til å føre til en tilsvarende – symmetrisk – intensivering av et angrep fra den andre. På denne måten øker avstanden mellom partene, og vil i teorien kunne bli større og større, med alvorlige følger.

Med et mer eksplisitt fokus mot dagliglivet til ungdom i Norge, kan disse sammenhengene formidles slik: Når islamistiske terrorister utfører sine aksjoner som et svar på vestlige staters og næringslivs intervensjoner i muslimske områder – og også som protest og motstandsuttrykk i noen av områdene som er styrt av sekulære diktatorer – skaper dette stor frykt både i befolkningene der disse aksjonene skjer, og i øvrige befolkninger (blant både innvandrere og majoritetsbefolkninger) som på ulike måter har en relasjon til disse områdene. Dette danner grunnlag for negativitet og mistenkeliggjøring av muslimer i de landene hvor de bor eller har migrert til – Norge inkludert – noe som ikke minst kommer til uttrykk i de høyreekstremer og høyrepopulistiske miljøene, men også i større grupper av befolkningen.

Som en reaksjon på dette vil noen unge muslimer kunne bli enda mer insisterende på sin religiøse tilknytning ved blant annet å søke til nyfundamentalistiske retninger der Koranens ord tas bokstavelig, og hvor enkelte mindre grupper agiterer for vold, og endog støtte til terroraksjonene som er utført. Dette kan igjen føre til ytterligere radikaliserings av statene i form av strengere sikkerhetstiltak, og til ytterligere frykt i den almene befolkningen, som igjen kan øke mistenkeliggjøringen av unge muslimer, o.s.v. i en økende og polariserende spiral; en «ond sirkel» om man vil.

Mot en slik bakgrunn blir det tydelig at *unge muslimer er under betydelig press*. Verdenshendelsene som utspiller seg på makronivå gir en følelse av overgrep og ydmykkelser, og når disse involverer ens egen familie, tilføres fortvilelsen over disse hendelsene ytterligere kraft. Når man da i tillegg og på

dagliglivets arenaer opplever mistenksomhet, diskriminering, krenkelser og almen skepsis i det norske samfunnet, blir byrden enda større. Ung i Oslo viser at 17 prosent av ungdommene med innvandrerbakgrunn «av og til» eller «ofte» er blitt utsatt for krenkelser som de selv setter i sammenheng med deres egen religion og/eller innvandrerbakgrunn. Disse går særlig langt i å støtte bruk av vold for å oppnå endring i dagens Norge/Europa. Dette tyder på at krenkelser, og sinnet vi må anta at dette skaper, kan være en viktig faktor i utviklingen av holdninger til bruk av illegitim politisk vold.

Religionen kan i mange tilfeller gi svar på mer *grunnleggende eksistensielle behov* rundt meningen med livet. For unge muslimer kan derfor både den politisk-ideologiske dimensjonen og det mer eksistensielle aspektet (som vi i ulike grader finner i alle religioner) virke sammen med de mer ideologisk ladede hendelsene og gi enkelte ungdommer et særlig intenst forhold til sin religion. Når vi i undersøkelsen finner at både unge kristne og unge muslimer – som bekrefter at religionen har stor betydning i dagliglivet – velger å gi religiøse lover/verdier prioritet over verdslige lover, kan et slikt standpunkt særlig speile dette nære og eksistensielle forholdet til troen.

Krigen i Syria

I dette større bildet får krigen i Syria en særskilt betydning. Lidelsene som Assads regime (assosiert med shia-islam) har påført befolkningen både før og under denne krigen, har blitt et sterkt argument for å velge side. Særlig gjelder dette for mange sunnimuslimer – som er den største gruppen muslimer i Norge. Store deler av verdenssamfunnet har også – særlig i krigens begynnelse – uttrykt forståelse for kampen mot Assads diktatur. Men selv om det kan reises store innvendinger mot flere av grupperingene som har deltatt etter hvert som denne krigen har utviklet seg – ikke minst ISIL – er det likevel forståelig at lidelsene til sunnibefolkningen for mange norske muslimer er særlig opprørende. Dermed blir det motiverende for både støtte til unge folk som ønsker å kjempe militært, og til dem som i hovedsak innretter seg på å gi humanitær hjelp.

ISILs tiltrekning blant unge folk gjør dette ytterligere komplisert. Ifølge Napoleoni ønsker ISIL å skape en stat som skal være for sunnimuslimer det som Israel er for jødene: en stat i muslimenes hellige land og en mektig religiøs stat som skal beskytte de (rett-) troende hvor de enn er (Napoleoni 2014:xvii). En slik sammenligning er selvsagt ikke uten problemer, men vil ikke bli

diskutert nærmere her. Utfra ydmykelsene og nederlagene som muslimer er blitt ofre for i verdensbegivenhetene nevnt over, og den skepsisen, mistenkeliggjøringen og diskrimineringen mange opplever i områdene hvor de lever – inkludert i situasjonen som migrant i europeiske land – kan denne tiltrekningen som ISIL tydeligvis har for unge muslimer, bli forståelig: Islams ære skal gjenopprettes og styrkes, ydmykelsene skal hevnes, og man skal vende tilbake til religionens praksiser slik de hevdes å ha vært på profetens tid, i beste nyfundamentalistiske ånd. De negative fremstillingene av ISIL og de grusomhetene som ISIL tydeligvis selv har spilt på i propagandaøyemed, kan i disse ungdommenes øyne betviles som vestlig propaganda (Vestel 2016).

Vi understreker at vi ikke har grunnlag for å vite noe mer om *hvilke grupperinger* i Syria de unge muslimene i Ung i Oslo-undersøkelsen støtter – verken når det gjelder dem som har dratt for å kjempe med våpen, eller dem som ønsker å hjelpe med ikke-voldelige midler. At noen av dem støtter ISIL er det ikke grunn til å betvile. Andre fremmedkrigere kan derimot eksempelvis støtte kurdernes motstandskamp mot ISIL i grensetraktene mellom Tyrkia og Syria. Uansett er det heller ikke usannsynlig, som PST (2016) hevder, at krigserfaring og traumer for ungdommer oppvokst i Norge og i Europa, kan gi grunn for betydelig bekymring når deltakerne i syriakonflikten returnerer. Etersom ISIL er spesielt fiendtlige mot vesten, er det særlig for unge folk som har deltatt på deres side, at bekymringene er størst.

Gutter som er særlig religiøse, i den forstand at religionen betyr mye for dem i hverdagen, er blant dem som har høyest tilbøyelighet til å støtte valget til syriakrigrerne. Dette gjelder uansett hvilken religion de tilhører. At dette går på tvers av religiøs tilhørighet kan forstås på bakgrunn av at også personer med annen religiøs tilhørighet enn islam – inkludert kristne, hinduer, sikher, buddhister etc. – vil kunne sympatisere med kampen mot Assads regime.

Blant jentene ser vi et noe forskjellig mønster. De med muslimsk bakgrunn har langt større tilbøyelighet til å støtte valget til syriakrigrerne enn kristne og dem som ikke tilhører noen religion. Bortsett fra dette har familiebakgrunn liten betydning, og det blir bare små variasjoner mellom bo-områder med ulik sosioøkonomisk status.

Når det gjelder ungdom som støtter de som har dratt til Syria for å drive humanitært arbeid, er det flest jenter som støtter opp. Dette kan sees som uttrykk for et samsvar med mer tradisjonelle kjønnsroller der jenter er omsorgsgivere.

Samfunnsengasjement og mistillit til samfunnsinstitusjonene

Et tredje hovedområde som synes å være sentralt for ungdommer med mer støttende holdninger til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa, handler om samfunnsengasjement og om mistillit til sentrale institusjoner i samfunnet. Ungdom som går lengst i å støtte slik vold, er generelt mer samfunnsengasjerte enn andre ungdommer og har større deltakelse i politiske aktiviteter. De bruker også nettet mer aktivt som en kanal for politiske ytringer. At disse ungdommene oftere enn andre også forteller om at de snakker med foreldrene sine om samfunnsspørsmål, kan tyde på at mange av de unge vokser opp i hjem der politikk er et tema som ofte diskuteres. Sett i sammenheng, bunner et slikt politisk engasjement trolig i en viss mistillit til samfunnet generelt og til de sentrale samfunnsinstitusjonene (politi, myndigheter, politikere m.m.). Her vil også nettet kunne spille en viktig rolle som en kanal for *alternative nyheter*, og som en motvekt til norske mediers fremstillinger.

Når vi samtidig vet at mange av de ungdommene som går lengst i å støtte holdninger til ekstremisme, også kan karakteriseres ved et visst utenforskap, kan et slikt samfunnsengasjement kanskje virke noe overraskende. For unge folk med disse karakteristikene er vanligvis ikke dem man tenker på som politisk interesserte i mer generell forstand.

Flere forklaringer på denne kombinasjonen av utenforskap og samfunnsengasjement er mulige. En tolkning er at opplevelsen av utenforskap kan gi en følelse av å bli *avvist av samfunnet*, og at samfunnsengasjementet blir et resultat av dette. En annen mulighet, som særlig har aktualitet for unge muslimer, kan være at verdenshendelsenes ydmykkelser, kanskje med opplevd tap av familiedlemmer eller venner, medfører en kritisk holdning til vesten, og at de unges utenforskap kan være uttrykk for de *unge muslimenes avvisning av det norske samfunnet*. Dette vil også kunne forklare mistilliten til samfunnsinstitusjonene. En tredje tolkning kan være at kombinasjonen av utenforskap og samfunnsengasjement er uttrykk for en mer ureflektert sammenblanding av de to øvrige motivasjonsprofilene der en problemfylt livsstil med involvering i kriminalitet og opplevelse av utestengelse gjør det lettere å bli fascinert av ytterliggående holdninger og en viss «coolhet» som de ekstremistiske miljøene også vet å spille på. Denne fascinasjonen kan også gjelde de mulighetene for et fellesskap rundt en felles fiende som en slik motstandsidentitet ofte tilbyr. En

fjerde mulighet er en motivasjonsprofil som ikke har en slik utenforskap-dimensjon, og hvor det i hovedsak er politiske vurderinger – eventuelt i kombinasjon med religion – som spiller hovedrollen.

For unge muslimer som er kritiske til vesten, vil norske myndigheters delaktighet særlig i USA-ledede allianser uansett gi god grunn til å ha mistillit til samfunnsinstitusjonene. En slik tendens til mistillit vil vi også kunne finne hos unge muslimkritiske innvandringsmotstandere som vil kritisere stat og myndigheter for å føre en politikk som åpner samfunnet opp for muslimer og innvandrere som «truer norsk kultur og verdier». *Dette understreker betydningen av store politiske spørsmål, både i utenrikspolitikken, og også i spørsmål som angår politikken som føres innenfor landets grenser, for forståelsen av ytterliggående politiske ståsteder.*

Begge standpunktene som er skissert over – både blant høyreytterliggående islamkritikere og blant unge muslimer som har mistillit til vesten og til samfunnsinstitusjonene – speiler utvilsomt et samfunnsengasjement som mange vil omtale som «radikalt». Samfunnsengasjement anses vanligvis som en positiv egenskap hos unge mennesker og som en forutsetning for et vel fungerende demokrati. Unge folk i ulike tidsepoker – fra norske deltakere i den spanske borgerkrigen (1936–1939), til 1960- og 1970-tallets motkulturer og Vietnam-krigsmotstandere, til det tidlige 1980-tallets punkere som protesterte mot politikken til Ronald Reagan og Margaret Thatcher – var også radikale. De søkte ofte mot ytterpunktene og inntok politiske standpunkter som «gikk til røttene». I en vestlig kontekst har radikale holdninger lenge vært noe man nærmest forventer av unge folk. Det er derfor viktig å ikke i utgangspunktet erklære dette som et problem, og heller ikke stemple «radikalisering» som noe som nødvendigvis medfører aksept for eller utøvelse av vold.

Et grunnleggende premiss her er, som tidligere nevnt, å skille mellom holdninger og handlinger. Det er gode grunner til å minne om at 1970-tallets marxist-leninister støttet hva de omtalte som «væpna kamp» for å oppnå de samfunnsendringene de så som viktige, uten at dette var holdninger som ble realisert i handling. Hvorvidt dette heller ikke skjer i dagens nye politiske landskap er vanskelig å spå om. Det er imidlertid ingen automatikk i at støtte til vold som middel for å skape oppmerksomhet rundt en sak eller for å oppnå politisk endring, direkte impliserer villighet til faktisk å utføre slike handlinger.

Konsekvenser for forebygging

Dersom vi skulle bruke disse analysene som rettesnor for forebyggende arbeid – og da først og fremst i skolen – kan vi ta utgangspunkt i kontinuumet i mulige motivasjonsprofiler vi her har sett konturene av. I den ene enden finner vi klassiske problemer knyttet til utenforskap og marginalisering, som i utgangspunktet må omtales som utenom-ideologiske drivere. I den andre enden finner vi ideologisk-politiske motivasjoner, til tider forankret til religion, og som retter seg mot sosial urettferdighet, globale spørsmål, diskriminering, utsatthet for politisk vold m.m. Dette blir i større grad til et moralsk og emosjonelt ladet ide-system – en lære – om maktforholdene i samfunnet. Konsekvensene for det forebyggende arbeidet blir dermed å legge opp til *å møte begge disse dimensjonene mer frontalt* for å arbeide fram de-polariserende dialoger og refleksjoner rundt innholdet, slik det fremstår for elevene selv.

Å motvirke de *ikke-ideologiserte manifestasjonene av sosialt utenforskap* kan ta mange former. Dette kan omfatte alt fra psykologisk hjelp til hjelp til å finne et fellesskap, til å bekjempe mobbing og sosial utestengelse, til å komme ut av kriminalitet, til å oppnå en eller annen form for positiv mestring som man kan «vokse på», hjelp med eksistensielle kriser, problemer i familien, og liknende. Her vil sentrale voksenpersoner – lærere eller andre – som har den tilstrekkelige tilliten hos unge mennesker, eller jevnaldrende som oppfatter problemene i situasjonen, kunne ha en viktig rolle å spille som «noen å snakke med». Å inngå i slike prosesser kan selvsagt også være svært utfordrende for en lærer dersom mistilliten, eventuell fiendtlighet og problemene blant disse elevene er for omfattende og kompliserte. Noen lærere vil kanskje også vegre seg for å gå inn i slike prosesser, se dem som noe som snarere skal være en jobb for sosialarbeidere, og hevde at dette ikke kan være skolens oppgave. Likevel er denne dimensjonen ikke til å komme utenom, om man vil bekjempe disse opplevelsens motiverende kraft.

Å motvirke de mer *ideologiserte holdningene og synspunktene* som berører større og mer kompliserte politiske spørsmål, vil kreve andre former for intervensjon og dialog, og ikke minst *kompetanse* fra lærernes side. Her vil åpne diskusjoner om hva vi har omtalt som verdenshendelser, knyttet til ulike konfliktområder som unge muslimer er opptatt av, kunne være et viktig og nødvendig redskap for å oppnå dialog. I mange tilfeller vil dette bety å ta opp

svært så kontroversielle politiske spørsmål. Men dersom man virkelig vil benytte skolen som en potensielt sett viktig og egnet arena for å skape dialog, motvirke polarisering og bekjempe ekstremistiske holdninger og sympatier blant elevene – uten at man dermed skal forutsette at de impliserte partene blant elever og lærere nødvendigvis skal komme til enighet – tror vi dette vil kunne spille en viktig rolle.

Her må man være villige til å ta opp problematiske sider ved både norsk utenrikspolitikk og de alliansepartnerne denne fører med seg. I tillegg kommer temaer som berører norsk innenrikspolitikk og mer generelle strukturer i det norske samfunnet, herunder holdninger som omfatter rasisme, diskriminering og fremstillinger av ulike grupper og enkeltpersoner i de offentlige mediene og på nettet. Dette kan tas opp, analyseres og diskuteres frontalt og eksplisitt med elevene, gjerne med utgangspunkt i deres egne erfaringer.

Blant de høyreytterliggående islamkritikerne er det derimot mindre fokus mot hendelser på makronivå, selv om de kan oppleve et fellesskap med andre europeiske land som de hevder blir truet og er under angrep av islam. I tillegg til terroraksjonene og muslimske ekstremisters erklæringer om å ville «ta over» i landene de har sett seg ut, er blant annet problematiske sider ved særlig fundamentalistisk islam – i form av straffemetoder, holdninger til alternative seksualiteter, kjønnsrelasjoner med mer – sentrale kritikkpunkter. Dette fordrer villighet til å opparbeide nødvendig kunnskap om teologiske, kulturelle og politiske spørsmål blant skolens lærere og i læremidlene, som de som opplever dette som en trussel, kan inviteres til å diskutere. Om de høyreytterliggående og de ekstreme islamkritikerne representerer hva mange vil kalle fremmedfrykt, så er det ingen gode argumenter for å ikke ta denne frykten alvorlig.

Men det krever en vilje til å ta opp kritikkpunktene fra begge sider mer frontalt, for på denne måten å arbeide mot tendensene til polarisering. En overordnet rettesnor for disse anbefalingene handler derfor om å være villig til å konfrontere og til å ta opp de spørsmålene som de *unge selv ser som viktige*. Dernest vil slike dialoger ideelt sett kunne være en øvelse i å motvirke tendensen til grove generaliseringer, noe som må betraktes som kjernen i alle former for rasisme og umenneskeliggjøring av «de andre».

Videre forskning

Helt til slutt vil vi understreke at dette forskningsprosjektet kan sees som et «første spadetak» for å forstå hvordan ungdom orienterer seg i et politisk landskap der høyreytterligående islamkritikk og radikal islam etter hvert har fått en betydelig plass i det offentlige ordskiftet og som en arena for bekymring. Selv om Oslo er et spesielt interessant sted å studere ungdommers holdninger til ekstremisme, vil det være viktig å få mer kunnskap om situasjonen andre steder i landet.

Rapporten viser at 2,7 prosent av ungdommene i Oslo går langt i å forsvare bruk av vold for å oppnå politiske endringer i samfunnet. Likevel vet vi lite om hva slags *typer av vold* ungdom har hatt i tankene når de har svart på spørreskjemaet. Som nevnt kan dette omfatte alt fra aktiv motstand eller steinkasting mot politiet i for eksempel en demonstrasjon, til svært alvorlige terrorhandlinger. Vi vet heller ikke noe om hva slags mål volden som ungdommen har hatt i tankene eventuelt er rettet mot, eller hvilke personer eller grupperinger som de tenker står bak voldshandlingene. Dette er viktige spørsmål å få mer kunnskap om, og det vil derfor i tida framover være behov for studier som kartlegger hva slags holdninger ungdom har til ulike typer av voldshandlinger. Det vil også være behov for kvalitative studier for å få mer dybdekunnskap om hvilke motivasjoner, opplevelser og omstendigheter som ligger bak hos de ungdommene som støtter ekstremistisk vold.

Etter vår vurdering trengs også mer kunnskap om hvilken rolle familie og eventuelle generasjonskonflikter spiller i dette bildet. Når vi i studien finner at ungdommenes innvandrerbakgrunn har betydning, hva betyr det? Reflekterer det at mange av innvandrerne i Norge kommer fra land med mye politisk uro, krig og undertrykkelse? I et forebyggingsperspektiv vil det særlig være behov for flere studier som går inn og analyser hvilken rolle sivilsamfunnet, skolen og øvrige samfunnsinstitusjoner kan spille som aktive dialogpartner, agenter for integrering og for å motvirke polarisering.

1 Innledning

Politisk terror og ekstremisme i ulike varianter blir i nyere tid sett på som en viktig trussel av myndigheter og borgere i en rekke land, inkludert Norge (PST 2016). Dagens trusselbilde er først og fremst knyttet til ekstremistiske islamkritiske miljøer og til ekstremistisk islam, og i mindre grad til venstreorienterte miljøer (PST 2016, se og Bjørge og Gjelsvik 2015). Selv om miljøene som er tilbøyelige til å utføre ekstreme handlinger er svært små, kan holdninger og orienteringer som ligger bak disse ytterpunktene finnes igjen i mer eller mindre moderate utgaver i den øvrige befolkningen. Slik danner de mer moderate utgavene et slags «omland» som de ekstreme gruppene kan spille på. I mange av tilfellene er det unge folk som befinner seg i de mest ytterliggående grupperingene (se for eksempel Vestel 2016, rapporten fra det svenske Justitiedepartementet 2014, Roy 2004).

I denne rapporten er målet å få mer kunnskap om hvor utbredt enkelte holdninger som typisk finnes i dagens ekstremistmiljøer på høyresiden og i radikal islam, er blant ungdom generelt. Med utgangspunkt i en spørreskjemaundersøkelse gjennomført i 2015 blant ungdom i alderen 16–19 år i Oslo (Ung i Oslo 2015) spør vi:

- Hvilke holdninger finnes til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge og Europa?
- Mener ungdom at det i dag eksisterer en krig mellom vesten og islam – og ser de på islam og vesten som trusler for hverandres kultur og verdier?
- Hvordan forholder unge folk seg til de som de siste årene har dratt til krigen i Syria?
- Hvor mange ungdommer gir religionen forrang framfor loven, dersom det er konflikt mellom disse?

Rapporten vil ikke gi svar på hvem som er voldelige ekstremister, men heller gi en bred oversikt over hvor utbredt ulike typer holdninger er, hva som karakteriserer de unge som har dem, samtidig som dette settes inn i en større samfunnsmessig kontekst. Intensjonen med prosjektet har vært å utvikle

kunnskap som kan være nyttig i arbeidet med å forebygge ekstremisme og radikaliserings blant ungdom.

KONTEKST OG BAKGRUNN

Europa har i nyere tid opplevd en rekke hendelser der radikale ideologier og politisk ekstremisme fra både høyreytterliggående islamkritikere og fra radikal islam har preget nyhetsbildet. På den høyreorienterte siden har populistiske og ytterliggående høyregrupperinger vært i fremmarsj i mange europeiske land (Jupskås 2012, Bjurwald 2011, Raknes 2012, Strømmen 2014 a,b, se Aftenpostens oversikt 10.12.2015). Grovt sett kan dette landskapet inndeles i politiske partier på den ene siden og frittstående organisasjoner, nettverk og enkeltpersoner på den andre. I ytterkantene av disse strømningene har voldelige ekstremister utført flere terrorhandlinger, og terroraksjonene 22. juli 2011 har en særskilt plass i en norsk kontekst (Bangstad 2013, Borchgrevink 2013, Bjørge 2012). Men også i kjølvannet av det store antallet flyktninger fra Midtøsten som nylig har ankommet Europa, særlig fra Syria, ser det ut til at både populistiske og ytterliggående høyregrupperinger får økende oppslutning. Angrep på moskéer og asylmottak føyer seg inn i denne utviklingen i mange europeiske land.

Samtidig har radikal islam fått økende oppmerksomhet gjennom en rekke terroraksjoner som har blitt utført i islams navn. 11. september 2001 har status som en merkestein, etterfulgt av blant annet bombeaksjoner i London 2004 og i Madrid 2005 og senere angrep på satiremagasinet Charlie Hebdo, angrepet som skjedde rundt kulturhuset Krudttønnen i København i februar 2015, nedskyting av ungdommer på Paris' utesteder i 2015 og terroren som rammet Belgias flyplass og metrostasjon i mars 2016. Sammen med uttalelser fra ekstreme miljøer som støtter dem, har disse hendelsene skapt stor frykt i befolkningene. Fra det amerikanske forskningsinstituttet PEW (Pew Research Center) rapporteres en sterk økning de siste fem årene i antall respondenter som svarer at de er «svært bekymret for islamistisk terrorisme», i land som Frankrike, Spania, England, Tyskland og USA, mens økningen har vært noe mindre i Nigeria, Libanon, Pakistan og Tyrkia, der muslimer utgjør et flertall i befolkningen (Pew 2015, se og Bergh og Ødegaard 2011 om norske ungdommers reaksjoner etter 22. juli-terroren).

Sentrale samfunnsforskere har hevdet at religion har fått en økende betydning i nyere tid (se for eksempel Bauman 2007). Etter den tidlige modernitetens samfunnsoptimisme, der vitenskap og «rasjonell» tenkning gav løfte om en frigjøring fra tidligere tiders frykt, 'mørke' og 'blind skjebne', har religionen i ulike varianter – fra konservativ kristendom i USA, til nyere former for islam i Midtøsten og blant innvandrere i Europa – fått fornyet betydning. Kanskje kan dette også sees som uttrykk for et behov for orden og enkle livsregler i en kompleks og moderne tid, der tidligere samfunnsautoriteter og sannheter har mistet mye av sin kraft? Men med terrorhandlingene utført i religionens navn, er det tydelig at den også inngår i et politisk spill (Topalli et al. 2015).

Flere forskere hevder at det har vært en «bølge av radikaliserings» blant unge muslimer de siste årene (se Roy 2004, Leiken 2012, Andersson m.fl. 2011, Akerhaug 2013, Linge og Bangstad 2013, Goerzig og Al-Hashimi 2014). Den økende frykten og det store antallet medieoppslag rundt terroren som setter islam i et negativt lys, ofte i svært generaliserende vendinger, kan også sees som en viktig drivkraft i denne utviklingen, der unge folk assosierer seg til mer radikale holdninger som et motsvar til denne mistenkeliggjøringen i en slags «black is beautiful» logikk: Vesten og samfunnet er imot oss, derfor er vi imot dem. Her har særlig antallet unge som antas å ha sluttet seg til grupperinger som ISIL, eller som har reist til Syria for å delta i humanitært arbeid, vært kilde til mye spekulasjon og engstelse for hva som kan ventes fra disse syriafarerne når de kommer hjem (se Napoleoni 2014, Lia 2014, Hegghammer 2014).

Søkelyset på ekstremisme speiles også i de mange handlingsplanene og offisielle analysetekstene som er utviklet i nyere tid, blant annet i de nordiske landene (Norge: Justis- og beredskapsdepartementet 2015, 2014, PST 2014a,b, 2016 Danmark: Regeringens handlingsplan 2014, Øst-Jyllands Politi og Århus kommune 2014, SFI 2014, Sverige: Justitiedepartementet 2014). Disse tekstene kan kritiseres for å være noe ensidig i sitt fokus mot islamistisk terror.

I en norsk kontekst er radikaliseringsen beskrevet som «en bred konservativ vekking blant unge norske muslimer», og er vokst fram fra 2007–2008 (Linge 2013:45). Samtidig er det enkelte små grupperinger som kombinerer en tilslutning til nyfundamentalistisk islam (såkalt «salafisme», se nedenfor)

med anerkjennelse av vold som politisk virkemiddel – og som eksplisitt har støttet en rekke terroraksjoner på verdensbasis – som gir særlig grunn til bekymring. Dette danner et paradoks. Den fornyede interessen for religion for islams del har på mange måter tatt en sterkt konservativ retning, men den er også svært radikal i det den for noen også tar en slik fundamentalistisk retning til ytterpunktene, som i noen tilfeller også bifaller terror.

Et liknende paradoks finner vi blant de mest ekstreme høyrekreftene: Den norske terroristen bak 22. juli-drapene i 2011 ønsket hva han omtalte som «en konservativ revolusjon», der idealet er en «ren» kultur, svært konservative kjønnsrelasjoner og en autoritær samfunnsstruktur, nært beslektet med fascistisk og nazistisk tankegods (Griffin 2012:209, Sætre 2013, Borchgrevink 2013, Lorentzen 2013). Ifølge et slikt verdensbilde er Norge og andre europeiske nasjoners verdier, kultur og væremåter, truet av islam og av politikere og myndigheter («eliter», «kulturmarxister») som lar dette skje. Enkelte ekstreme grupperinger har også erklært fascistiske og nynazistiske sympatier (Jupskås 2012, Strømmen 2004, a,b).

«Radikalisering» kan med andre ord forstås på ulike måter (se for eksempel Gule 2012). Eksempelvis kombinerer grupperingen som går under navnet «Islam Net», nyfundamentalistisk islam med en eksplisitt avstand til vold (se også Khosrokhavar 2013). Radikalisering blant unge norske muslimer spenner altså atskillig bredere enn de svært få som uttrykker støtte til voldelige varianter, i tråd med funn fra forskning i andre europeiske land (se for eksempel Goerzig og Al-Hashim 2014, Roy 2004, Leiken 2012).

Dette gjelder også den ytterliggående islamkritiske høyresida, der noen støtter vold, mens andre tar avstand og gir uttrykk for slik kritikk i adskillig mer moderate former og i ulike grader (Goodwin 2013:3, Vestel 2016). Her gir islamistisk terror, situasjonen i Syria/Irak, radikalisering og det til tider kraftige mediefokuset på islam, også næring til islamkritiske miljøer i alle avskygninger. Det er bred enighet blant forskerne at det særlig var i kjølvannet av terrorangrepene i New York 11. september 2001, at ytterliggående høyreorienterte satte islam som sitt hovedfokus og som sin viktigste fiende (Jupskås 2012).

Dette understreker altså at religion – i dette tilfellet islam – på ulike måter står i sentrum for radikalisering i begge disse retningene. Ytterpunktene på den

ekstreme islamkritiske høyresida ser ut til å inngå i et samspill med ytterliggående islam på den andre, i en prosess der de gjensidig gir næring til hverandre i hva som er blitt omtalt med termer som «kumulativ radikaliserings» eller «symmetrisk skismogenese» (Eatwell 2006, Vestel 2016: 229). Ekstreme grupperinger, og støtte til eller utførelsen av terrorhandlinger finnes med andre ord i begge ender av et større kontinuum der kun små miljøer i ytterkantene tydelig støtter voldelig ekstremisme og bruk av terror.

ET FOKUS PÅ UNGDOM

I denne rapporten vil fokuset *ikke* være på de virkelige ekstremistiske miljøene som støtter terroristisk vold og som er villige til å handle deretter. I stedet vil vi rette søkelyset på et bredt utvalg norske ungdommer i siste halvdel av tenårene. Målet er å undersøke utbredelsen av holdninger og standpunkter, som på ulike måter er *beslektet* med disse ytterpunktene, blant ungdom i sin alminnelighet. Bakgrunnen for å rette fokuset på denne aldersgruppen er at både i forskningen og i de seinere års medieomtaler av terrorrelaterte hendelser og av grupperinger som har holdninger og ideologiske budskap som støtter dem, går det fram at unge folk i endel tilfeller tiltrekkes i slike retninger (se Leiken 2012, Roy 2004). Og i mange av hendelsene som har utspilt seg, har terroristene vært unge. Hvorfor?

Ungdom befinner seg i en utviklingsprosess der de blant annet skal utvikle sin egenidentitet, finne sin plass i en sosial gruppe, utforske kjønnsrelasjoner, finne seg en partner, en høvelig utdanning, noen vil ha behov for en avklaring i eksistensielle spørsmål som angår religion og livssyn, og ikke minst, i spørsmål om samfunnets maktforhold slik disse manifesterer seg i den posisjonen de selv og deres nærmeste befinner seg i. Alt dette gir en sårbarhet som kan gjøre unge folk særlig mottakelige for standpunkter og holdninger som befinner seg i ytterkantene av mer almene politiske, religiøse og moralske orienteringer. Til dette bildet hører også en viss villighet til å utsette seg for risiko (se Bergh og Ødegaard 2011, Vestel 2016, Buckingham og Kehily 2014).

I tråd med utenlandsk forskning, og også ifølge de få eksemplene som finnes av forskning på nyere tids radikaliserings i Norge, er det særlig ungdom som radikaliseres innenfor islam, og som tenderer til å utvikle disse holdningene i en viss opposisjon til foreldrenes føringer og religiøse orienteringer

(Andersson, Jacobsen, Rogstad og Vestel 2012, Bangstad og Linge 2013, Roy 2004, Goerzig og Al-Hashimi 2014, Khosrokhavar 2009, Sanders og Putnam 2010). Tendensen til at radikaliseringsgraden i særlig grad skjer blant unge er noe mindre uttalt i de høyreytterliggende miljøene, selv om både ideologen «Fjordmann» og 22. juli-terroristen var i tyve-årene da de først utviklet sine ekstreme holdninger (Sætre 2012, Borchgrevinck 2013).

Men kritiske hendelser som 11. september kan også medføre et økende politisk engasjement blant unge folk mer generelt. Sanders og Putnam beskriver for eksempel at ungdom som var i sine formative år da terroren rammet 11. september 2001, også var de som viste et politisk engasjement som mange mener bidro til at Obama ble president (Sanders og Putnam 2010). Dette understreker at det kan være flere ulike mekanismer for politisk mobilisering som kan ta svært ulike retninger.

Tendenser til radikalisering på begge «sider» står i fare for å kunne utvikle seg i sterkt polariserte retninger, med en rekke potensielt negative konsekvenser for det norske samfunnet. Det vil derfor være av stor betydning – og ikke minst for å kunne iverksette forebyggende tiltak – å utvikle aktuell kunnskap om hvilke holdninger og oppfatninger som finnes i ungdomsmiljøene.

I den grad dette er holdninger som i moderate utgaver også finner gjenklang i større deler av befolkningen; i hvilken grad kan vi blant unge folk i dagens Norge finne slike tendenser? Disse vil kunne gå i begge retninger, i et kontinuum mellom høyreorientert anti-islamisme på den ene siden og radikal islam på den andre.

PROBLEMSTILLINGER

Støtte til *illegitim politisk vold* er et nøkkeltema som på mange måter definerer hva som kan omtales som terrorisme. Men spørsmålet om hva som er *legitim* vold er ikke gitt. En stat er kjennetegnet ved å råde over et voldsapparat – i form av politi og militærvesen – som ideelt sett anerkjennes/godtas av borgerne som legitime. Men det er mange situasjoner – som for eksempel i en krig eller under en okkupasjon – der statens voldsapparat ikke har en slik anerkjennelse. Når ikke-statlige grupperinger ønsker å oppnå politisk endring ved hjelp av voldsbruk, vil dette også utfordre opplevelsen (også i juridisk forstand) av en

slik legitimitet. Å støtte bruk av vold for å oppnå endringer i dagens demokratiske og fredelige Norge, vil for de fleste fremstå som illegitimt, og som en holdning som – hvis den fører til handling av en viss alvorlighetsgrad – vil kunne betegnes som terror. Å sirkle inn holdninger til bruk av illegitim vold vil med andre ord være et grunnleggende spørsmål i denne undersøkelsen.

Et annet sentralt tema for å forstå holdninger relatert til voldelig ekstremisme, er hvilke *fiendebilder* som fremstår som aktuelle blant de som er involvert i slike miljøer. Et gjennomgangstema blant grupperinger innen ekstremistisk islam er forestillingen om at det foregår en krig mellom vesten og islam, og at vesten gjennom en rekke intervensjoner har ydmyket og angrepet muslimer og muslimske samfunn (Leiken 2012, Gule 2012, Khosrokhavar 2009, Roy 2004). I slike forestillinger fungerer religionen som en samlende markør. I tillegg vil mange unge muslimer oppleve mistenkeliggjøring og diskriminering på dagliglivets arenaer i områdene de selv eller deres familier har innvandret til. I hvilken grad er et slikt fiendebilde utbredt blant unge muslimer i dagens Norge? Kan opplevd utenforskap, krenkelser, og generell marginalisering bli en drivkraft i retning av sympati for ekstremistiske holdninger og handlinger? Hvilken rolle spiller eventuelt marginalisering på grunnlag av religion og etnisitet?

Også i høyreytterliggåendes forestillinger om at islam og muslimer er i ferd med å invadere vestlige samfunn, og at de truer vestlige verdier, tradisjoner og identitet, er forestillingen om at det foregår en krig mellom islam og vesten sentral. Også her vil en opplevelse av krenkelser og en følelse av å bli invadert og truet kunne gi kraft til ekstremistiske holdninger, slik vi blant annet så det hos 22. juli-terroristen og hos Fjordman (Borchgrevink 2013, Sætre 2012). Å undersøke utbredelsen av slike fiendebilder vil i tråd med dette stå sentralt

Det betydelige antallet unge mennesker oppvokst i Europa som har dratt til *Syria for å støtte kampen mot Assads regime*, skaper stor bekymring blant myndighetene i en rekke land, inkludert Norge. Krigserfaringer, traumer og utfordringer av moralske grenser, anses av flere norske myndighetsrepresentanter å kunne skape risiko for fiendtlighet, ekstremistiske sympatier og eventuell voldsbruk når disse ungdommene vender hjem (PST 2016). Utbredelsen av støtte til syriafarerne – enten til dem som drar for å delta i væpnet konflikt, eller dem som drar for å yte humanitær hjelp – er derfor et viktig spørsmål å

belyse. Om vi ser slik støtte som noe som foregår langs et kontinuum der humanitær hjelp befinner seg på den ene siden, mens væpnet støtte finnes på den andre, kan nettopp et søkelys på forskjellen mellom unge som går i den ene eller den andre retningen kunne få fram noen viktige skillelinjer og eventuelt profiler.

Her må vi understreke at syriafarere også kan inkludere eksempelvis kurdisk ungdom oppvokst i Norge/Europa som drar for å slutte seg til kurderne kamp mot ISIL, i grenseområdene mellom Tyrkia og Syria (se eksempelvis en artikkel i Bergens Tidene med overskriften «Norske Kurdere i kamp mot IS», publisert 4.03. 2015, nedlastet 22.03.2016.)

Et fjerde problemfelt vi ønsker å rette oppmerksomheten mot er forholdet mellom *religiøse føringer og verdslige lover*. Flere forskere har beskrevet deler av den religiøse vekkingen, som ikke minst har foregått blant unge muslimer, som en form for nyfundamentalisme (Bangstad og Linge 2013, Linge 2013, Roy 2004, Khosrokhavar 2009). Dette kan for noen peke i retning av at religiøse lover, forbud og påbud gis forrang fremfor de verdslige lovene i landene der man bor, når religiøse normer tolkes slik at de kommer i konflikt med verdslige lover. Om man legger vekt på at det skal være «guds lov» som gjelder, og man i tillegg har en tolkning som sier at denne skal tolkes helt bokstavelig i en hellig skrift som er forfattet for flere hundre år siden, vil dette lett føre til betydelige konflikter. Vi har derfor forsøkt å sirkle inn slike forestillinger og utbredelsen av dem i spørreundersøkelsen i prosjektet.

Selv om forskningen lenge har forsøkt å utforske ulike profiler for personer som har begått terrorhandlinger, er det i senere tid blitt en viss enighet om at den typiske terroristen ikke finnes (se for eksempel Beck 2015:25–30). Det betyr at verken marginalisering, problematisk oppvekst, fattigdom, traumer, psykiske problemer eller fravær av ressurser eller utdanning, danner noen gjennomgående profil blant personer som har begått slike handlinger. Det finnes samtidig forskning som tyder på at høy utdanning og intellektuelle evner ikke er noen garanti for at unge folk ikke kan utvikle ekstremistiske holdninger. Flere av terroristene i flyene som kjørte inn i tvillingtårnene 11. september 2001 var godt utdannet. Det samme var medlemmene i den venstreekstreme Baader-Meinhof gruppa som terroriserte flere europeiske land på 1970-tallet (Griffin 2012). 22. juli-terroristen har studert statsvitenskap i fengselet, og også hans

ideolog «Fjordman» har universitetsstudier bak seg (Sætre 2012). Anjem Choudary, som har vært leder for flere ekstremistiske grupperinger i Storbritannia (blant annet Islam4UK og Al-Muhajiroun), og som har vært mentor for norske Profetens Ummah – som har bifalt flere terrorhandlinger i ulike sammenhenger – er utdannet advokat. Flere ekstremistiske grupperinger i Storbritannia har hatt sterkt feste i studentmiljøer (Nawas 2012, Husein 2009).

Men mangelen på gjennomgående typiske trekk, forhindrer ikke at vi kan finne noen kjennetegn blant en bredere ungdomsbefolkning for unge som har holdninger som er beslektet med de mer ytterliggående. Her er disse holdningenes innhold, utbredelse og bakgrunnskjenntegn viktige spørsmål.

«UNGDOM OG POLITISK EKSTREMISME I DET NYE NORGE»

Denne rapporten springer ut av forskningsprosjektet «Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge», som har pågått på NOVA siden 2012. Målet har vært å få mer kunnskap om hva som tiltrekker unge mennesker til ekstreme miljøer. Hva hender i unge menneskers liv som motiverer dem i slike retninger? Hvordan reflekterer de over sine valg? Hvilke samfunnsforhold spiller inn for utviklingen av unge folks holdninger til ekstremistiske holdninger og handlinger? Prosjektet omfatter både høyreytterliggående islamkritiske miljøer og radikal islam, og baserer seg på intervjuer med informanter som kan sies å befinne seg i ytterkantene av disse ekstremistmiljøene, men som likevel er såpass nær dem – idemessig, eller via faktisk kontakt – at de kan reflektere over budskap, handlinger og holdninger som de ekstreme miljøene står for. Resultatene fra dette prosjektet er under publisering i boka «I gråsonen. Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge» (Vestel 2016)¹.

Som en del av dette kvalitative forskningsprosjektet ble det utviklet et sett med spørsmål om holdninger relatert til ekstremisme, som ble inkludert i Ungdata-undersøkelsen Ung i Oslo 2015. Bakgrunnen var en interesse i å få kartlagt hva ungdom i sin alminnelighet tenker om vold som politisk virkemiddel for å endre samfunnet, hva de tenker om de som har dratt til Syria og hva slags meninger ungdom har om forholdet mellom islam og vesten.

¹ Boka publiseres i august 2016.

Det er flere grunner til at vi har lagt inn spørsmål om ekstremisme i en generell ungdomsstudie i Oslo. For det første er Oslo spesielt interessant i norsk sammenheng på grunn av det store sosiale og religiøse mangfoldet i byens befolkning. For det andre omfatter Ung i Oslo-studien store deler av hovedstadens tenåringskull, noe som gjør funnene generaliserbare til å gjelde ungdom generelt. Studien er gjennomført på alle offentlige grunnskoler og videregående skoler i Oslo og på de fleste private, og dekker ungdom fra samtlige av Oslos bydeler. Svarprosenten i undersøkelsen er 72 prosent, noe som må regnes som høy. For det tredje gir Ung i Oslo-studien gode muligheter til å gi en bred beskrivelse av hva som kjennetegner de ungdommene som går lengst i å støtte noen av de holdningene vi finner mest uttalt i de ekstreme miljøene. Ung i Oslo inneholder i tillegg til spørsmål om ekstremisme, opplysninger om ungdommenes familiebakgrunn, hva de driver med på fritiden, hvordan de opplever skolen, lokalmiljøet, helseforhold med mer. Ung i Oslo 2015 er den største ungdomsundersøkelsen som er gjennomført i Norge, og inneholder totalt svar fra nærmere 25.000 ungdommer i alderen 13–19 år. Hovedresultatene fra undersøkelsen finnes i egen rapport (Andersen og Bakken 2015).

Siden spørsmålene om ekstremisme kun ble stilt til ungdom i videregående, vil vi i denne rapporten basere analysene på svarene til rundt 8.500 ungdommer. Disse var da elever på en av Oslos videregående skoler i perioden januar–mars 2015. En studie med et slikt omfang, og som inneholder flere spørsmål om holdninger til ekstremisme, er, utfra vår kjennskap, unik både i Skandinavia og utenfor. Ung i Oslo-undersøkelsen gir en unik mulighet til å få mer kunnskap om hvor utbredt disse holdningene er blant hovedstadens unge, og hva som kjennetegner de ungdommene som i størst grad forfekter slike synspunkter.

STRUKTUREN I RAPPORTEN

I det neste kapittelet (kapittel 2) gir vi en nærmere beskrivelse av Ung i Oslo-studien og hvordan de ulike variablene som brukes i rapporten er målt. Rapporten er for øvrig strukturert i fire analysekapitler. I kapittel 3 vil vi studere hvor mange som mener at bruk av vold kan forsvares for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa. I kapittel 4 går vi inn i forholdet

mellom islam og vesten, og spør hvor mange som mener at det i dag foregår en krig mellom islam og vesten og i hvilken grad dagens unge oppfatter at disse står i en trusselsituasjon i forhold til hverandre. Kapittel 5 handler om de unge som har valgt å dra til Syria, og vi spør hvor mange som støtter de som har dratt for henholdsvis å kjempe med våpen og for å hjelpe til på ikke-voldelige måter. Kapittel 6 handler om mulige konflikter mellom religion og lovverk, der vi er opptatt av å finne ut hvordan unge folk ville prioritere i de tilfeller der de opplever at disse forholdene er i konflikt med hverandre.

I alle analysekapitlene gir vi brede beskrivelser av hva som kjennetegner de ungdommene som går lengst i å forfekte synspunkter som står sentralt i mange ekstremisters verdensbilde. Vi vil her trekke inn forhold som innvandrerbakgrunn, religion, sosioøkonomisk bakgrunn, manglende vennskap, erfaringer med mobbing, vold og etnisk/religiøse krenkelser, atferdsproblemer, skolekarakterer og skoleerfaringer, framtidsorientering og samfunnsengasjement.

I avslutningskapitlet (kapittel 7) trekker vi sammen trådene og gir en overordnet vurdering og tolkning av resultatene.

2 Datagrunnlag og metode

I dette kapittelet vil vi gi en nærmere beskrivelse av datamaterialet og måten vi har operasjonalisert de uavhengige variablene som brukes i rapporten.

2.1 Datagrunnlaget

Ung i Oslo 2015 er en av de største ungdomsundersøkelsene som noen gang har blitt gjennomført i Norge. Formålet med undersøkelsen er å få kartlagt ulike sider ved ungdoms hverdag og deres levekår, og å undersøke endringer over tid gjennom å sammenlikne med tre tidligere Ung i Oslo-studier (fra 1996, 2006 og 2012). Studien bygger på Ungdata, standardiserte ungdomsundersøkelser, som gjennomføres i de fleste kommuner over hele landet. Undersøkelsen er utført av NOVA på bestilling fra Oslo kommune gjennom et samarbeid mellom Velferdsetaten og Byrådsavdelingen for eldre og sosiale tjenester.

Undersøkelsen gjennomføres ved at skoleungdom besvarer et omfattende spørreskjema i skoletiden, som består av grunnmodulen fra Ungdata (rundt 160 spørsmål). Målet har vært å få kartlagt sentrale deler av ungdoms hverdag og livssituasjon. I tillegg er det i Ung i Oslo 2015 inkludert en rekke spørsmål for å kunne sammenligne med tidligere Ung i Oslo-undersøkelser, samt spørsmål som er ment å fange opp nye, aktuelle temaer. Det er i den sammenheng at det ble lagt inn et sett med spørsmål for å kartlegge ungdommenes holdninger til ekstremisme.

Spørreskjemaet inneholder blant annet spørsmål om bruk av fritiden, om trivsel og forhold til skole, venner og voksne i nærmiljøet. Undersøkelsen kartlegger også fenomener som mobbing, psykisk helse, vold og rusmiddelbruk, og inkluderer en rekke bakgrunnsspørsmål om ungdommenes sosiale bakgrunn, foreldrenes (og eget) fødeland, religionstilknytning etc.

Alle Oslos offentlige og private grunnskoler med ungdomstrinn og videregående skoler ble invitert til å delta i undersøkelsen, med unntak av enkelte spesialskoler. Undersøkelsen ble gjennomført på 58 grunnskoler og 30 videregående skoler. Alle de offentlige skolene i Oslo deltok. Selve spørreskjemaet ble besvart i skoletiden på en av skolenes datamaskiner, og det ble satt av en skoletime til å fullføre undersøkelsen.

Totalt har 24.163 ungdommer deltatt i undersøkelsen. Dette omfatter om lag 70 prosent av Oslos samtlige tenåringer. Siden ikke alle skoler og klasser

deltok i undersøkelsen, er svarprosenten beregnet til å være 86 på ungdomstrinnet og 72 på videregående (se Andersen og Bakken 2015).

Spørsmålene om holdninger til ekstremisme ble kun stilt til elever på videregående skoler, derfor er analysene i denne rapporten avgrenset til de eldste ungdommene i Ung i Oslo. På videregående deltok nær 11.000 ungdommer, hvorav i overkant av 8.500 besvarte spørsmål om ekstremisme. Noen av spørsmålene om ekstremisme ble lagt inn i en «arm» av spørreskjema, som kun ble besvart av en tilfeldig firedel av ungdommene. Her er antall besvarelser i overkant av 2.500. I alle analysene holder vi ungdom som er eldre enn 19 år utenfor analysene. Dataene omfatter dermed ungdom i alderen 16–19 år, og gjennomsnittsalderen er 17,06 år. Fordelingen på klassetrinn er som følger: 41 prosent på VG1, 31 prosent på VG2 og 28 prosent på VG3.

Tross høy datakvalitet er det noen trekk ved datamaterialet man bør være oppmerksomme på. Deltakelsen er altså noe lavere på VG2 og VG3 enn på VG1. Det er også svakere responsrater mot slutten av spørreskjemaet enn på begynnelsen. Dette tyder på at en del unge ikke har kommet gjennom hele spørreskjemaet. Dessuten er noen grupper av ungdom underrepresentert. Den største gruppen vi ikke har nådd ut til, er yrkesfagelever på VG3 ettersom mange av disse har yrkespraksis i bedrifter. Et potensielt problem med surveyundersøkelser er at elevene gir useriøse svar. For å avdekke dette har vi gjort en «vask» av filen for å finne besvarelser med svært usannsynlige svarkombinasjoner. Slike besvarelser og besvarelser med svært få svar, har blitt fjernet fra datamaterialet (for metodedokumentasjon av Ungdata, se www.ungdata.no).

2.2 Måling av variablene i rapportene

Vi vil under hvert kapittel beskrive hvordan de ulike variablene, som skal fange opp ungdommenes holdninger til ekstremisme, er målt. I denne delen skal vi gi en oversikt over de «uavhengige» variablene som inngår i analysene med en kort beskrivelse av hvordan de er målt. Vi har delt disse inn i ulike bolker eller temaer, der vi først ser på bakgrunnsfaktorer som kjønn, alder, familiebakgrunn og religion. Vi vil deretter ta for oss områdene «venner, vold og atferdsproblemer», «skole og framtid» og «samfunn». Tabell 2-1 angir også noe deskriptiv statistikk for hver variabel (minimum- og maksimumsverdier, gjennomsnitt og standardavvik). Merk at for dikotome variabler angir tabellen proporsjonen som har verdien 1. Hvis vi bruker kjønn som eksempel, betyr tallet 0,48 at 48 prosent av ungdommene i undersøkelsen er gutter (fordi gutter er kodet 1 og jenter 0).

Tabell 2-1 Beskrivelse av variabler som brukes i rapporten: KJØNN, ALDER, FAMILIEBAKGRUNN OG RELIGION

Variabel	Spørsmål i spørreskjemaet	Kommentar	Type variabel	Min	Max	Gj.snitt	St. avvik
Kjønn	Er du gutt eller jente?	Gutt er kodet som 1, jente som 0	Dikotom	0	1	0,48	
Alder	Hvor gammel er du?	Svaralternativene varierte fra 16 år til 22 år og eldre. De som er 20 år eller eldre er holdt utenfor analysene. De som ikke besvarte dette spørsmålet, men som avga svar på hvilket trinn i videregående opplæring de gikk på er kodet om etter følgende prosedyre: VG1=16 år, VG2=17 år, VG3=18 år.	Kontinuerlig	16	19	17,06	0,96
Familiebakgrunn							
Innvandringsbakgrunn	Hvor er foreldrene dine født?	«Begge er født i utlandet» er kodet 1 (har innvandrerbakgrunn), «En er født i Norge, en i utlandet» og «Begge er født i Norge» er kodet 0	Dikotom	0	1	0,33	
Familiens sosioøkonomiske status (SØS)	Sammensatt mål basert på følgende spørsmål: om far og mor har høyere utdanning, antall bøker i hjemmet og tilgang til ulike materielle ressurser (bla eget rom, feriereiser etc).	Se Bakken mfi (2016) for utfyllende operasjonalisering	Skala	0	3	2,12	0,64
SØS på delbydelsnivå	Registerdata fra Oslo kommune om sosiale forhold på delbydelsnivå (bl.a. inntekt, arbeidsledighet)	Registerdata fra Oslo kommune er koplet til ungdommenes egenrapportering om hvilken delbydel de bor i. Se Pedersen, Bakken & von Soest (2015) for en nærmere beskrivelse.	Standardisert skala (Z-skåre)	-2,93	1,42	0,00	0,97
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet	Er far i jobb nå? Er mor i jobb nå?	«Heltid» er kodet 2, «deltid» er kodet 1 og «nei» er kodet 0. Målet er konstruert ved å lage et gjennomsnitt av svar om hhv mor og far.	Skala	0	2	1,60	0,58
Familiestruktur	Hvilke voksne bor du sammen med nå?	«Jeg bor sammen med den ene av foreldrene mine og en stemor eller stefar», «Jeg bor kun sammen med den ene av foreldrene mine», «Annet» er kodet 1, «Jeg veksler mellom å bo hos mor og far» og «Jeg bor sammen med begge foreldrene mine» er kodet 0	Dikotom	0	1	0,24	

Tabell 2-1 (fortsetter) Beskrivelse av variabler som brukes i rapporten: RELIGION, VENNER, VOLD OG ATFERDSPROBLEMER

Variabel	Spørsmål i spørreskjemaet	Kommentar	Type variabel	Min	Max	Gj. snitt	St. avvik
Religion							
Religionstilhørighet	Hvilken religion eller trosretning tilhører du?	Vi skiller her med de som ikke tilhører noen religion, og som tilhører «Kristendommen», «islam», «andre religioner». I andre religioner inngår svaralternativene «hinduismen», «buddhismen» og «annet»	Kategoriisk: Ingen religion Kristendom Islam Annen religion	0	1	0,40	
Religiøsitet	Hvor mye betyr religion for hvordan du lever livet ditt til daglig?	«Religion har ingen betydning for hvordan jeg lever livet mitt» er kodet 0, «Religion betyr lite for hvordan jeg lever i hverdagen» er kodet 1, «Religion betyr ganske mye for hvordan jeg lever i hverdagen» er kodet 2 og «Det er svært viktig» er kodet 3.	Skala	0	3	0,83	1,02
Venner							
Mangler venner	Har du minst én venn som du kan stole fullstendig på og kan betro deg til om alt mulig?	«Det tror jeg ikke» og «Har ingen jeg vil kalle venner, nå for tida» er kodet 1, «Ja, helt sikkert» og «Ja, det tror jeg» er kodet 0	Dikotom	0	1	0,09	
Mobbing							
	Blir du selv utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritida? Sett kryss der det passer best	«Ja, flere ganger i uka», «Ja, omtrent en gang i uka» og «Ja, omtrent hver 14. dag» er kodet 1, «Ja, omtrent en gang i måneden», «Nesten aldri» og «Aldri» er kodet 0.	Dikotom	0	1	0,04	
Utsatt for vold							
	Har du i løpet av de siste 12 månedene blitt utsatt for noe av det følgende?	Gjennomsnitt av fire spørsmål (eksempel «Jeg har blitt utsatt for trusler om vold», «Jeg har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at det krevde legebehandling»), med fire svaralternativer som varierer fra «Ingen ganger» kodet 0 til «6 ganger eller mer» kodet 3.	Skala	0	3	0,12	0,33
Atferdsproblemer							
	Hvor mange ganger har du vært med på, eller gjort noe av dette det siste året (de siste 12 månedene)?	Gjennomsnitt av sju spørsmål (omfatter mer og mindre alvorlig kriminalitet og atferdsproblemer) med fem svaralternativer fra «Ingen ganger» kodet 0 til «11 ganger eller mer» kodet 4. Ungdom med gjennomsnitt=4 er kodet om til missing (pga mistanker om useriøse svar).	Skala	0	3,5	0,22	0,35

Tabell 2-1 (fortsetter) Beskrivelse av variabler som brukes i rapporten: SKOLE OG FRAMTID

Variabel	Spørsmål i spørreskjemaet	Kommentar	Type variabel	Min	Max	Gj. snitt	St. avvik
Skolekarakterer	Hvilke karakterer fikk du i følgende fag ved siste karakteroppgjør (jul eller sommer)?	Gjennomsnitt av oppgitt karakterer i fagene norsk skriftlig hovedmål, matematikk og engelsk skriftlig. Gjennomsnittet er standardisert.	Standardisert skala (z-skåre)	-3,94	2,53	0,00	1,00
Skoletrivsel	Hvor godt stemmer følgende utsagn om hvordan du har det på skolen?	Gjennomsnitt av svar på følgende spørsmål «Jeg trives på skolen», «Lærerne mine bryr seg om meg», «Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen», «Jeg kjeder meg på skolen» (snudd), «Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen» (snudd), med fire svaralternativer fra «Stemmer svært dårlig» (0) til «Stemmer svært godt» (3)	Skala	0	3	2,15	0,51
Konflikter med skolen	Har du gjort eller opplevd noe av dette det siste året (de siste 12 månedene)?	Gjennomsnitt av svar på: «Hatt en voldsom krangel med en lærer», «Skolen har kontaktet foreldrene dine for noe galt du har gjort» og «Blitt sendt ut av klasserommet» med fem svaralternativer fra «Ingen ganger» (0) til «11 ganger eller mer» (4)	Skala	0	4	0,18	0,45
Skulking	Har du skulket det siste året (de siste 12 månedene)?	Svaralternativer fra «Ingen ganger» (0) til «11 ganger eller mer» (4)	Skala	0	4	1,05	1,29
Tid brukt til lekser	Hvor lang tid bruker du gjennomsnittlig per dag på lekser og annet skolearbeid (utenom skoletida)?	Sju svaralternativer fra «Gjør aldri/nesten aldri lekser» (0) til «Mer enn fire timer» (6)	Skala	0	6	2,43	1,54
Yrkesfag	Hvilket utdanningsprogram går du på?	«Bygg- og anleggsteknikk», «Design og håndverk», «Elektrofag», «Helse- og oppvekstfag», «Medier og kommunikasjon», «Naturbruk», «Restaurant- og matfag», «Service og samferdsel», «Teknikk og industriell produksjon» er kodet 1, «Idrettsfag», «Musikk, dans og drama» og «Studiespesialisering» er kodet 0.	Dikotom	0	1	0,22	
Planer om høyere utdanning	Tror du at du vil komme til å ta utdanning på universitet eller høyskole?	«Ja» er kodet 1, «Nei» og «Vet ikke» er kodet 0.	Dikotom	0	1	0,82	
Framtids pessimisme	Tror du at du vil få et godt og lykkelig liv?	«Nei» er kodet 1, «Ja» og «Vet ikke» er kodet 0.	Dikotom	0	1	0,03	

Tabell 2-1 (fortsetter) Beskrivelse av variabler som brukes i rapporten: SAMFUNN OG ETNISK-RELIGIØSE KRENKELSER

Variabel	Spørsmål i spørreskjemaet	Kommentar	Type variabel	Min	Max	Gj. snitt	St. avvik
Mistillit til samfunnsinstitusjoner	Hvor sterk tillit har du til følgende institusjoner eller instanser i samfunnet?	Dikotomisert variabel basert på gjennomsnitt av svar på følgende institusjoner: «Kirken», «Grunn-skolen», «Rettsvesenet», «Politiet», «Stortinget», «Regjeringen», «Media», «Fagforeninger», «Helsevesenet» med fire svaralternativer fra «Ingen tillit i det hele tatt» (0) til «Sterk tillit» (3). Grensen for mistillit er satt på maks 1,0 på denne skalaen.	Dikotom	0	1	0,21	
Politisk deltakelse	Har du gjort, eller vært med på, noen av de aktivitetene som er nevnt under?	Sum av antall «ja-svar» på følgende aktiviteter: «Vært aktiv i et ungdomsparti», «I en annen politisk organisasjon», «Deltatt i underskriftsaksjon», «Deltatt på politisk markering (folkemøte, demonstrasjonstog og lignende)», «Deltatt i ulovlige aksjoner», «Skrevet politiske slagord eller meningsytringer på vegger og lignende», «Boikottet bestemte produkter eller firmaer», «Vært aktiv i elevrådsarbeid», «Vært med i ungdomsråd / ungdommens kommunestyre eller lignende»	Skala	0	9	1,33	1,74
Bruker nettet for politiske ytringer	Bruker du sosiale medier til å gi uttrykk for dine politiske meninger eller synspunkter?	Fire svaralternativer fra «Nei, det har jeg aldri gjort» (0) til «Ja, jeg er svært aktiv» (3)	Skala	0	3	0,50	0,70
Snakker med foreldre om samfunnsspørsmål	Hvor ofte snakker du med en eller begge foreldrene dine om samfunnsspørsmål eller politikk?	Fire svaralternativer fra «Aldri eller nesten aldri» (0) til «Daglig eller nesten daglig» (3)	Skala	0	3	1,20	1,00
Kun til unge med innvandrerbakgrunn							
Negative opplevelser pga innvandrer-/religiøs bakgrunn	Hvor ofte hender dette deg?	Gjennomsnitt av svar på følgende «Jeg har blitt ertet/ fornærmet på grunn av min innvandrerbakgrunn», «Jeg har blitt truet/angrepet på grunn av min innvandrerbakgrunn», «Jeg har blitt ertet/ fornærmet på grunn av min religiøse tro», «Jeg har blitt truet/angrepet på grunn av min religiøse tro» med fem svaralternativer fra «Aldri» (0) til «Svært ofte» (4)	Skala	0	4	0,84	0,88

3 Å bruke vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa

Å støtte bruk av vold for å oppnå samfunnsendringer, inngår som et vesentlig element i voldelige ekstremistmiljøer. I dette kapittelet vil vi undersøke hvor mange av Oslos ungdommer som mener det kan forsvares å bruke vold for å oppnå oppmerksomhet om saker eller for å oppnå politiske endringer i dagens Norge eller i Europa. Utover å gi et anslag på hvor stort omfang dette har, vil vi undersøke om de som går lengst i å forsvare det vi oppfatter som illegitim politisk motivert voldsbruk i en norsk og europeisk kontekst, har noen spesifikke kjennetegn som skiller dem fra andre ungdommer. Vi spør blant annet: Er det gutter eller jenter som går lengst i sin støtte til politisk motivert vold? Hva slags betydning har ungdommenes sosioøkonomiske bakgrunn og innvandrerbakgrunn? I hvilken grad spiller religionstilhørighet og graden av religiøsitet inn? Har ungdommenes skolekarakterer og valg av utdanningsprogram i videregående noe å si? Er ungdommene som støtter bruken av vold for å oppnå endringer i dagens Norge/Europa mindre integrert i ungdomsmiljøene og blir de oftere mobbet? Vi vil også undersøke hvordan de opplever skolesituasjonen sin og i hvilken grad de gir uttrykk for samfunnsengasjement.

I et liberalt demokrati som det norske, skal det være stor takhøyde for ytringer som bærer fram til dels kross kritikk av samfunnsrelaterte forhold generelt. Fra det offisielle Norge tolereres ideelt sett syn på innvandring, kritikk av religion og holdninger til bruk av vold, som store deler av majoriteten ikke deler, og gis ideelt sett full rett til å bli uttrykt. Men det er selvsagt noen grenser. Steen-Johnsen, Fladmoe og Midtbøen skriver:

Hvor de sosiale og juridiske grensene for ytringsfriheten bør gå, aktualiseres blant annet i spenningsforholdet mellom retten til å ytre seg fritt på den ene siden, og retten til vern mot hatytringer og forfølgelse på etnisk, religiøst eller annet grunnlag, på den andre (2016:5).

Med andre ord, denne «takhøyden» er også problematisk, særlig gjelder dette de nye mulighetene som internett representerer.

Kjernen i de formene for terrorisme som danner bakgrunnen for denne rapporten er likevel voldsbruk, noe som tydelig gjenspeiles i den norske regjeringens handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet 2014). Radikaliserings forstås her som «...*en prosess der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske, ideologiske eller religiøse mål*» og voldelig ekstremisme som «...*aktiviteten til personer og grupperinger som er villige til å bruke vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål*».

Å være villig til å begå vold er ikke det samme som faktisk å gjøre det. Like fullt, holdninger kan i noen tilfeller, og under visse omstendigheter, manifestere seg i handlinger og kan derfor indikere tendenser som de fleste opplever som lite ønskelige. Å støtte bruk av vold for å oppnå politiske endringer i et land, vil derimot lettere kunne forsvares dersom landet var okkupert av en fremmed makt, eller styrt av en diktator eller en politisk gruppe som er uten tillit hos store deler av borgerne. Kampen den norske motstandsbevegelsen førte mot de tyske okkupantene under krigen er et eksempel på dette, hvor problemet om legitimitet settes på spissen. Skal okkupantenes lov/legitimitet gjelde, eller er det dem som setter seg imot denne okkupasjonens legitimitet som gjelder? Dette viser at spørsmålet om voldsbrukens legitimitet står sentralt.

En annen og svært aktuell situasjon der spørsmålet om legitim versus illegitim bruk av vold kommer opp, noe som kanskje særlig gjelder for unge norske muslimer, er det som har skjedd med befolkningen under Bashar al-Assads styre i Syria (Vestel 2016, Napoleoni 2014). Amnesty skriver blant annet følgende om bakgrunnen for borgerkrigen som nå raser:

I flere tiår har Syrias sikkerhetsstyrker brutt menneskerettighetene ved utenomrettslige drap, bortføringer og tortur. (...) President Bashar al-Assad har ikke gitt etter for protestene, men har møtt alle fredelige protester med massiv undertrykkelse, arrestasjoner, tortur og drap. Etter åtte måneder tok noen av demonstrantene til våpen for å beskytte sivile. Regjeringshæren svarte med bombing av landsbyer og nabolag i byene. Mange soldater har desertert og nå er landet inne i en full borgerkrig. (Om Syriakrigen nedlastet fra Amnesty's hjemmeside 23.01.2015)

Her vil mange innvandrergupper som kommer fra tilsvarende politiske undertrykkelsesregimer kunne argumentere for at væpnet motstand vil være legitim, som for eksempel kurdere og tamiler. Dette er noe de vil kunne mene, selv om de i utgangspunktet støtter demokrati.

På den ekstreme høyresida i dagens Norge finnes det grupper – som for eksempel eksplisitt bekjenner seg til en nynazistisk ideologi – som i stedet ønsker et diktatur der en sterk leder/en elite bestemmer hvordan landet skal styres (Vestel 2016). Det samme gjelder visse grupperinger innenfor nyfundamentalistisk Islam (ibid). Disse forkaster ideen om et demokrati, og ønsker i stedet en teokratisk styreform, der Guds lov, etter en streng og bokstavtro tolkning av sharia, skal gjelde: man skal organisere samfunnet etter Guds ord, som står i motsetning «menneskenes lov» og som er representert ved demokratiet (se Khosrokhavar 2006:103–147). Noen av disse grupperingene ser positivt på vold som et legitimt middel for å nå sine mål.

Dette viser noe av kompleksiteten som dette spørsmålet i Ung i Oslo berører.

3.1 Hvor mange støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa?

For å kartlegge hvor mange som støtter politisk motivert vold, ble ungdommene i undersøkelsen bedt om å ta stilling til i hvilken grad de mener at det kan forsvares å bruke vold for å oppnå oppmerksomhet om viktige saker og for å oppnå politiske endringer i samfunnet. De konkrete spørsmålene var formulert slik i spørreskjemaet: «*I hvor stor grad mener du det kan forsvares at noen bruker vold...*»

- a) ... for å oppnå oppmerksomhet om en politisk sak som mange synes er viktig
- b) ... for å oppnå politisk endring i dagens Norge
- c) ... for å oppnå politisk endring andre steder i dagens Europa.

Svaralternativene var «*Ikke i det hele tatt*», «*I liten grad*», «*I noen grad*», «*I stor grad*», «*I svært stor grad*» og «*Vet ikke*».

Et viktig bakteppe for den første formuleringen er de mange terrorhandlingene som har funnet sted de senere årene, men også lokale aksjoner med voldelige slagsmål mot lokalt politi i forbindelse med ulike demonstrasjoner,

der målet har vært å få oppmerksomhet i befolkningen. De to andre formuleringene er mer direkte knyttet til voldsbruk som konkret har som mål å få til politiske endringer i de «nære» omgivelser, det vil si innenfor de demokratiske styresett en finner i Norge og i Europa for øvrig.

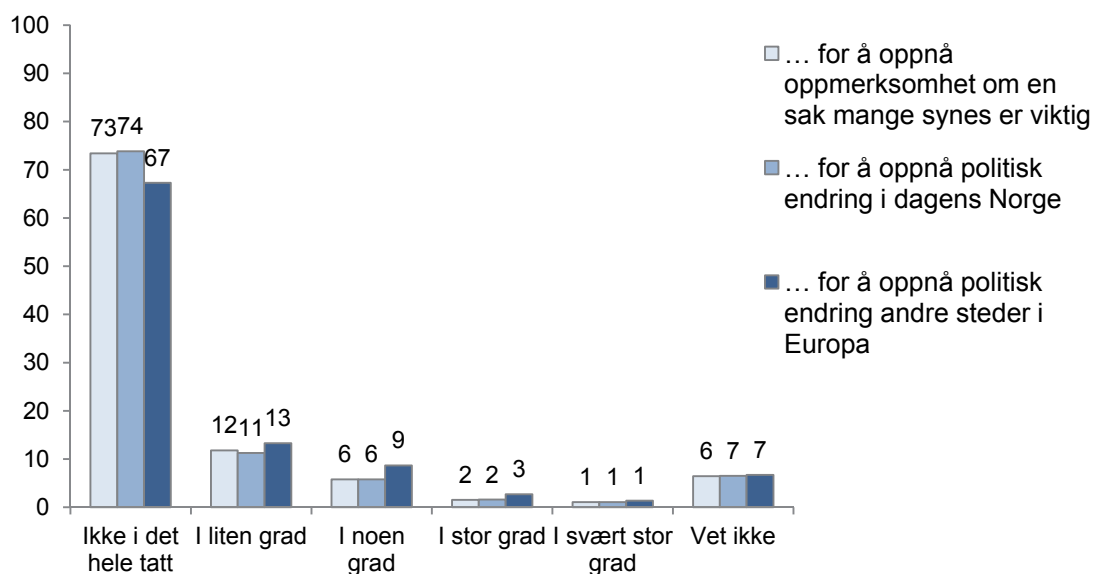
Det er viktig å presisere at spørsmålene ikke er konkretisert til å gjelde voldsbruk fra noen bestemte grupperinger, som for eksempel høyreekstreme eller radikale islamistmiljøer. Det er også viktig å presisere at vi ikke har definert overfor respondentene hva slags typer voldsbruk det er snakk om. *Vi kan derfor ikke vite om støtte til bruken av vold – slik det er formulert i spørreskjemaet – reflekterer støtte til for eksempel steinkasting, slagsmål eller aktiv fysisk motstand i lovlige eller ulovlige aksjoner og demonstrasjoner, voldelig motstand mot en eventuell okkupasjonsmakt,² eller om det dreier seg om støtte til aksjoner som inkluderer eller nærmer seg reelle terrorhandlinger. Når vi i teksten bruker formuleringer som «politisk motivert vold» eller «politisk vold», er det altså spørsmålene referert ovenfor vi refererer til, og som ungdommene svarer på.*

Figur 3-1 viser svarfordelingen til ungdommene³. Hovedbildet er at det store flertallet av unge i Oslo enten tar avstand fra bruk av denne typen politisk motivert vold: 67–74 prosent svarer at dette er noe som «ikke i det hele tatt» kan forsvares, eller at det kan forsvares «i liten» eller «i noen» grad. Andelen som mener at dette kan forsvares «i stor grad» eller «i svært stor grad», varierer mellom 2,6 og 4,2 prosent – og det er i overkant av én prosent som har krysset av for det mest ytterliggående svaralternativet «i svært stor grad».

² Vi anser det som svært lite sannsynlig, slik situasjonen er for dagens Norge, at landet skulle bli angrepet av en fremmed makt. Vi kan likevel ikke utelukke at noen ungdommer vil kunne tenke at dette vil kunne være mulig.

³ Litt færre ungdommer har besvart det siste av disse tre spørsmålene enn de to første. En nærmere gjennomgang av de som kun har besvart ett eller to av spørsmålene viser at de stort sett fordeler seg ganske likt som totalen på de spørsmålene de har besvart.

Figur 3-1 I hvor stor grad ungdom i alderen 16–19 år i Oslo mener det kan forsvares å bruke vold... Prosent

Note: N=8.184–8.332.

Det er noe større oppslutning om bruk av vold som virkemiddel til å oppnå endringer andre steder i dagens Europa enn i Norge. Hovedbildet er likevel at fordelingen på de tre spørsmålene er nokså like.

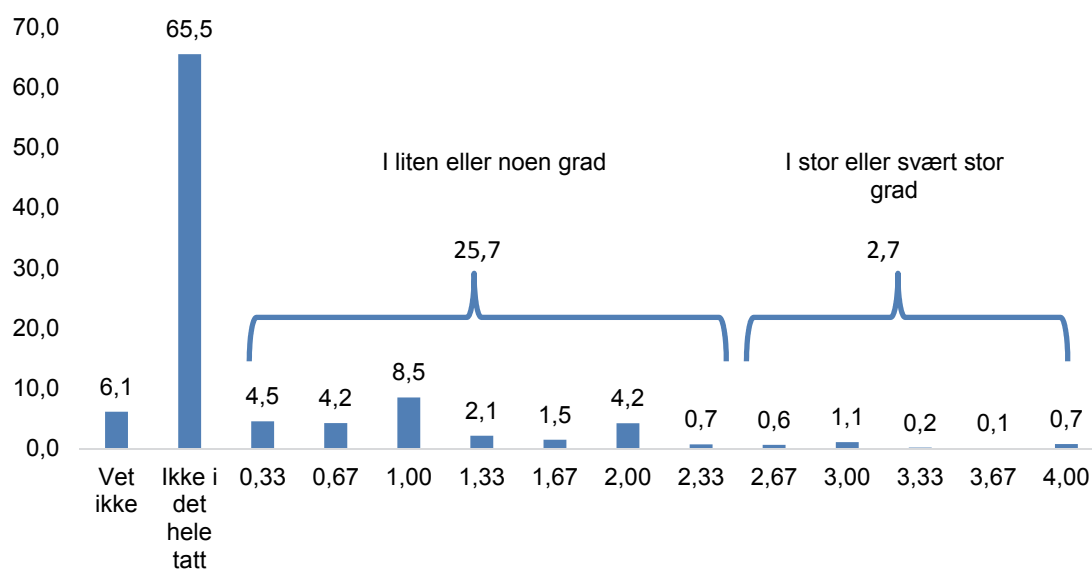
Seks–sju prosent av ungdommene har svart «vet ikke». Det er rimelig å tolke det slik at disse ungdommene enten synes det er vanskelig å ta stilling til spørsmålet eller at de er usikre på hva de skal svare, men det kan også være at noen av språklige grunner ikke forstår selve spørsmålet eller at det er ord og begreper som er vanskelig å vite betydningen av. At tallet som svarer «vet ikke» likevel ikke er høyere enn seks–sju prosent, tyder på at vold i tilknytning til politisk/ideologisk overbevisning er et tema som mange synes å kunne forholde seg til.

Siden disse spørsmålsformuleringene er forholdsvis like, er det, som en kanskje kunne forvente, sterke korrelasjoner mellom de tre spørsmålene ($r=0,75$ til $r=0,82$). I praksis betyr det at de aller fleste har krysset av på det samme svaralternativet på alle spørsmålene. Når vi i de videre analysene skal undersøke hva som kjennetegner ungdom som i ulik grad støtter bruk av denne typen politisk motivert vold, vil det være mest oversiktlig å analysere spørsmålene under ett. Vi har derfor laget et gjennomsnittsmål – eller en indeks – for å identifisere hvor tyngdepunktet i den enkeltes besvarelser ligger. Indeksen er basert på at alle de avgitte svarene er kodet fra 0 (ikke i det hele

tatt) til 4 (i svært stor grad)⁴. Vi bruker denne indeksen for å kategorisere ungdommene i fire grupper, de som svarer «vet ikke» på alle tre spørsmål, de som svarer «ikke i det hele tatt» på alle tre spørsmål og de som har tyngdepunktet av svarene sine på henholdsvis «i liten eller i noen grad» og «i stor eller svært stor grad».

Figur 3-2 viser hvordan ungdommene fordeler seg på indeksen, og hvor på skalaen vi har satt grensen mellom de fire gruppene. Siden korrelasjonene er såpass sterke, avviker ikke fordelingen nevneverdig for det som ble vist for spørsmålene separat. 65 prosent svarer at de «ikke i det hele tatt» støtter vold på alle tre spørsmålene. Ytterligere seks prosent sier at de ikke vet hva de skal svare. Dette betyr at nær tretti prosent ikke utelukker at de kan støtte vold i en eller annen politisk sammenheng. Hva som mer spesifikt ligger i denne støtten til bruk av vold, kan som nevnt ikke undersøkelsen si noe direkte om, men det er viktig å understreke at de aller fleste som gir uttrykk for at de kan støtte politisk motivert vold bare «i liten grad» eller «i noen grad» støtter dette, mens 2,7 prosent av ungdommene har svart på en måte der tyngdepunktet i besvarelsene ligger på svaralternativene «i stor grad» eller «i svært stor grad».

Figur 3-2 Fordeling på indeks for støtte til vold for å oppnå politisk endring i dagens Norge/Europa. Prosent

Note: N=8.354.

⁴ I beregningen av gjennomsnittet har vi holdt «vet ikke»-svarene utenfor, siden disse ikke lar seg plassere på en gradert skala, og plassert de i en egen kategori på indeksen.

3.2 Kjennetegn ved ungdom som i ulik grad støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa

Hva kjennetegner så ungdommene som i ulik grad støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa?

Tabell 3-1 viser først om kjønn, alder, familiebakgrunn og religion har noen betydning. Her viser vi hvordan ungdom med disse ulike kjennetegnene prosentvis fordeler seg når det gjelder graden av støtte til politisk motivert vold, det vil si om de mener dette er noe som «ikke i det hele tatt», «i liten eller noen grad» eller «i stor eller svært stor grad» kan forsvares. Vi viser også hvor stor andel av ungdommene med ulike kjennetegn som har svart «vet ikke». For å undersøke om sammenhengene er statistisk signifikante, har vi foretatt kji-kvadratanalyser, og alle sammenhengene er statistisk signifikante ($p < 0,001$).

Hovedfunnet er at alle disse forholdene har betydning, og at det er en viss variasjon mellom ulike grupper av ungdom når det gjelder det å støtte bruk av vold for å oppnå politiske endringer. Mens andelen som for eksempel «i stor eller svært stor grad» støtter politisk motivert vold er under to prosent i enkelte grupper, er den nær seks prosent i andre. Selv om dette målt i prosentpoeng ikke er spesielt store forskjeller, er det likevel rimelig å tolke variasjonen som samfunnsmessig relevant, fordi de som går lengst i å støtte bruk av vold tross alt er en nokså liten gruppe. Men relativt sett er det altså nær tre ganger så stor aksept for denne typen voldsbruk i enkelte grupper sammenliknet med andre. Det er samtidig verdt å understreke at uansett hvilken undergruppe vi ser på, tar fra 60 til 70 prosent kategorisk avstand, og pluss/minus 25 prosent støtter denne formen for voldsbruk «i liten eller noen grad».

Tabell 3-1 I hvilken grad ungdom i Oslo i alderen 16–19 år med ulike bakgrunnskjenne­tegn mener bruk av vold kan forsvares for å oppnå politisk endring i dagens Norge/Europa. Prosent

	I hvilken grad ungdom mener bruk av vold kan forsvares for å oppnå politisk endring i dagens Norge/Europa				Totalt	N=
	Vet ikke	Ikke i det hele tatt	I liten eller i noen grad	I stor eller svært stor grad		
Kjønn						
Jenter	6,3	70,5	21,4	1,9	100,0	4.430
Gutter	5,9	59,8	30,8	3,5	100,0	3.767
Alder						
16 år	6,6	60,9	29,5	3,0	100,0	2.869
17 år	6,9	66,6	23,6	2,9	100,0	2.634
18 år	4,9	69,0	24,1	2,0	100,0	2.409
19 år	4,8	69,2	23,5	2,5	100,0	438
Familiestruktur						
Bor sammen med begge foreldrene	5,5	65,9	26,0	2,6	100,0	6.382
Bor ikke sammen med begge foreldrene	8,1	64,2	25,0	2,7	100,0	1.972
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet						
Svak tilknytning (ikke i arbeid)	10,5	60,5	23,3	5,6	100,0	408
Middels tilknytning (heltid/deltid)	7,4	62,8	26,5	3,3	100,0	2.837
Sterk tilknytning (begge heltid)	4,9	67,4	25,6	2,0	100,0	5.011
Familiens sosioøkonomiske status (SØS)						
Lavest SØS	10,3	57,9	26,6	5,2	100,0	1.203
Lav SØS	9,2	64,9	23,1	2,9	100,0	1.616
Middels SØS	5,4	65,7	26,6	2,3	100,0	1.769
Høy SØS	4,4	66,7	27,0	2,0	100,0	1.972
Høyest SØS	3,2	69,6	25,3	1,8	100,0	1.791
Sosioøkonomisk status i delbydelen der ungdommene bor						
Lavest SØS	9,4	63,5	23,7	3,4	100,0	1.598
Lav SØS	7,7	65,0	24,5	2,8	100,0	1.488
Middels SØS	5,9	66,4	25,0	2,6	100,0	1.785
Høy SØS	3,8	66,3	27,0	2,9	100,0	1.616
Høyest SØS	4,3	66,0	28,0	1,7	100,0	1.867
Innvandrerbakgrunn						
Minst en av foreldrene er født i Norge	4,5	67,7	26,2	1,7	100,0	5.968
Begge foreldrene er født i utlandet	10,3	59,9	24,7	5,1	100,0	2.358
Religiøs tilhørighet						
Ikke-religiøs	4,7	65,8	27,7	1,8	100,0	3.389
Kristen	5,3	68,5	24,3	1,9	100,0	2.972
Muslim	10,7	61,4	22,7	5,3	100,0	1.386
Annen religion	7,8	58,8	27,9	5,5	100,0	549
Religionens betydning i dagliglivet						
Ingen betydning	4,9	67,7	25,6	1,8	100,0	4.286
Betyr lite	5,6	65,3	26,7	2,4	100,0	2.190
Betyr ganske mye	7,1	61,3	26,5	5,0	100,0	953
Svært viktig	12,7	59,7	22,9	4,8	100,0	813
Totalt	6,1	65,5	25,7	2,7	100,0	8.354

Note: Kji-kvadrat-tester viser at alle sammenhengene er statistisk signifikante ($p < 0,001$).

Tabellen viser at gutter er overrepresentert blant de som går lengst i å støtte politisk motivert vold. Mens 3,5 prosent av guttene «i stor eller svært stor grad» forsvaret denne typen vold, gjelder det tilsvarende for 1,9 prosent av jentene. Det er også flere gutter enn jenter som i «liten eller noen grad» mener at denne typen vold kan forsvares, mens jenter er i større grad enn gutter kategorisk avvisende. Alder har ikke særlig stor betydning, selv om det er blant de yngste (16-åringene) at vi finner færrest som tar kategorisk avstand.

Analysene viser videre at andelen som går lengst i å støtte politisk motivert vold, er høyest blant de som har foreldre som ikke deltar i arbeidsmarkedet (gjelder 5,6 prosent). Denne typen holdninger er også mer utbredt blant unge som vokser opp i familier der foreldrenes sosioøkonomiske status er spesielt lav. Utover dette, er det bare mindre forskjeller i støtten til politisk motivert vold mellom de ulike sosioøkonomiske sjiktene. Når det gjelder sosioøkonomiske kjennetegn ved *stedet der ungdommene bor*, er det vanskelig å finne noe entydig mønster. Ungdom i de «fattigste» områdene svarer noe oftere enn andre «vet ikke», og de har noe høyere tendens til å si at de forsvaret politisk motivert vold «i stor eller svært stor grad» (3,4 prosent – mot 1,7 prosent i de «rikeste» områdene). Ungdom i de «rikeste» områdene er derimot noe mer tilbøyelige enn andre til å si at de støtter denne typen vold «i liten eller noen grad», slik at samlet er ikke forskjellene etter bosted spesielt store.

Innvandrerbakgrunn er derimot en faktor som er tettere sammenvevd med holdninger til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa. Blant unge som har to utenlandsfødte foreldre mener 5,1 prosent at dette er en form for voldsbruk som «i stor eller svært stor grad» kan forsvares, mot 1,7 prosent av ungdommene som har en eller to norskfødte foreldre. Uten at dette er vist i tabellen, har vi også undersøkt om botid i Norge blant unge med innvandrerbakgrunn har betydning for tilbøyeligheten til å støtte politisk motivert vold. Vi må her huske på at de aller fleste av ungdommene med to utenlandsfødte foreldre selv er født i Norge (gjelder 65 prosent), og at ytterligere 13 prosent kom til Norge før de fylte seks år. Blant disse ungdommene, som altså har levd hele eller store deler av livet sitt i Norge, er det 4,8 prosent som støtter vold «i stor eller svært stor grad», mot 6,8 prosent

blant de som kom i barneskolealder og 6,7 prosent blant de som kom etter fylte 13 år.⁵

Resultatene viser at også religion har betydning for hvorvidt ungdom støtter eller ikke støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i Norge/Europa. Støtten er størst blant unge muslimer (5,3 prosent) og blant unge som tilhører en annen⁶ religion (enn islam eller kristendommen) (5,5 prosent). Disse tallene er nær tre ganger så høye som det vi finner blant kristne (1,9 prosent) og blant de som ikke tilhører noen religion (1,8 prosent). Det er også slik at det er de ungdommene som sier at religionen deres har stor betydning i hverdagen at en finner at holdninger til bruk av vold for å oppnå politiske endringer er mest utbredt.

Om ungdommene bor sammen med begge foreldrene sine eller ikke har derimot lite å si for hvor langt de går i å støtte politisk motivert vold. De som ikke bor sammen med begge foreldrene, svarer derimot oftere enn andre «vet ikke». Denne «vet ikke»-gruppen består som nevnt av seks prosent av ungdommene, og det er vanskelig å vite hva som ligger bak dette svaret – om det skyldes at ungdommene ikke har forstått spørsmålet, at de ikke helt vet hva de skal mene eller andre grunner. Uansett er det et mønster, der unge med innvandrerbakgrunn, unge med lav sosioøkonomisk familiebakgrunn, de som har foreldre med svak tilknytning til arbeidsmarkedet, unge muslimer og spesielt religiøse ungdommer, har en tendens til oftere enn andre å si at de ikke vet. Siden vi heller ikke helt vet hva som ligger i dette, samt at det tross alt er nokså få som svarer «vet ikke», forfølger vi ikke denne problemstillingen videre her.

MULTIVARIATE ANALYSER

Mange av de faktorene som inngår i analysene fra tabellen over, samler seg i «knipper». For eksempel er unge med innvandrerbakgrunn langt oftere enn unge uten innvandrerbakgrunn, muslimer, og de har lavere sosioøkonomisk

⁵ Vi har også undersøkt betydningen av å ha to norskfødte foreldre versus å ha en norskfødt og en utenlandsfødt. Det er bare mindre forskjeller i tilbøyeligheten til å støtte politisk motivert vold mellom disse.

⁶ Annen religion omfatter de som i spørreskjemaet krysset av for at de tilhører buddhismen (2,7 prosent av alle i undersøkelsen), hinduismen (1,2 prosent) og en uspesifisert annen religion (2,9 prosent).

status. De som tilhører en religion er også mer religiøse enn de som ikke tilhører noen religion, og det er også naturlig nok en tett statistisk sammenheng mellom sosioøkonomisk status i familien og bostedets sosioøkonomiske status. For å få et bedre grep på sammenhengene mellom bakgrunnsfaktorer og tilbøyeligheten til å støtte politisk motivert vold, har vi foretatt multivariate analyser der alle variablene fra tabell 3-1 er inkludert. På denne måten vil vi kunne undersøke *om det er noen forhold som i seg selv er mer utslagsgivende for de unges holdninger til politisk motivert vold enn andre*. Siden rapportens tematikk særlig er knyttet til de mest ytterliggående ungdommene, har vi her analysert hvilke faktorer som statistisk sett henger sammen med tilbøyeligheten til å støtte politisk motivert vold «i stor eller svært stor grad». I analysene, som baserer seg på logistisk regresjon, er det altså denne gruppen på 2,7 prosent som kontrasteres mot resten av ungdommene, inkludert de som svarte «vet ikke».

Før vi kommenterer resultatene er det nødvendig med en kort redegjørelse for noen metodiske poenger. I analysene har vi tatt i bruk flernivå-analyseteknikker (Rabe-Hesketh og Skrondal 2008). Dette er en metode som tar hensyn til noen metodiske utfordringer som oppstår når man analyserer individer som er samlet i klynger, slik ungdommene i dette materialet er samlet på de ulike videregående skolene i Oslo. Siden det kan tenkes at ungdom som går på samme skole kan bidra til å påvirke hverandres holdninger og måter å tenke på, vil noen av de forutsetningene som regresjonsanalysen baserer seg på ikke være tilstede. Teknisk sett vil dette kunne påvirke estimatene på den måten at signifikanstestene vil bli unøyaktige (Raudenbush og Bryk 1992). Dette løses gjennom flernivåanalyseteknikken, der vi i analysene skiller mellom skole- og individnivået.

Resultatene fra flernivåanalysene er gjengitt i Tabell 3-2, og vi gjengir her også hvordan de bivariate regresjonskoeffisientene ser ut, for å gjøre det enklere å sammenlikne med de multivariate⁷. Tallene i tabellen tolkes slik at positive b-koeffisienter tilsier at det er positiv sammenheng, mens negative koeffisienter angir negative sammenhenger. Det er også vist noen estimater for usikkerheten

⁷ Bivariate og multivariate logistiske regresjonskoeffisienter er ikke nødvendigvis direkte sammenliknbare (jf. Mood 2010). Vi har derfor brukt en metode som justerer for dette (se kapittel 6.5 i Hox 2010): meresc-kommandoen i Stata versjon 13.1.

rundt b-koeffisientene (se b) og hvorvidt sammenhengene er statistisk signifikante.

Resultatene av analysen gir grunnlag for å konkludere med at det er enkelte forhold som er mer avgjørende enn andre for å forstå ungdommenes holdninger til bruk av vold for å oppnå politiske endringer. Likevel er den viktigste endringen når vi sammenlikner de bivarierte sammenhengene og de multivariate, at flere av sammenhengene blir svært svake når alle variablene tas hensyn til samtidig. Dette kommer blant annet til syne ved at mange av koeffisientene er små, dvs nær null, og at de fleste sammenhengene ikke lenger er statistisk signifikante. Eksempler på dette er sosioøkonomisk familiebakgrunn og foreldrenes tilknytning til arbeidsmarkedet, som i de multivariate analysene ikke lenger er statistisk signifikante. Det samme gjelder betydningen av sosioøkonomiske kjennetegn ved stedet der ungdommene bor. Et viktig funn er at heller ikke det å tilhøre islam eller en annen religion enn kristendommen, samt graden av religiøsitet (hvor stor betydning religion har i dagliglivet), gir spesielt store utslag i den multivariate analysen. Ingen av disse forholdene er statistisk sett signifikant.

Tabell 3-2 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å støtte vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa i «stor eller svært stor grad». Flernivåanalyse (skole, individ)

	Bivariat			Multivariat #		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Kjønn (gutt=1, jente=0)	0,66	0,14	***	0,67	0,14	***
Alder (16–19)	-0,17	0,08	*	-0,20	0,08	**
Familiebakgrunn						
Innvandrerbakgrunn (1=ja, 0=nei)	1,13	0,15	***	0,67	0,20	***
Familiens sosioøkonomiske status (SØS)(0-3)	-0,61	0,12	***	-0,19	0,14	NS
SØS på delbydelsnivå (z-skåre)	-0,13	0,08	NS	0,11	0,08	NS
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet (0-2)	-0,45	0,11	***	-0,17	0,12	NS
Bor ikke sammen med begge foreldrene (1=ja, 0=nei)	-0,06	0,16	NS	-0,10	0,17	NS
Religion						
Religiøs tilhørighet (ref.: ikke-religiøs)						
Kristen	0,07	0,19	NS	-0,06	0,20	NS
Muslim	1,08	0,19	***	0,23	0,27	NS
Annen religion	1,15	0,23	***	0,48	0,26	NS
Religionens betydning i dagliglivet (0-3)	0,36	0,07	***	0,12	0,09	NS
N=8574						

Note: # kontrollert for alle variabler som inngår i denne tabellen samtidig. Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

I den multivariate analysen er det tre variabler som holder seg: kjønn, alder og innvandrerbakgrunn. At kjønn og alder holder seg, skyldes at begge disse variablene bare i begrenset grad korrelerer med de andre variablene i analysen. Analysene tyder derimot på at forhold knyttet til ungdommenes innvandringsstatus har betydning. Kontrollert for de andre variablene er det en tydelig statistisk sammenheng, der ungdom med to utenlandsfødte foreldre har større sannsynlighet for å støtte politisk motivert vold. Selv om innvandrerbakgrunn og religion er tydelig sammenvevd (for eksempel tilhører 55 prosent av ungdommene med innvandrerbakgrunn islam, mot mindre enn tre prosent blant de uten innvandrerbakgrunn), tyder analysene her på at innvandrerbakgrunn er mer utslagsgivende enn forhold som er direkte knyttet til religion.

For å illustrere hovedfunnene i analysen viser vi i tabell 3-3 hva slags holdninger gutter og jenter med og uten innvandrerbakgrunn har til spørsmålene om politisk motivert vold i dagens Norge/Europa. Tallene som vises her er «råtallene», det vil si uten at vi tar hensyn til alle andre variabler. Kontrasten er nokså stor mellom *gutter med innvandrerbakgrunn*, der rundt seks prosent støtter politisk motivert vold «i stor grad» eller «i svært stor grad», mot mindre enn én prosent av *jentene uten innvandrerbakgrunn*. Tabellen viser altså at både kjønn og innvandrerbakgrunn har betydning. Selv om forskjellene er nokså tydelige mellom de ulike gruppene, er det uansett et mindretall også blant gutter med innvandrerbakgrunn som gir uttrykk for at bruk av vold som politisk virkemiddel er noe de kan forsvare.

Tabell 3-3 I hvilken grad ungdom mener at bruk av vold for å oppnå politisk endring i dagens Norge/Europa kan forsvares. Etter kjønn og innvandrerbakgrunn. Prosent

	Ungdom uten innvandrerbakgrunn		Ungdom med innvandrerbakgrunn	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter
Vet ikke	4,2	4,8	10,5	9,8
Ikke i det hele tatt	61,4	73,3	55,2	64,0
I liten eller noen grad	31,8	21,1	28,1	22,0
I stor eller svært stor grad	2,6	0,8	6,2	4,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
N=	2759	3108	997	1323

ANDRE KJENNETEGN

Hva så med andre kjennetegn? For å undersøke om det er noen andre forhold som skiller de som *går lengst i å støtte politisk motivert vold* (dvs. de som i «stor eller svært stor grad» støtter dette) fra andre ungdommer, har vi gjennomført flere bivarierte og multivarierte flernivåregresjonsanalyser. Analysene omfatter variabler som sier noen om ungdommens vennskap og fritid, skole og framtid og samfunnsengasjement/tillit til samfunnsinstitusjoner.

Resultatene er vist i tabell 3-4. De første kolonnene viser resultatene når en og en variabel analyseres hver for seg (bivariat). De siste kolonnene viser (de multivarierte) sammenhengene når vi tar hensyn til og justerer for ungdommens kjønn, alder, familiebakgrunn og religion. I de multivarierte analysene har vi altså ikke kontrollert for alle variablene som presenteres i tabellen under, men kun for de bakgrunnsvariablene vi analyserte i de foregående analysene. Begrunnelsen er det store antallet variabler i analysen. Skal man ta hensyn til alle variablene på en gang, skaper dette lett mye støy i estimeringen av resultatene, noe som vanskeliggjør tolkningene.

Analysene viser at de fleste variablene har sammenheng med ungdommens holdninger til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa. Generelt kan vi si ungdom som går lengst i å forsvare bruk av vold i politiske sammenhenger oftere enn andre mangler venner, og de blir oftere utsatt for vold og mobbing. De er samtidig selv mer involvert i atferdsproblemer enn andre. Det er også slik at skolekarakterer og hvordan de opplever selve skolesituasjonen, er tydelig knyttet til ungdommens holdninger til politisk motivert vold. Ungdom med svake skolerresultater, som trives dårlig på skolen og som ofte er i konflikter med lærerne, har større tilbøyelighet enn andre til å støtte politisk motivert vold. Hvor mye tid ungdommene bruker på lekser og hvor ofte de skulker skolen, har derimot ingen sammenheng med støtten til bruk av vold. Ungdommene som går på yrkesfaglige studieretninger går derimot betydelig lenger i sin voldsstøtte enn ungdom på studieforberedende utdanningsprogrammer. Det er også tydelige sammenhenger til ungdommens framtidorientering. Ungdom som støtter politisk motivert vold er langt mer pessimistiske når det gjelder hvorvidt de tror de vil få et godt og lykkelig liv. Det er også færre som tror de vil ta høyere utdanning.

Tabell 3-4 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å støtte bruken av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa i «stor eller svært stor grad». Flernivåanalyse (individ, skole)

	Bivariat			Multivariat [#]		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Manglende vennskap og problematferd						
Mangler venner (1=ja, 0=nei)	0,62	0,19	***	0,42	0,19	*
Utsatt for plaging og utfrysing (1=ja, 0=nei)	1,25	0,21	***	1,16	0,22	***
Utsatt for vold (0-3)	0,91	0,13	***	0,77	0,13	***
Atferdsproblemer (0-4)	0,88	0,15	***	0,80	0,15	***
Skole og framtid						
Skolekarakterer (z-skåre)	-0,40	0,07	***	-0,23	0,07	***
Skoletrivsel (0-3)	-0,39	0,13	**	-0,34	0,13	**
Konflikter med skolen (0-4)	0,64	0,11	***	0,49	0,11	***
Skulker (0-4)	0,02	0,05	NS	0,04	0,05	NS
Tid brukt til lekser (0-6)	0,08	0,05	NS	0,03	0,05	NS
Yrkesfag (1=ja, 0=nei)	0,68	0,16	***	0,61	0,15	***
Planer om høyere utdanning (1=ja, 0=nei)	-0,52	0,16	**	-0,38	0,16	*
Framtidspessimisme (1=ja, 0=nei)	1,15	0,26	***	1,15	0,25	***
Samfunn						
Mistillit til samfunnsinstitusjoner (1=ja, 0=nei)	0,91	0,27	***	0,40	0,28	NS
Politisk deltakelse (0-9)	0,15	0,06	*	0,14	0,06	*
Bruker nettet for politiske ytringer (0-3)	0,46	0,07	***	0,38	0,07	***
Snakker med foreldre om samfunnsspørsmål (1-4)	0,16	0,07	*	0,18	0,07	**

Note: N=8285. # kontrollert for kjønn, alder, familiebakgrunn og religion (jf. Tabell 3-1). Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

Analysene viser at ungdom som går lengst i å forsvare bruk av vold i politiske sammenhenger er mer politisk aktive enn andre. De bruker nettet mer aktivt enn andre til å ytre politiske meninger, de har i noe større grad deltatt i ulike politiske aktiviteter og de snakker oftere enn andre med foreldrene sine om politikk og samfunnsspørsmål. De gir også uttrykk for større grad av mistillit til sentrale samfunnsinstitusjoner (selv om dette ikke lenger er statistisk sett signifikant når vi tar hensyn til betydning av ungdommenes kjønn og andre bakgrunnskjenntegn).

OPPLEVD ETNISK-RELIGIØSE KRENKELSER

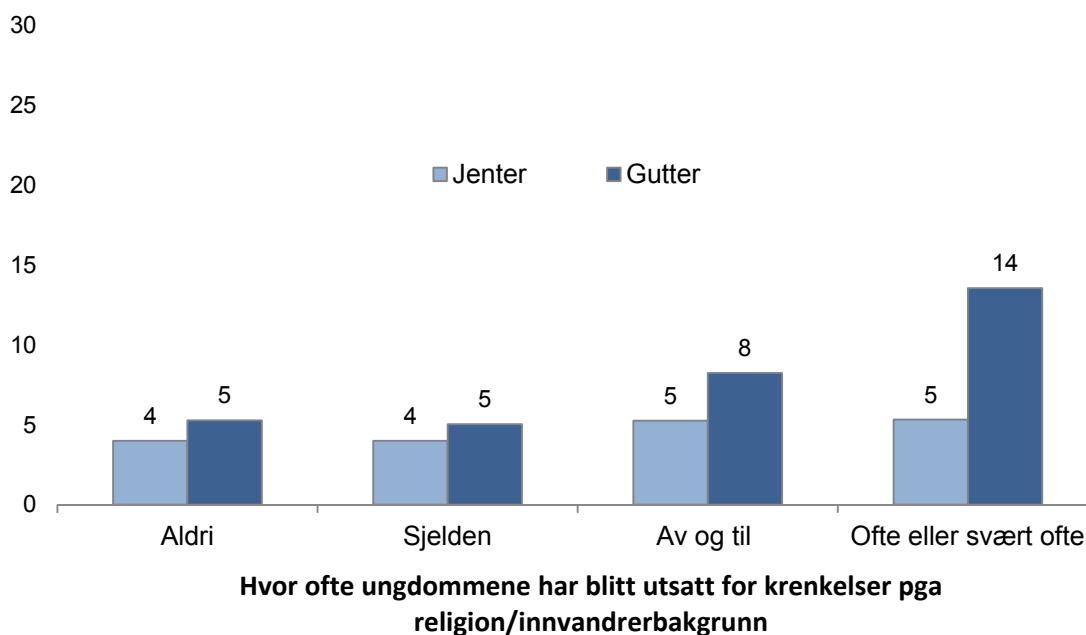
I forskningslitteraturen er det flere eksempler på at politisk ekstremisme og ekstremistisk vold har sin bakgrunn i unges erfaringer med krenkelser knyttet til etnisk og religiøs tilhørighet (Khosrokhavar 2009, Beck 2015). For å undersøke om det er en systematisk sammenheng mellom disse forholdene, ba vi

ungdommene som deltok i undersøkelsen om å rapportere om de har vært utsatt for krenkelser knyttet til deres innvandrerbakgrunn og/eller religiøse bakgrunn. Disse spørsmålene ble kun stilt til den delen av utvalget som har to utenlandsfødte foreldre, og de ble spurt om hvor ofte det hender at du ... «har blitt ertet/fornærmet på grunn av din innvandrerbakgrunn», «har blitt truet/angrepet på grunn av din innvandrerbakgrunn», «har blitt ertet/fornærmet på grunn av din religiøse tro» og «har blitt truet/angrepet på grunn av din religiøse tro». Svaralternativene er «aldri», «sjelden», «av og til», «ofte» og «svært ofte».

Resultatene viser at det er tydelig korrelasjoner mellom disse spørsmålene (fra $r=0,61$ til $r=0,84$). Vi har derfor laget en indeks som gir et samlet bilde av hvor hyppig ungdom opplever å ha blitt utsatt for disse problematiske hendelsene. Rundt fire av ti unge med innvandrerbakgrunn sier at de aldri har blitt utsatt for noe av det som ble listet opp. Fire av ti har for øvrig opplevd at noe av dette har skjedd «en sjelden gang». Elleve prosent har derimot «av og til» blitt utsatt, mens seks prosent har «ofte» eller «svært ofte» blitt utsatt for denne typen etnisk/religiøst baserte krenkelser. Slår vi de to siste kategoriene sammen får vi altså 17 prosent som har vært utsatt for dette blant unge med innvandrerbakgrunn.

Figur 3-3 viser at det er en sammenheng mellom det å ha vært utsatt for denne typen krenkelser og tilbøyeligheten til å forsvare politisk motivert vold, men dette gjelder bare for gutter. For jentene er det ingen sammenheng. Gutter som ofte har vært utsatt for denne typen krenkelser utgjør en forholdsvis liten gruppe, men de går derimot betydelig lengre i det å forsvare politisk motivert vold i dagens Norge/Europa enn de som sjelden eller aldri har blitt utsatt for slike krenkelser. Selv om dette kan være et signifikant funn, er det viktig å understreke at disse ungdommene i materialet til sammen omfatter 59 personer, hvorav åtte av dem støtter politisk motivert vold «i stor eller svært stor grad».

Figur 3-3 Andel unge med innvandrerbakgrunn som «i stor eller svært stor grad» mener at bruk av vold for å oppnå endring i dagens Norge/Europa kan forsvares – etter kjønn og erfaringer med etnisk/religiøse krenkelser. Prosent

Note: Kji-kvadrat-test: Jenter: $\chi^2=0,7$, $df=3$, ikke signifikant, $N=1.279$. Gutter: $\chi^2=7,9$, $df=3$, $p<0,05$, $N=951$.

3.3 Oppsummering

Analysene i dette kapittelet viser at 2,7 prosent av ungdommene i Oslo «i stor eller svært stor grad» mener at det kan forsvares å bruke vold som virkemiddel for å oppnå politisk oppmerksomhet eller samfunnsendringer i dagens Norge/Europa. I undersøkelsen er det ikke spesifisert hva slags typer vold det er snakk om, og det kan inkludere alt fra steinkasting, slagsmål eller aktiv fysisk hindring i lovlige eller ulovlige aksjoner til mer alvorlige terrorhandlinger. Det store flertallet av ungdommene i Oslo tar derimot kategorisk avstand til slike handlinger, og 65 prosent mener at dette ikke kan forsvares i det hele tatt. 25 prosent er mindre kategoriske i sine svar, og mener at denne typen vold kan forsvares «i liten» eller «i noen grad». Seks prosent svarer derimot «vet ikke». Hva som ligger bak dette svaret er vanskelig å si ut fra undersøkelsen, men den forholdsvis lave andelen som ikke vet hva de skal svare, tyder på at spørsmål om vold i tilknytning til politisk/ideologisk overbevisning er et tema som mange unge i aldersgruppen 16 til 19 år synes å kunne forholde seg til.

Selv om vi ikke helt vet hva slags konkrete voldshandlinger de ungdommene som går lengst i å forsvare bruk av vold har hatt i tankene når de har

svart på spørreskjemaet, mener vi likevel det er gode grunner til å rette et særlig blikk mot de som «i stor grad» eller «i svært stor grad» kan forsvare politisk motivert vold. Å gå så langt i å mene dette reflekterer en nokså ubetinget støtte til voldsbruk, og er et mer forpliktende svar enn de som gir uttrykk for at dette er noe de «i noen grad» eller «i liten grad» kan forsvare. I undersøkelsen utgjør denne gruppen som går aller lengst omtrent hver fjerde ungdom i alderen 16 til 19 år. I undersøkelsen utgjør disse 222 personer av totalt 8.500 ungdommer.

At dette er en gruppe av unge det kan være grunn til å være spesielt oppmerksom på, understrekes også av analysene som viser at denne gruppa har mange fellestrekk som skiller dem fra det store flertallet av ungdom. For det første viser analysene at gutter med innvandrerbakgrunn er klart overrepresentert blant de som går lengst i sin støtte til politisk motivert vold. Blant disse er det rundt seks prosent som «i stor eller svært stor grad» støtter denne formen for voldsbruk, mot i underkant av én prosent av jenter uten innvandrerbakgrunn.

Et annet fellestrekk er at ungdom som går lengst i å støtte politisk motivert vold har klart svakere skolekarakterer enn andre. De trives dårligere på skolen, og de er oftere i konflikter med skolen og lærerne. Samtidig er de overrepresentert i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, og mer pessimistiske med tanke på framtida enn andre. Som vi vil utdype i rapportens avslutningskapittel, viser dette hvordan holdninger til politisk motivert vold på mange måter er sammenvevd med ungdommers følelser og opplevelser av «utenforskap».

Analysene viser at også andre indikatorer på utenforskap er knyttet til det å forsvare vold for å oppnå samfunnsendringer. Ungdommene som går lengst i sin voldsstøtte blir selv oftere utsatt for vold, og det er flere som forteller at de blir holdt utenfor og plaget av andre unge på skolen eller i fritida. En del av disse ungdommene befinner seg i ytterkanten av de ordinære ungdomsmiljøene, og det er flere som gir uttrykk for at de mangler venner og de rapporterer oftere enn andre om at de er involvert i normbrudd og kriminalitet. Blant unge med innvandrerbakgrunn er støtten til politisk motivert vold størst blant de guttene som har opplevd krenkelser knyttet til deres religion og/eller innvandrerbakgrunn.

Ungdom som går lengst i å støtte politisk motivert vold har større mistillit til samfunnsinstitusjoner enn andre ungdommer, men er likevel generelt mer

samfunnsengasjerte. Analysene viser at disse ungdommene har større deltagelse i politiske aktiviteter. De bruker også nettet mer aktivt som en kanal for politiske ytringer. At disse ungdommene oftere enn andre forteller om at de snakker med foreldrene sine om samfunnsspørsmål, kan tyde på at mange av disse ungdommene vokser opp i hjem der politikk er et tema som ofte diskuteres.

Det er derimot ingen tegn til at sosioøkonomisk familiebakgrunn i seg selv er spesielt utslagsgivende, og heller ikke sosioøkonomiske kjennetegn ved det området av byen ungdommene bor i. Begge disse faktorene er for så vidt knyttet til voldsstøtte, i den forstand at ungdom med særlig lav sosioøkonomisk status og som bor i de fattigste områdene av Oslo har størst tilbøyelighet til å støtte denne typen vold. Men det viser seg at disse sammenhengene blir forklart av andre faktorer som samvarierer med sosioøkonomiske forhold. Analysene viser at det særlig er innvandrerbakgrunn som påvirker dette mønsteret.

Et tilsvarende mønster er knyttet til sammenhenger mellom religion og holdninger til politisk motivert voldsbruk. Analysene viser at de mest religiøse ungdommene og ungdom som tilhører andre religioner enn kristendommen, er de som oftest gir uttrykk for at de kan forsvare vold for å oppnå endringer i dagens Norge/Europa. Men analysene viser at innvandrerbakgrunn er mer avgjørende for formingen av holdninger til bruk av politisk motivert vold enn det som direkte har med religion og religionens betydning i dagliglivet å gjøre.

4 Fiendebilder

Fiendebilder representerer et sentralt trekk ved radikale og ekstreme miljøer. Disse fiendebildene er gjerne preget av svart/hvitt-forestillinger om ulike grupper i samfunnet og representerer ofte et nokså ensidige verdensbilde. Griffin omtaler slike forestillinger som karakteristiske for et «manikeisk» verdensbilde, utfra karakteristikker ved «manikeismen» som er en gammel persisk religion kjennetegnet ved et strengt skille mellom «de gode» og «de onde» (Griffin 2012:92–101). I dette kapittelet skal vi gå inn i en viktig side ved dagens fiendebilder, som står sentralt både hos radikale islamister og i høyreekstreme miljøer, nemlig at det foregår en krig eller omfattende konflikt mellom vesten på den ene siden og islam på den andre. I en rekke hendelser i ulike deler av verden, har muslimske befolkninger blitt utsatt for krenkelser i form av vold, drap, tortur, ødeleggelse og tilraning av deres områders naturressurser fra ulike regimer, statlige makthavere og internasjonale selskaper. For både moderate muslimer og ekstremistiske islamister blir mange av disse hendelsene og situasjonene sett som uttrykk for at vesten er i krig med islam, og i mange tilfeller er terrorhandlinger utført av muslimske ekstremister et svar på disse «verdeshendelsene». Særlig de ulike grupperingene av voldelige ekstremister insisterer på et slikt fiendebilde (Khosrokhavar 2009:196, Gule 2012). De voldelige jihadistene tar dette særlig langt ut, og inkluderer også muslimer som ikke følger deres vei, som en del av denne fienden. Her uttrykkes et svart/hvitt-bilde av verden som inndeles i «de gode» muslimene på den ene siden, og «de vantro», som særlig er representert ved vesten, men også ved de muslimene som avviker fra hva de ytterliggående anser som «korrekt» islam, på den andre.

Men også for unge muslimer som erfarer en generell mistenkeliggjøring, diskriminering og store mengder negativ oppmerksomhet – blant annet som følge av terroraksjonene og uttalelser fra ekstremister som hevder de ønsker å «ta over» – i mediene og i den større offentligheten, vil summen av disse krenkelsene kunne bli en sterk kraft som trekker i retning av et slikt fiendebilde (Goerzig og al- Hashimi 2014).

Også på den ytterliggående høyresiden finner vi forestillingen om en krig mellom vesten og islam, blant annet i den såkalte Eurabia-teorien, som først ble framsatt av forfatteren som kaller seg Bat Ye'or. Forfatteren av boka om Fjordman, Simen Sætre beskriver teorien slik:

Eurabia-systemet har i stillhet vevd europeiske og arabiske eliter sammen gjennom 40 år. Stilt overfor truslene fra palestinske terrorister og arabisk oljeboikott, hadde europeiske ledere fra 1970 tallet søkt beskyttelse 'under vingene til dem som truet'. Araberne hadde gitt Europa olje og fred, i bytte mot en USA- og Israel-fiendtlig politikk og støtte til palestinerne. Så hadde nettverket langsomt bygget opp sin 'totalitære kontroll' over mediene, universitetene, kulturlivet og sinnene. Med dette hadde Europa kommet inn i en ond sirkel. Dagens europeere hadde inntatt en underdanig, selvutslettende holdning, en tilstand av dhimmitude.⁸ EU og de islamske statene var nå drevet av en ambisjon om å ødelegge europeiske nasjonalstater, for i stedet å skape en ny verden der overnasjonale organer dominerte politikken og kulturen, og gjorde mennesker til roboter i en 'inhuman, kafkask verden' (Ye'or referert i Sætre 2013:160–61; se og Ye'or 2011)

Ifølge Sætre dukket spørsmålet om våpen opp hos Fjordman i 2008. Sætre formidler følgende sitat:

Mitt råd til folk i Vesten er å bevæpne seg umiddelbart, først og fremst mentalt og med kunnskap om fienden og stolthet i sin egen arv og kultur, men også fysisk med våpen og ferdigheter i å bruke dem. (sitert s. 170.)

For Breiviks vedkommende sier handlingene han har utført det meste om hans forhold til bruk av våpen og vold i denne «krigen». Men også mindre voldsorienterte grupperinger på den radikale islamkritiske høyresiden, i form av de såkalte Defence Leagues, og organisasjoner som Stopp islamiseringen av...

⁸ Dhimmitude refererer til den ofte påståtte underlegne situasjonen som tilskrives ikke-muslimer i en muslimsk stat (se også Ye'or 2011).

(Norge, England, Danmark, Polen etc.), er forestillingen om en krig mellom islam og vesten fremtredende (Vestel 2016).⁹

4.1 Oppfatninger om krig og trusselbilder

Mot denne bakgrunnen utviklet vi i Ung i Oslo et sett med spørsmål, der målet var å fange opp hva unge selv mener om ulike sider ved forholdet mellom vesten og islam. For det første var vi opptatt av å fange opp hvor mange som mener at det i dag foregår en krig mellom vesten og islam. Dette er en forestilling som det har vært mye oppmerksomhet om i media de senere årene, og sentrale politikere har i ulike sammenhenger forsøkt å imøtegå denne forestillingen ved å si at det ikke stemmer. Her er noen eksempler:

The Independent refererer Barack Obamas uttalelse:

We are not at war with Islam. We are at war with people who have perverted Islam. (The Independent publisert 18.03.2015, nedlastet 23.03.2016).

Danmarks statsminister, Helle Thorning-Schmidt understreker, etter nedskytingen av flere personer i forbindelse med et islamkritisk arrangement på kulturhuset Krudttønnen i København i februar 2015:

Vi står ikke i kamp mellem Islam og Vesten. Det er ikke en kamp mellem muslimer og ikke-muslimer. Det er en kamp i mellem værdier... (publisert på danske BTs nettsider 15 februar 2015, nedlastet 31.03.2016).

I en kommentar til muligheten for Natos deltakelse i krigen mot ISIL, sier statsminister Erna Solberg:

Det er viktig for sikkerheten framover at det ikke utvikler seg til en konflikt mellom vesten og ytterliggående krefter i Midt-Østen (...) Vi må tenke på hvilket bilde som kommer ut: En konflikt mellom islam og vesten, eller en konflikt der andre muslimer som ikke ønsker et slikt brutalt regime (...) slår tilbake selv. Det er viktig for rekrutteringen til

⁹ Organisasjoner under denne betegnelsen, i likhet med de såkalte «Defence Leagues», finnes i en rekke land.

radikal islam. (Publisert på Dagbladets nettsider 4 september 2014, nedlastet 31.03.2016).

Aftenpostens redaktør, Harald Stanghelle advarer i 2016 etter terrorangrepet i Brussel i mars samme år mot at vi:

...er i ferd med å snakke oss inn i en krigsretorikk vi kan få store problemer med å komme oss ut av. Den pressede franske presidenten har lenge erklært at landet er i krig. I Belgia og andre land hører vi nå det samme. En mer nøktern norsk statsminister avviser heldigvis å adoptere dette språket. (...) Vi på vår side skal fristes til å bruke krigsretorikk som raskt kan bli et speilbilde av den islamistiske terrorens nattsvarte undergangsbudskap (Fra Aftenpostens papirutgave 02.04. 2016).

Disse sitatene viser noe av vanskelighetene med å forholde seg til påstanden om en krig mellom islam og vesten, som heller ikke er like klar blant disse statslederne. Dette er en viktig resonansbunn for hvordan vi skal vurdere svarene til ungdommene som deltar i Ung i Oslo på dette spørsmålet.

For det andre var vi opptatt av å fange opp de mer spesifikke forestillingene som står sentralt på hver sin ekstreme side, nemlig forestillingen i radikal islam om at vesten oppfattes som en generell trussel mot muslimsk kultur og muslimenes verdisett, og forestillinger i de høyreekstreme miljøene om at islam representerer en trussel mot norsk kultur og verdier. For det tredje var vi interessert i å fange opp hvor mange som mener at de radikale grupperingene på hver sin side representerer trusler mot «den andre sidens» kultur og verdier.

De konkrete formuleringene framgår av tabell 4-1, og ungdommene ble bedt om å krysse av for om de var helt eller litt enig eller helt eller litt uenig. Siden vi antok at ikke alle har tatt stilling til disse utsagnene, inkluderte vi også en egen «vet ikke»-kategori. Det er viktig å være klar over at disse spørsmålene var lagt inn i «arm» av spørreskjemaet, som var plassert bakerst i spørreskjemaet. Denne armen ble besvart av en firedel av utvalget, som dels var tilfeldig trukket, dels resultat av at ikke alle kom gjennom hele skjemaet. Antallet besvarelser er likevel høyt (om lag 2500).

Tabell 4-1 Hvordan ungdom i alderen 16–19 år i Oslo stiller seg til forestillinger om forholdet mellom vesten og islam. Prosent

	Helt uenig	Litt uenig	Litt enig	Helt enig	Vet ikke	Totalt	N=
1. Jeg mener det foregår en krig mellom islam og vesten	11	10	34	24	20	100	2458
2. Jeg mener høyreekstreme truer muslimsk kultur og verdier	9	11	27	24	30	100	2401
3. Jeg mener vesten generelt truer muslimsk kultur og verdier	21	21	23	8	27	100	2392
4. Jeg mener ekstremistisk islam truer norsk kultur og verdier	11	13	27	25	24	100	2399
5. Jeg mener islam generelt truer norsk kultur og verdier	36	16	16	9	23	100	2403

Resultatene viser at det er forholdsvis få ungdommer som er «helt enig» i det vi oppfatter som de mest ytterliggående standpunktene, nemlig forestillingene om at vesten generelt truer muslimsk kultur og verdier og forestillingen om at islam generelt truer norsk kultur og verdier. I begge «leire» er det ni prosent som er helt enige i dette. Samtidig må det understrekes at det er en god del som er «litt enig», og legger vi sammen de to enig-kategoriene står vi igjen med at 31 prosent av ungdommene støtter forestillingen om at vesten generelt truer islam og 25 prosent støtter forestillingen om at islam generelt truer norsk kultur og verdier. På begge disse holdningsspørsmålene er det samtidig forholdsvis mange som har svart at de ikke vet. Totalt sett er det likevel et flertall av ungdom som sier seg uenig i disse to «ekstrem»-synspunktene.

Det er derimot langt flere som mener at de ekstreme kreftene på hver sin side i dette spenningsfeltet, representerer en trussel mot den andre siden. Det er riktignok 25 prosent som er «helt enig» i at høyreekstreme truer islam og 24 prosent som er «helt enig» i at ekstremistisk islam truer norsk kultur, men siden det er like mange som er «litt enig» og en god del også har svart «vet ikke», betyr det at flertallet av de som har gjort seg opp en mening oppfatter at de radikale kreftene på hver sin side representerer en trussel mot den andre. Oppslutningen om disse to utsagnene er påfallende like.

Det utsagnet som det er størst oppslutning om, gjelder forestillingen om at det foregår en krig mellom islam og vesten. Her ligger tyngdepunktet helt klart på «enig»-siden, og det er bare 21 prosent som uttrykker at dette er noe de er uenig i. Så mange som 24 prosent er «helt enig» og ytterligere 34 prosent er «litt enig». Det er også her forholdsvis mange som har svart at de ikke vet,

trolig fordi de ikke har tatt stilling til utsagnet eller at de oppfatter dette som et faktaspørsmål som de ikke har noe kunnskap om.

UNDERLIGGENDE MØNSTRE?

Vi har undersøkt i hvilken grad det finnes noen underliggende faktorer i materialet, det vil si om det finnes noen knipper av holdningssett som er knyttet til hverandre. Vi startet med å undersøke korrelasjonene mellom de fem holdningsspørsmålene¹⁰, og som det er rimelig å forvente, er det en tydelig korrelasjon mellom forestillingen om at høyreekstreme truer islam og at vesten generelt truer islam ($r=0,43$), og en like tydelig korrelasjon mellom forestillingen om at ekstremistisk islam truer norsk kultur og at islam generelt truer norsk kultur ($r=0,44$). Utover dette er det forholdsvis begrensede sammenhenger mellom de ulike holdningsmålene. En faktoranalyse fanger opp dette (resultatene er ikke vist her), og antyder at det finnes to underliggende faktorer i materialet, en som er knyttet til forestillingene som vanligvis finnes hos radikale islamister (utsagn 2 og 3) og en som fanger opp forestillinger på den radikale høyresiden (utsagn 4 og 5).

Utsagnet om at det foregår en krig mellom islam og vesten er derimot noe mer uklart relatert til de andre holdningsspørsmålene, selv om faktoranalysen viser at dette spørsmålet generelt er tettere knyttet opp mot utsagn 4 og 5 enn mot utsagn 2 og 3. Nærmere analyser viser at den uklare statusen til dette utsagnet trolig skyldes at oppslutningen om denne forestillingen om krig har litt ulik betydning avhengig av om ungdommene tilhører islam eller ikke. For muslimske ungdommer er det en tydeligere sammenheng mellom oppslutningen om at vesten truer islam og den generelle forestillingen om at det foregår en krig mellom islam og vesten. For ikke-muslimske ungdommer er det ingen slike sammenhenger. For disse er derimot oppslutningen om krigsmetaforen i større grad knyttet til trusselbildet som de høyreekstreme går lengst i å forfekte. Vi oppfatter at dette gir mening, siden forestillingen om at det generelt foregår en krig mellom islam og vesten er noe som inngår i begge ekstremistidens verdensbilder.

¹⁰ Vi holder her de som har svart «vet ikke» utenfor, da korrelasjonsanalysen forutsetter variabler med hierarkiske verdier.

I fortsettelsen vil vi på bakgrunn av svarene i undersøkelsen identifisere de ungdommene som går langt i å støtte opp om henholdsvis de *typiske høyreekstreme forestillingene* og de *typiske forestillingene til radikale islamister*, slik vi har beskrevet dette tidligere. Måten vi har gjort dette på er som følger: alle ungdommene som er «helt enig» i utsagn 1 (påstanden om at islam og vesten er i krig) og samtidig «helt enig» i utsagn 3 (om at vesten generelt truer muslimsk kultur og verdier) er definert som å støtte holdninger vi ofte finner på den radikale islamistsiden. Ungdom som er «helt enig» i utsagn 1 (krigsmetaforen) og utsagn 5 (om at islam generelt truer norsk kultur og verdier) er definert som å støtte de mer høyreekstreme holdningene. Grunnen til at vi her setter grensen ved «helt enig» er at vi er mest interessert her i de mest ytterliggående standpunktene.

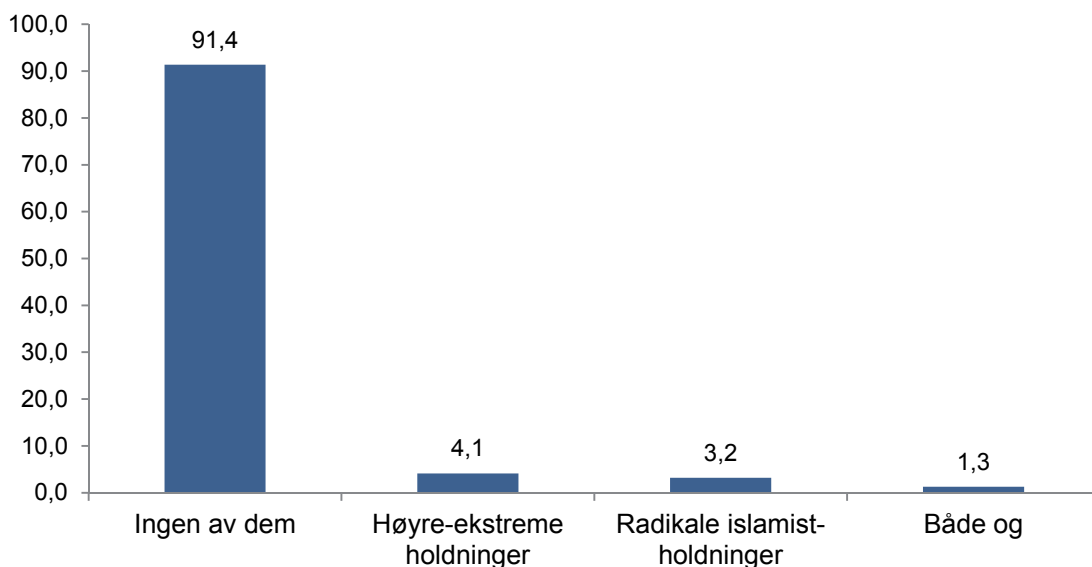
Ved å kombinere disse to variablene får vi en firefeltstabell, som illustrert i tabell 4-2 nedenfor.

Tabell 4-2 Illustrasjon av hvordan ungdommene er delt inn i støtte til holdninger assosiert til henholdsvis radikal islam og høyreytterliggående islamkritikere. Prosent

		Er «helt enig» i at «det foregår en krig mellom islam og vesten» og at «vesten generelt truer muslimsk kultur og verdier»	
		Ja	Nei
Er «helt enig» i at «det foregår en krig mellom islam og vesten» og at «islam generelt truer norsk kultur og verdier»	Ja	Støtter begge typer holdninger	Støtter holdninger som er vanlig i høyreekstreme miljøer
	Nei	Støtter holdninger som er vanlig i radikale islamistmiljøer	Ingen av dem

Figur 4-1 viser hvordan ungdommene fordeler seg når vi deler dem inn på denne måten. 4,1 prosent faller innenfor kategorien «høyreekstreme forestillinger» og litt færre i kategorien «radikale islamistholdninger» (3,2 prosent). I overkant av én prosent deler oppfatningene på begge sider. 91,4 prosent deler ikke de mest ytterliggående synspunktene, slik dette er definert her.

Figur 4-1 Fordeling av ungdom som i størst grad er enige med forestillinger en typisk finner innenfor høyreekstreme miljøer og i radikal islam. Prosentfordeling

Note: N=2.475

Det er viktig å presisere at vi her ikke nødvendigvis har identifisert ungdom som kan sies å være ekstremister. Det vi har gjort er å identifisere grupper av ungdom som i betydelig grad slutter opp om noen av de sentrale holdningene eller verdensbildene som dominerer i to ulike typer av ekstremistmiljøer. Selv om slike holdninger dominerer i disse miljøene, betyr ikke det at alle som er enig med dem er ekstremister. Det er for eksempel fullt mulig at ungdom deler deres synspunkter på akkurat de spørsmålene vi har fanget opp, men er ellers helt uenig på alle punkter.

Tabell 4-3 illustrerer denne problemstillingen. Vi holder de få ungdommene som støtter opp om begge posisjoner utenfor, og viser hva slags holdninger ungdommene i de to «ekstremgrupperingene» har til spørsmålet om bruk av vold for å oppnå oppmerksomhet eller politiske endringer i dagens Norge/Europa. Uansett hvilken av de to gruppene vi ser på, er det bare et lite mindretall som støtter politisk motivert vold «i stor eller svært stor grad», mens de aller fleste tar fullstendig avstand fra dette. Samtidig er det noen interessante forskjeller. Blant de ungdommene som mener at islam generelt truer vesten (høyreekstreme forestillinger) er det en høyere andel som tar fullstendig avstand, mens det er flere som aksepterer bruk av vold blant som heller mot de radikale islamistenes forestillinger om at det er vesten generelt som truer islam. Det må understrekes at tallgrunnlaget ikke er stort, og samlet er det kun fem ungdommer av de totalt 171 (høyre-ekstreme + radikale islamistholdninger) som er med i denne analysen som støtter politisk motivert vold «i stor grad»

eller «i svært stor grad». Disse fem ungdommene utgjør samlet sett 0,2 prosent av alle ungdommene som har fått disse spørsmålene.

Tabell 4-3 Hvor mange som støtter bruken av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa blant ungdom som i størst grad er enige med forestillinger en typisk finner innenfor høyreekstreme miljøer og i radikal islam. Prosentfordeling

Støtter politisk motivert vold	Støtter holdninger en typisk finner i høyreekstreme miljøer	Støtter holdninger en typisk finner i radikale islamistmiljøer	Totalt
Vet ikke	2,1	8,1	4,7
Ikke i det hele tatt	73,2	59,5	67,3
I liten eller noen grad	23,7	27,0	25,1
I stor eller svært stor grad	1,0	5,4	2,9
Totalt	100,0	100,0	100,0
N=	97	74	171

Note: Kji-kvadrat-test: $\chi^2=2,8$, $df=3$, $p=0,06$ (ikke statistisk signifikant).

4.2 Kjennetegn

Hva kjennetegner for øvrig de ungdommene som forfekter de ulike synspunktene om forholdet mellom islam og vesten? La oss først se på de ungdommene som går lengst i å være enige med de typiske *høyreekstreme forestillingene* om at islam generelt er en trussel for norsk kultur og verdier. På samme måte som i det forrige kapittelet har vi foretatt en serie med bivariate og multivariate logistiske regresjonsanalyser der vi inkluderer bakgrunnsvariabler og ulike variabler som sier noe om hvordan ungdommene har det. Den avhengige variabelen er definert slik at vi kontrasterer de som er enig i synspunkter vi ofte finner i høyreekstreme miljøer om forholdet mellom vesten og islam med ungdommer som ikke slutter opp om disse holdningene (eller ikke går så langt at de er «helt enig»). De som er identifisert som både å slutte opp om høyreekstreme holdninger og om radikale islamistholdninger er holdt utenfor analysen.

Resultatene av regresjonsanalysene er gjengitt i tabell 4-4, der vi også har markert med (*) sammenhenger som er statistisk signifikant på ti-prosentnivået¹¹. Analysene viser at det er noen flere gutter enn jenter som forfekter disse

¹¹ Bakgrunnen er at antallet personer som faller i kategorien «holdninger som en typisk finner i *høyreekstreme miljøer* om forholdet mellom islam og vesten» er forholdsvis få (99 av 2257). Det samme gjelder i analysene av «holdninger som en typisk finner i *radikale islamistmiljøer* om forholdet mellom islam og vesten», der antallet respondenter med slike holdninger utgjør 77 av 2235.

høyreorienterte synspunktene, men kjønnsforskjellene er ikke spesielt store. Som en kanskje skulle forvente, har betydelig færre av disse ungdommene innvandrerbakgrunn og det er relativt sett flere som er kristne. Analysene viser at det er ingen ungdommer med muslimsk bakgrunn som befinner seg i denne kategorien. Disse ungdommenes foreldre har noe høyere sosioøkonomisk status enn andre, og det er en tendens til at det er relativt sett flere med denne typen holdninger i de delene av byen der den sosioøkonomiske statusen til befolkningen er forholdsvis høy. Ellers har de nokså lik bakgrunn som ungdom flest, de er omtrent like religiøse som andre, omtrent like mange bor sammen med begge foreldrene sine og foreldrene deltar omtrent like mye i arbeidslivet som andre.

Disse ungdommene skiller seg derimot ut ved å være mer involvert i kriminalitet og de skulker noe oftere. Likevel er hovedbildet at disse ungdommene er nokså «vanlige», de trives i samme grad som andre på skolen, de er verken mer eller mindre i konflikt med skolen og har mer eller mindre de samme framtidsutsiktene. Heller ikke når det gjelder skolekarakterer, skiller disse ungdommene seg spesielt ut, og tilliten til samfunnsinstitusjoner og samfunnsengasjementet er omtrent på nivå med det som gjelder for ungdom generelt. Det er likevel en svak tendens til at ungdom som snakker med foreldrene sine om samfunnsspørsmål, oftere deler denne typen høyreorienterte holdninger enn de som sjelden prater med foreldrene om slikt.

Tabell 4-4 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å være enig i holdninger som en typisk finner i høyreekstreme miljøer om forholdet mellom islam og vesten. Flernivåanalyse (skole, individ)

	Bivariat			Multivariat #		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Kjønn (gutt=1, jente=0)	0,46	0,21	*	0,49	0,21	*
Alder (16–19)	<-0,01	0,11	NS	0,05	0,12	NS
Familiebakgrunn						
Innvandrerbakgrunn (1=ja, 0=nei)	-0,77	0,31	*	0,06	0,36	NS
Familiens sosioøkonomiske status (SØS)(0-3)	0,46	0,23	*	0,16	0,28	NS
SØS på delbydelsnivå (z-skåre)	0,23	0,12	(*)	0,03	0,14	NS
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet (0-2)	0,04	0,20	NS	-0,45	0,22	*
Bor ikke sammen med begge foreldrene (1=ja, 0=nei)	-0,42	0,27	NS	-0,59	0,30	(*)
Religion						
Religiøs tilhørighet (ref.: ikke-religiøs)						
Kristen	0,52	0,21	*	0,39	0,25	NS
Muslim	Ingen	---	---	Ingen	---	---
Annen religion	-1,11	0,73	NS	-1,29	0,76	(*)
Religionens betydning i dagliglivet (0-3)	-0,07	0,11	NS	0,13	0,14	NS
Manglende vennskap og problematferd						
Mangler venner (1=ja, 0=nei)	0,31	0,35	NS	0,41	0,34	NS
Utsatt for plaging og utfrysing (1=ja, 0=nei)	-0,12	0,60	NS	0,03	0,58	NS
Utsatt for vold (0-3)	0,29	0,28	NS	0,22	0,29	NS
Atferdsproblemer (0-4)	0,66	0,25	**	0,61	0,25	*
Skole og framtid						
Skolekarakterer (z-skåre)	0,05	0,11	NS	0,02	0,12	NS
Skoletrivsel (0-3)	-0,33	0,20	NS	-0,35	0,20	NS
Konflikter med skolen (0-4)	0,00	0,00	NS	0,12	0,25	NS
Skulker (0-4)	0,14	0,08	(*)	0,16	0,08	*
Tid brukt til lekser (0-6)	-0,08	0,07	NS	<-0,01	0,07	NS
Yrkesfag (1=ja, 0=nei)	-0,46	0,31	NS	-0,50	0,32	NS
Planer om høyere utdanning (1=ja, 0=nei)	-0,28	0,27	NS	-0,26	0,27	NS
Framtidspessimisme (1=ja, 0=nei)	0,14	0,60	NS	-0,28	0,59	NS
Samfunn						
Mistillit til samfunnsinstitusjoner (1=ja, 0=nei)	0,12	0,27	NS	0,38	0,27	NS
Politisk deltakelse (0-9)	0,01	0,06	NS	0,06	0,06	NS
Bruker nettet for politiske ytringer (0-3)	-0,04	0,14	NS	0,06	0,14	NS
Snakker med foreldre om samfunnsspørsmål (1-4)	0,19	0,10	(*)	0,18	0,10	(*)
N=2242						

Note: # kontrollert for variabler som befinner seg over streken i tabellen. Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: (*) p<0,10, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

Vi har foretatt tilsvarende analyser for å undersøke hva som kjennetegner ungdom som er mest enige med holdninger som typisk forfektes blant *radikale islamister* om at det er en krig mellom vesten og islam og at vesten generelt representerer en trussel mot muslimsk kultur og verdier. Resultatene av disse analysene er gjengitt i tabell 4-5, og viser at bildet av disse ungdommene på

mange måter er diametralt motsatt av det som ble gitt av de som støtter holdninger i de mer høyreorienterte miljøene. De som går lengst i å støtte holdningene innen radikal islam skiller seg også ut på flere områder. Ikke overraskende har de langt oftere enn andre innvandrerbakgrunn, forholdsvis mange flere i denne gruppa er muslimer (men ikke alle), og de er generelt mer religiøse enn andre ungdommer. Foreldrene deres har langt lavere sosioøkonomisk status enn det som er vanlig i Oslo, og de deltar i mindre grad i arbeidsmarkedet. Ungdommene som forfekter disse synspunktene bor oftere i de delene av byen med lav sosioøkonomisk status. I de multivariate analysene er det først og fremst ungdommenes innvandrerbakgrunn og sosioøkonomiske bakgrunn som er utslagsgivende.

Et interessant funn er at gutter og jenter i like stor grad forfekter disse synspunktene. Alder har heller ikke noen betydning, og det samme gjelder om ungdommene bor sammen med begge foreldrene eller ikke. Ungdom som går lengst i å mene at det er en krig mellom vesten og islam og samtidig mener at vesten truer islam, har derimot langt dårligere karakterer enn andre. De trives også noe dårligere på skolen, men de er ellers ikke noe mer i konflikter med lærere. Framtidsutsiktene er omtrent på nivå med nivået for Oslo-ungdom for øvrig. De bruker noe mer tid på lekser enn andre, og de skiller seg ut ved å være mer enn gjennomsnittlig samfunnsengasjert og med noe større mistillit til sentrale samfunnsinstitusjoner. De er noe mer utsatt for vold enn andre, og for øvrig er det små forskjeller når det gjelder vennskap, mobbing og kriminalitet.

Tabell 4-5 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å være enig i holdninger som en typisk finner i radikale islamistmiljøer om forholdet mellom islam og vesten. Flernivåanalyse (skole, individ)

	Bivariat			Multivariat #		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Kjønn (gutt=1, jente=0)	-0,03	0,24	NS	0,15	0,26	NS
Alder (16–19)	-0,02	0,13	NS	-0,03	0,14	NS
Familiebakgrunn						
Innvandrerbakgrunn (1=ja, 0=nei)	2,08	0,26	***	1,08	0,40	**
Familiens sosioøkonomiske status (SØS)(0-3)	-1,35	0,17	***	-0,62	0,40	*
SØS på delbydelsnivå (z-skåre)	-0,55	0,12	***	0,08	0,15	NS
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet (0-2)	-1,14	0,17	***	-0,29	0,22	NS
Bor ikke sammen med begge foreldrene (1=ja, 0=nei)	0,24	0,26	NS	0,05	0,29	NS
Religion						
Religiøs tilhørighet (ref.: ikke-religiøs)						
Kristen	-0,16	0,41	NS	-0,28	0,44	NS
Muslim	2,21	0,31	***	0,81	0,51	NS
Annen religion	0,98	0,50	*	-0,07	0,60	NS
Religionens betydning i dagliglivet (0-3)	0,68	0,10	***	<-0,01	0,16	NS
Venner og fritid						
Mangler venner (1=ja, 0=nei)	0,47	0,37	NS	0,06	0,37	NS
Utsatt for plaging og utfrysing (1=ja, 0=nei)	0,36	0,53	NS	0,40	0,50	NS
Utsatt for vold (0-3)	0,43	0,27	NS	0,56	0,27	*
Atferdsproblemer (0-4)	-0,41	0,41	NS	-0,09	0,36	NS
Skole og framtid						
Skolekarakterer (z-skåre)	-0,42	0,12	***	0,03	0,12	NS
Skoletrivsel (0-3)	-0,41	0,22	(*)	-0,15	0,22	NS
Konflikter med skolen (0-4)	0,09	0,18	NS	0,41	0,22	(*)
Skulker (0-4)	0,11	0,08	NS	0,12	0,08	NS
Tid brukt til lekser (0-6)	0,16	0,08	*	<-0,01	0,07	NS
Yrkesfag (1=ja, 0=nei)	0,05	0,30	NS	0,06	0,27	NS
Planer om høyere utdanning (1=ja, 0=nei)	0,37	0,36	NS	0,38	0,32	NS
Framtidspessimisme (1=ja, 0=nei)	Ingen	---	---	Ingen	---	---
Samfunn						
Mistillit til samfunnsinstitusjoner (1=ja, 0=nei)	0,74	0,26	**	0,14	0,25	NS
Politisk deltakelse (0-9)	0,11	0,06	(*)	0,09	0,06	(*)
Bruker nettet for politiske ytringer (0-3)	0,22	0,13	(*)	-0,02	0,13	NS
Snakker med foreldre om samfunnsspørsmål (1-4)	0,10	0,12	NS	0,15	0,11	NS

N=2.241

Note: # kontrollert for variable som befinner seg over streken i tabellen. Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: (*) p<0,10, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

4.3 Oppsummering

I dette kapittelet har vi analysert hva ungdom i Oslo mener om noen sentrale spørsmål knyttet til forholdet mellom islam og vesten. Mange ungdommer, ca. hver fjerde, har svart vet ikke, og det er rimelig å tolke det slik at nokså

mange ungdommer ikke har noen meninger om dette eller de oppfatter holdningsspørsmålene som en type faktaspørsmål, som de føler de ikke har nok kunnskap om til å kunne besvare. Disse spørsmålene er heller ikke lette å svare på for voksne. Og når myndighetspersoner i både Frankrike og Belgia – etter å ha opplevd grufulle terroraksjoner – gir uttrykk for at «landet er i krig», kan dette av mange oppfattes som en formulering som nettopp hentyder til vesten versus islam, selv om det her menes ISIL. Det faktum at USAs president, Barack Obama derimot, som vi har sett, har understreket at vesten *ikke* er i krig med islam, viser at svarene på disse spørsmålene ikke er åpenbare.

Flesteparten av ungdommene i undersøkelsen har likevel plassert seg ett eller annet sted langs de holdningsdimensjonene vi har forsøkt å fange opp, og et viktig funn er at et betydelig flertall av Oslos ungdommer mener at det foregår en krig mellom vesten og islam. Vi vil komme nærmere tilbake til hvordan vi kan tolke dette funnet, men vil bare her konstatere at dette er et synspunkt som står i sterk kontrast til det mange politikere de siste årene har forsøkt å tilbakevise.

Ungdom i Oslo gir generelt liten støtte til de mest ytterliggående påstandene knyttet til at vesten generelt representerer en trussel for islamsk kultur eller at islam generelt virker truende på norsk kultur. Et lite mindretall (1 av 11) er likevel helt enig i disse forestillingene. Selv om det er en del som er litt enig, er flertallet av ungdommene av den oppfatning at vesten og islam ikke generelt representerer trusler for hverandre. Derimot er det forholdsvis stor oppslutning om at ekstreme krefter innen høyreekstreme miljøer og radikal islamisme representerer trusler mot henholdsvis islamske og norske kultur- og verdsett.

I dette kapittelet har vi identifisert en gruppe på nær ni prosent av ungdommene som er helt enig i deler av det verdensbildet som høyreekstreme og radikale islamistmiljøer presenterer rundt forholdet mellom islam og vesten som to størrelser som er i en omfattende konflikt med hverandre. Konkret vil det si at de støtter opp om forestillingen om at det foregår en krig mellom islam og vesten, i tillegg til at de går langt i å oppfatte vesten og islam som generelle trusler for hverandres kultur og verdier. Noen av disse ungdommene støtter de høyreekstreme forestillingene om at det er islam som truer norsk kultur (fire prosent), noen støtter de radikale islamistforestillingene om at det

er vesten som truer norsk kultur (tre prosent), og noen få støtter begge deler (én prosent). Selv om disse ungdommene går nokså langt i å være enige om noen av de grunnforestillingene som ligger bak ekstremisters verdensbilde, er det likevel ikke noe automatikk i at disse ungdommene støtter ekstremistene eller at de selv er eller vil bli ekstremister. Analysene viser tvert imot at uansett hvor langt ungdommene går i å gi uttrykk for holdninger som kan passe overens med ekstremisters verdensbilde, er det bare et mindretall som sier at de kan forsvare bruk av vold som politisk virkemiddel eller for å oppnå oppmerksomhet om en sak mange mener kan være viktig.

Blant ungdommene som støtter de holdningene vi gjerne finner hos høyreekstreme, er det spesielt få som tilkjennegir sin støtte til politisk motivert voldsbruk. De er for øvrig på mange måter nokså «gjennomsnittlige», med unntak av at det er betydelig flere ungdommer uten innvandrerbakgrunn. I analysene var det ingen muslimer som støttet opp under dette holdningssettet. Disse ungdommene skiller seg også ut ved å være mer involvert i kriminalitet. Ellers er det bare mindre forskjeller å spore.

Blant de som i større grad forfekter de holdningene om forholdet mellom islam og vesten som finnes hos radikale islamister, er det derimot en del flere som mener at politisk motivert vold kan forsvares. Disse ungdommene har for øvrig mange kjennetegn som skiller dem fra flertallet av ungdom i Oslo. De har oftere innvandrerbakgrunn, de er oftere muslimer og religionen har generelt en større betydning i livet deres. De er også politisk mer aktive enn andre, de gir uttrykk for noe større mistillit til sentrale samfunnsinstitusjoner, og har i gjennomsnitt dårligere skoleprestasjoner. Disse ungdommene har for øvrig foreldre med lavere sosioøkonomisk status enn det som er vanlig, og flere bor i områder av byen med forholdsvis lav status.

5 Syriafarerne

PST har gjentatte ganger uttrykt sterk bekymring for norske ungdommer som har dratt fra Norge for å delta i konfliktene i Syria. I en trusselvurdering fra februar 2016 oppsummeres situasjonen slik:

Ved årsskiftet var det rundt 40 norske fremmedkrigere i Syria og Irak, i hovedsak tilknyttet ISIL. Et lite antall er kvinner som sannsynligvis ikke deltar i kamphandlinger, men som driver radikaliseringsvirksomhet rettet mot kvinner i Norge. Vi er videre kjent med at om lag 30 personer har returnert til Norge. I tillegg er minst 17 personer blitt drept. (PST 2016:13)

Bekymringen fra PST handler om at disse ungdommene, når de eventuelt kommer hjem, kan utgjøre en sikkerhetstrussel. Dette gjelder særlig unge som støtter ISIL (Den islamske staten i Irak og Levanten, også kjent under navnet Daesh eller IS). ISIL er en gruppering som er særlig fiendtlig innstilt mot vesten, og som står bak en rekke terrorangrep, sist i Brussel 2016 og Paris 2015. Ifølge PSTs trusselvurdering, har også andre europeiske ungdommer dratt til Syria enn dem som støtter ISIL. Ett eksempel er unge kurdere, som støtter motstandskampen som sekulære kurdiske grupper driver mot nettopp ISIL. Flere av disse kurdiske gruppene har utmerket seg som spesielt effektive i denne kampen. Ifølge ungdomsorganisasjonen Ung Kurd Norge har rundt 10 personer dratt til Irak og Syria per mars 2015 (se Bergens Tidende publisert 04.03.2015, nedlastet 2016). Dette understreker at vi ikke kan vite nøyaktig hvem ungdommene gir sin støtte til, når vi spør om støtte til «syriafarerne».

I dette kapitlet skal vi undersøke i hvilken grad valgene til disse unge syriafarerne har støtte blant ungdom generelt. Vi er både interessert i å få kartlagt støtten til de såkalte fremmedkrigerne, de som har dratt for å kjempe med våpen, og hva slags holdninger ungdom har til de som har dratt av humanitære årsaker. Vi vil også i dette kapitlet analysere hva som kjennetegner de ungdommene som går lengst i sin støtte til de unge som har dratt til Syria.

Syria, under regimet til president og diktator Bashar Al-Assad, er kjent for menneskerettighetsbrudd, drap og tortur mot opposisjonelle (se også Nesser 2015). I kjølvannet av den arabiske våren oppstod det, mot en slik bakgrunn,

store, folkelige protester mot Assads regime. Protestene utviklet seg etter hvert til væpnet borgerkrig, med flere grupperinger som deltakere i konflikten mot Assad. Shiamuslimske Hezbollah fra Libanon deltok etter hvert som støtte for Assads militære, som også blir støttet av shiamuslimske Iran, og av Russland. Med utspring i Irak deltok snart også ISIL og flere andre sunnimuslimske grupper, hvor også Al Qaeda og deres syriske assosierte, den såkalte Jabhat Al-Nusra fronten (salafister, startet i 2012) var representert (se «Krigerne og kalifatet» i Morgenbladets papirutgave nr. 24, 2014, Napoleoni 2014, Nesser 2015). Flere av de involverte grupperingene har vært i betydelige konflikter med hverandre, og situasjonen er til tider svært uoversiktlig.

ISIL ser per i dag ut til å være den mest «suksessrike» av disse. Men Al Qaeda har etter hvert tatt eksplisitt avstand fra ISIL, som følge av organisasjonens eksepsjonelle brutalitet (Napoleoni 2014). ISIL er kjent for bevisst bruk av halshogginger, korsfestelser, vilkårlige henrettelser og mishandling av fanger som et middel for å avskrekke sine motstandere (se Napoleoni 2014). Ikke minst gjelder dette kvinnelige fanger som også blir brukt som sexslaver.

ISIL er også kjent for å ha erklært opprettingen av et såkalt «Kalifat» – dvs. et område styrt av en Kalif (opprinnelig en etterkommer eller nær medarbeider til profeten Mohammad), etter islamistiske prinsipper – i områdene de kontrollerer. Lederen for ISIL har utropt seg selv som Kalif og som leder for alle verdens muslimer(!). ISIL tenderer til å se seg selv og kampen de fører som religiøst begrunnet i en ren og autentisk Islam – såkalt voldelig jihadistisk «salafisme» – der levemåte og levereregler fra Koranen, Sunna og fra de tre første generasjonene rundt profeten Mohammed er idealet (se Napoleoni 2014:83–86, Bangstad og Linge 2013, Leiken 2012:66–71, Khosrokhavar 2009:156). Dette innebærer at det kan være sterke religiøse følelser knyttet til deltakelse i kampen for kalifatet, og ikke minst til selve landområdet, som har sterk historisk betydning i islams historie. Napoleoni siterer eksempelvis en som smugler fremmedkrigere inn i Syria over den tyrkiske grensen, og som sier dette om hvordan mange opplever det å krysse denne grensen og å slutte seg til ISIL:

For many, the crossing itself is a religious experience. When they get to the fence, they kneel and cry, they weep, like they've just met something more precious to them than their own family. They believe this land, Syria, is where God's judgement will come to pass. (Napoleoni 2014:81)

Syriakrigen, og særlig ISIL sin rolle i den, har med andre ord sterke religiøse overtoner. For unge muslimer som støtter dem, kan dette være svært viktig. Vanskeligere er det å forstå at unge menn og kvinner oppvokst i fredelige europeiske land, ikke lar seg skremme av den ekstreme brutaliteten som ISIL bevisst har benyttet som selvpresentasjon, blant annet på Youtube og sosiale medier (Vestel 2016,).

Ifølge PST er det anslått at det i Syria i 2014 var rundt 10 000 fremmed-krigere fra land utenfor Syria, som var der for å ta del i kampen mot Assad, hvorav 2 000 kommer fra vestlige land (PST 2014b:3).¹² Nesser refererer et anslag på 3–5000 europeere som kjempet i 2015 (Nesser 2015:273). Det er derimot uklart hvor mange av disse som har direkte tilknytning til ISIL. Det er selvsagt mulig at enkelte har dratt for å kjempe med andre grupper, inkludert mer sekulære motstandere av både Assad og ISIL, som var tydeligere i mediene i Syriakrigens første faser.

Lidelsene som Assad-regimet har påført sin befolkning har opprørt mange unge muslimer, også i Norge (Vestel 2016). En av de første reaksjonene når slike situasjoner oppstår vil være et ønske om å hjelpe, det vil si å yte humanitær hjelp.

Å hjelpe til på denne måten er ikke spesielt kontroversielt.¹³ Annerledes er det med konkret deltakelse som involverer bruk av vold. Mange unge menn dro på 1930-tallet fra Norge til Spania for å delta i borgerkrigen for å kjempe mot fascistene og generalen Francisco Franco (Hegghammer 2014). Hegghammer gir også en rekke andre eksempler på at unge nordmenn har deltatt i ulike kriger utenfor landets grenser, særlig på den ideologiske høyresiden. På den norske venstresiden har det vært lite direkte deltakelse, med unntak av nåværende forsker, Lars Gule, som ble arrestert i 1977 med sprengstoff som var tenkt brukt i en bombeaksjon mot et ikke-menneskelig symbolsk mål i Israel, som en del av

¹² Det er selvsagt vanskelig å holde tritt med en krise som i skrivende stund er i utvikling. Tallene må derfor sees i et slikt perspektiv.

¹³ Men det har likevel vært hevdet at enkelte organisasjoner som hevder å drive humanitært arbeid, også har vært behjelpelig med å rekruttere unge folk som er villige til å delta i krigshandlinger. Anklager om dette har blant annet vært rettet mot den norske organisasjonen Al-Furqan Relief, men siktelsen er nå frafalt (Akerhaug 2013, Morgenbladet 24.12. 2015).

arbeidet for Democratic Front for the Liberation of Palestine (Hegghammer 2014:3). Flere norske unge menn har derimot kjempet på israelsk side (Hegghammer 2014).

I motsetning til humanitære ytelser i en krigssituasjon, er det å bidra gjennom voldsbruk mer kontroversielt, og i nyere tid gjelder dette spesielt for ISIL. ISIL er nå den aktøren som i særlig grad gis oppmerksomhet, dels som følge av sin propagandamessige demonstrasjon av særlig brutal vold, dels som følge av at denne volden i noen grad begrunnes religiøst, blant annet med henvisning til de delene av Koranen – de såkalte hudud-straffene – som mange vestlige innbyggere finner særlig provoserende.¹⁴

PST skriver videre om den sikkerhetsrisikoen de mener dette skaper:

De som blir fremmedkrigere har ikke nødvendigvis intensjon om å returnere til Norge for å utføre terrorhandlinger. Disse kan likevel være en trussel ved at de fremmer ekstremistisk propaganda overfor personer hjemme eller forårsaker å legge til rette for at andre personer og nettverk kan gjennomføre terroraksjoner i Norge. Gjennom opphold i Irak/Syria kan norske fremmedkrigere også knytte bånd til internasjonale terroraktører som har intensjon om å ramme mål i vesten. Dette er en bekymring som ble ytterligere aktualisert etter terrorangrepene i Paris i november 2015, og som vil prege det europeiske trusselbildet gjennom 2016. (PST 2016:3)

5.1 Hvor mange støtter valgene til de unge som har dratt til Syria?

At det også fra Norge finnes unge mennesker som har dratt til Syria, er altså kjent, og i undersøkelsen ble ungdommene introdusert for to spørsmål som var ment å kartlegge ungdommenes holdninger til syriafarerne. Spørsmålene hadde følgende felles introduksjon: «*De siste årene har en del unge dratt fra*

¹⁴ Disse straffene, som er Koranens strengeste, innebærer straff med hundre piskeslag for ekteskapsbrudd og utukt, håndsavhugging for tyveri og landeveistyveri, som også omfatter 'de som stifter ufred på jorden', døden for apostasi (fratfall fra religionen), og for alkoholkonsum, m.m. (se Vogt 2009, 14.2 Hudud i Store norske leksikon, hentet 90.04.2014). Vogt skriver at «beviskravene er i prinsippet strenge og forutsetter øyenvitner eller full tilståelse», og at steining for ekteskapsbrudd omtales i Hadith, d.v.s. fortellingene om profeten (ibid).

Norge til krigen i Syria. I hvor stor grad støtter du valgene til disse ungdommene... :a) «...som har dratt for å kjempe med våpen?», og b) «...som har dratt for å hjelpe til på en ikke-voldelig måte?». De ble bedt om å angi hvordan de stilte seg til dette på en fem-delt skala, som varierte fra «ikke i det hele tatt» til «i svært stor grad». I tillegg var det en egen kategori for «vet ikke».

Bakgrunnen for disse formuleringene er som følger. Med det første spørsmålet forsøker vi å fange opp støtten til dem som kjemper i Syria med våpen. I fortsettelsen vil vi omtale disse som «syriakrigerne», men vi kan altså ikke vite om dette dreier seg om støtte til ISIL, til andre islamistiske grupper, eller om det handler om å støtte mer sekulære grupperinger, inkludert grupper som kjemper *mot* ISIL. Vi antar at de fleste som har svart at de støtter dem som er villige til å kjempe med våpen, i hovedsak dreier seg om motstandere av Assad-regimet. Men det er altså viktig å understreke at en slik støtte ikke nødvendigvis kan tas til inntekt for støtte til islamistisk ekstremisme.

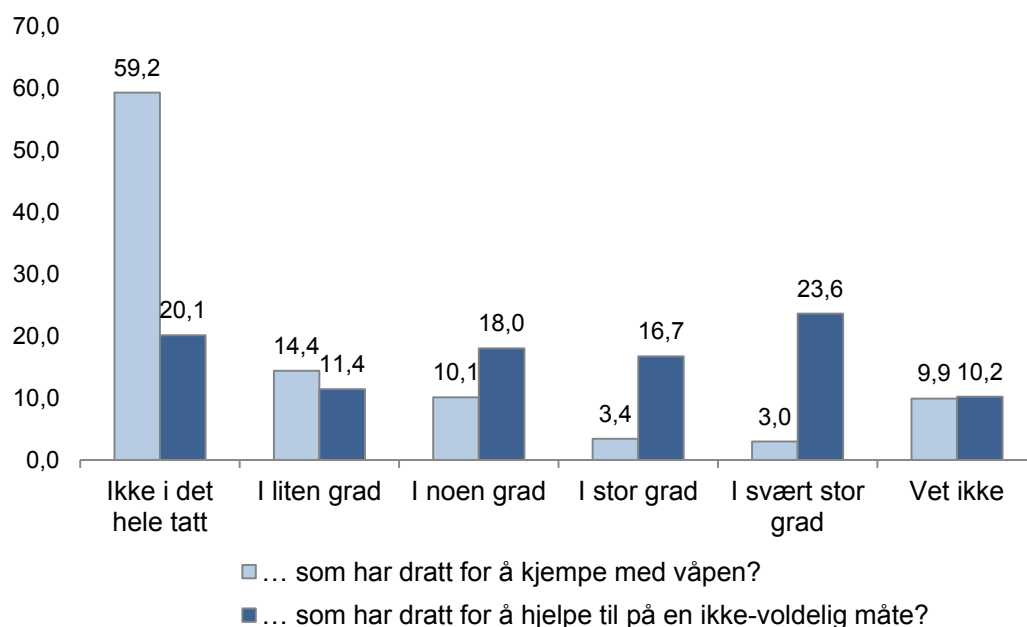
Med det andre spørsmålet forsøker vi å fange opp de som har dratt til Syria for å hjelpe til med ikke-voldelige midler. Tanken var å fange opp de som har dratt av humanitære grunner, for å hjelpe befolkningen som lider. Dette spørsmålet vil være interessant, fordi vi her vil kunne vurdere om profilen til dem som stiller seg positive til humanitær hjelp, skiller seg fra profilen til de som støtter krigsdeltakere som benytter våpenmakt.

Figur 5.1 viser hvor mange av ungdommene i Oslo som støtter de som har dratt fra Norge til Syria for å kjempe med våpen og for å hjelpe til på en ikke-voldelig måte. Når det gjelder støtten til syriakrigerne, er det 6,4 prosent som sier de støtter disse valgene «i stor grad» eller «i svært stor grad». Rundt 60 prosent av ungdommene tar derimot fullstendig avstand, og ytterligere 24 prosent sier de støtter valgene i liten eller i noen grad. Oppslutningen om syriakrigerne er med andre ord forholdsvis lik det vi tidligere fant for holdningene til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa (i kapittel tre). Det er likevel verdt å understreke at andelen som går særlig langt i sin støtte til syriakrigerne («i stor eller svært stor grad»), er mer enn dobbelt så høy (totalt 6,4 mener dette) sammenliknet med andelen som går like langt i å forsvare bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa (totalt 2,7 prosent).

Det er derimot en helt annen type oppslutning om valgene til de som har dratt til Syria for å hjelpe til på ikke-voldelige måter: fire av ti støtter dette «i stor grad eller svært stor grad» og i overkant av tre av ti støtter «i liten eller i noen grad». To av ti er derimot kategorisk avvisende til de valgene disse ungdommene har foretatt. Hovedtyngden ligger altså på den klart støttende siden, selv om det også er en viss variasjon i svarene.

På begge spørsmålene er det én av ti som har krysset av for at de ikke vet hva de skal svare. At denne andelen ikke er større tolker vi som et uttrykk for at spørsmålene om syriafarerne er noe de aller fleste ungdommer har en viss formening om.

Figur 5-1 De siste årene har en del unge dratt fra Norge til krigen i Syria. I hvor stor grad støtter du valget til de ungdommene ...

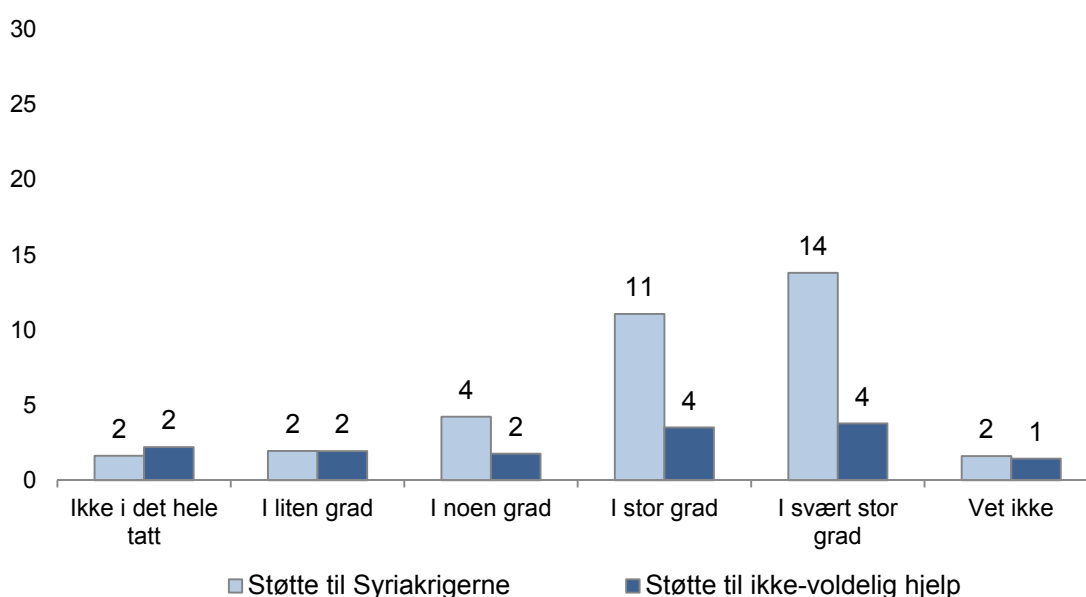

Note: N=8.222-8.247.

Figur 5-2 viser at det også er en tydelig sammenheng mellom holdningene til syriakrigrerne og holdningene til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa. Blant de som går lengst i sin støtte til *syriakrigrerne* (se de lyse søylene) er det 14 prosent som i «stor eller svært stor grad» støtter bruk av vold for å oppnå endring i dagens Norge/Europa. Selv om dette tallet er sju ganger så stort som det vi finner blant de som ikke støtter Syriakrigrerne, er det likevel ikke slik at det er fullstendig overlapp mellom støtte til syriakrigrerne og støtte

til politisk motivert vold i de nærere omgivelsene. Går vi nærmere inn i tallmaterialet, viser det seg at halvparten av de som går lengst i sin støtte til syriakrigrerne ikke støtter politisk motivert vold for å oppnå endring i dagens Norge/Europa «i det hele tatt» og ytterligere 18 prosent støtter dette «i liten grad».

Figur 5-2 Andel som «i stor eller svært stor grad» støtter bruk av vold for å oppnå politisk endring i dagens Norge/Europa – etter hvorvidt man støtter henholdsvis de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen og de som har dratt for å hjelpe til med ikke-voldelige midler. Prosent.

Note: Kji-kvadrat-test: Støtte til fremmedkrigrerne: $\chi^2=228,5$, $df=5$, $p<0,001$, $N=8.186$. Støtte til humanitær aktivitet: $\chi^2=26,3$, $df=5$, $p<0,001$, $N=8.168$.

De mørke søylene i figuren viser hvor mange som støtter politisk motivert vold i dagens Norge/Europa etter hvordan ungdommene stiller seg til de som har dratt til Syria for å hjelpe til av humanitære årsaker. Her finner vi også en sammenheng, men svakere.

Vi har videre undersøkt sammenhenger mellom holdninger til syriafarerne og graden av enighet med de påstandene om forholdet mellom vesten og islam, som vi rettet oppmerksomhet mot i forrige kapittel. Tabell 5-1 viser andel som er «helt enig» i de fem påstandene, når vi bryter det ned etter om de støtter syriakrigrerne (øverste del av tabellen) og om de støtter de som har dratt av humanitære årsaker (nederste del). Vi har her for enkelhets skyld holdt utenfor analysene de som har svart «vet ikke». Vi har også slått sammen et par svaralternativer for å gjøre framstillingen mer oversiktlig.

Resultatene viser litt komplekse sammenhenger. De som går lengst i sin støtte til *syriakrigrerne* er de som også i størst grad slutter opp om påstanden om at vesten generelt truer islam. Det er en tendens til at disse ungdommene noe oftere enn andre oppfatter at det foregår en krig mellom islam og vesten. Men forskjellene er ikke spesielt store, dessuten er det bare et mindretall som er «helt enig». På de utsagnene som handler om at ekstremister på henholdsvis høyresiden og innenfor radikal islam truer muslimsk/norsk kultur og verdier, skiller de som støtter syriakrigrerne seg nokså lite fra det en generelt finner blant unge i Oslo.

Tabell 5-1 Andel som «helt enig» i ulike utsagn om forholdet mellom vesten og islam – etter støtte til syriafarerne. Prosent

<i>Påstander om forholdet mellom islam og vesten</i>	Om ungdommen støtter de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen			Totalt	sig p
	Ikke i det hele tatt	I liten eller noen grad	I stor eller svært stor grad		
1. Jeg mener det foregår en krig mellom islam og vesten	25	23	31	25	NS
2. Jeg mener høyreekstreme truer muslimsk kultur og verdier	26	21	23	24	NS
3. Jeg mener vesten generelt truer muslimsk kultur og verdier	7	8	18	8	***
4. Jeg mener ekstremistisk islam truer norsk kultur og verdier	31	17	25	27	***
5. Jeg mener islam generelt truer norsk kultur og verdier	11	8	10	10	NS
N=	1.433	570	151	2.111	

<i>Påstander om forholdet mellom islam og vesten</i>	Om ungdommen støtter de som har dratt til Syria for å hjelpe til på en ikke-voldelig måte			Totalt	sig p
	Ikke i det hele tatt	I liten eller noen grad	I stor eller svært stor grad		
1. Jeg mener det foregår en krig mellom islam og vesten	31	21	24	25	***
2. Jeg mener høyreekstreme truer muslimsk kultur og verdier	21	22	26	24	*
3. Jeg mener vesten generelt truer muslimsk kultur og verdier	6	7	11	8	**
4. Jeg mener ekstremistisk islam truer norsk kultur og verdier	34	25	24	27	**
5. Jeg mener islam generelt truer norsk kultur og verdier	18	8	7	10	***
N=	464	715	975	2.114	

Note: Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant. Spørsmålene om påstander om forholdet mellom vesten og islam ble kun stilt til om lag en firedel av utvalget.

Ser vi på de som går lengst i å støtte de som har *dratt til Syria for å hjelpe til på ikke-voldelig vis* (nederste del av tabellen), har disse mer eller mindre de samme holdningene til påstandene om forholdet mellom islam og vesten som ungdom generelt. Her er det de som «ikke i det hele tatt» støtter de «humanitære syriafarerne» som skiller seg tydeligst ut, i den forstand at de i noe større grad enn andre støtter forestillingen om at det foregår en krig mellom islam og vesten og at islam generelt og ekstremistisk islam truer norsk kultur og verdier. Med andre ord, de som tar avstand fra de som har dratt til Syria for å hjelpe til på ikke-voldelige måter er noe mer orientert mot den typen forestillinger en oftest finner i de mest høyreorienterte ekstremistmiljøene.

5.2 Kjennetegn ved de som støtter valget til syriakrigrerne

Hva kjennetegner ungdom med ulike holdninger til syriafarerne? Vi starter med å analysere holdningene til de som støtter dem som har dratt til Syria for å kjempe med våpen (syriakrigrerne). Tabell 5-2 viser hvor mange som «ikke i det hele tatt», «i liten eller noen grad» eller «i stor eller svært stor grad» støtter valgene til disse ungdommene – brutt ned etter kjønn, alder, familiebakgrunn og religion. Resultatene viser at de fleste av disse forholdene har en viss betydning, men at det er forhold knyttet til religion som er aller mest utslagsgivende. Å ha positive holdninger til syriakrigrerne er mest utbredt blant unge muslimer, der 11,4 prosent svarer at de støtter disse ungdommenes valg «i stor eller svært stor grad». Også ungdommer som tilhører andre religioner, uten at dette er spesifisert nærmere her, støtter syriakrigrerne i forholdsvis stor grad (9,7 prosent). Ungdom som i undersøkelsen svarer at religion betyr mye for dem i hverdagen har mer positive holdninger til syriakrigrerne (rundt 11 prosent) enn de minst religiøse ungdommene (rundt 5 prosent). Kristne ungdommer har omtrent de samme holdningene til dette spørsmålet som de ikke-religiøse, og det er i disse ungdomsmiljøene at støtten er minst.

Analysene viser videre at gutter er generelt mer positive (7,7 prosent) til syriakrigrerne enn jenter (5,1 prosent), og de aller yngste i undersøkelsen (16-åringene) er noe mer positive enn de som er eldre. Om man bor sammen med begge foreldrene sine eller ikke har liten betydning, mens andelen som støtter syriakrigrerne i stor grad er høyere blant unge med innvandrerbakgrunn (9,3 prosent) enn de uten (5,2 prosent). Også unge som vokser opp i miljøer med begrensede sosioøkonomiske ressurser har større tilbøyelighet til å støtte syriakrigrerne enn de som vokser opp i sosioøkonomisk sett mer privilegerte omgivelser.

Tabell 5-2 I hvilken grad ungdom i Oslo i alderen 16–19 år med ulike bakgrunnskjenne­tegn støtter valgene til ungdommene som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Prosent

	I hvilken grad ungdom støtter valgene til ungdommene som har dratt til Syria for å kjempe med våpen				Totalt	N=
	Vet ikke	Ikke i det hele tatt	I liten eller i noen grad	I stor eller svært stor grad		
Kjønn (***)						
Jenter	10,8	58,6	25,6	5,1	100,0	4.361
Gutter	8,8	60,1	23,4	7,7	100,0	3.746
Alder (***)						
16 år	10,0	53,6	28,6	7,9	100,0	2.843
17 år	10,5	58,5	24,4	6,5	100,0	2.589
18 år	9,5	65,5	20,5	4,5	100,0	2.377
19 år	7,6	66,9	19,3	6,2	100,0	435
Familiestruktur (**)						
Bor sammen med begge foreldrene	9,2	59,6	24,8	6,4	100,0	6.293
Bor ikke sammen med begge foreldrene	12,2	58,1	23,6	6,1	100,0	1.948
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet (**)						
Svak tilknytning (ikke i arbeid)	10,8	52,5	27,2	9,6	100,0	408
Middels tilknytning (heltid/deltid)	10,0	57,9	25,3	6,9	100,0	2.802
Sterk tilknytning (begge heltid)	9,6	60,8	23,8	5,7	100,0	4.950
Familiens sosioøkonomiske status (SØS) (***)						
Lavest SØS	10,8	54,8	26,0	8,5	100,0	1.183
Lav SØS	12,0	57,3	23,9	6,8	100,0	1.604
Middels SØS	10,4	57,7	25,3	6,6	100,0	1.745
Høy SØS	9,0	59,5	25,6	5,9	100,0	1.944
Høyest SØS	7,8	65,2	22,0	4,9	100,0	1.769
Sosioøkonomisk status i delbydelen der ungdommene bor (**)						
Lavest SØS	10,7	56,9	24,2	8,2	100,0	1.577
Lav SØS	11,2	58,0	25,1	5,7	100,0	1.468
Middels SØS	9,7	59,6	24,9	5,8	100,0	1.761
Høy SØS	7,9	61,6	23,9	6,7	100,0	1.592
Høyest SØS	10,1	59,8	24,5	5,6	100,0	1.849
Innvandrerbakgrunn (***)						
Minst en av foreldrene er født i Norge	9,5	61,0	24,4	5,2	100,0	5.894
Begge foreldrene er født i utlandet	11,0	54,8	24,9	9,3	100,0	2.333
Religiøs tilhørighet (***)						
Ikke-religiøs	9,5	62,0	23,8	4,7	100,0	3.352
Kristen	10,0	59,5	25,3	5,2	100,0	2.920
Muslim	9,5	55,6	23,6	11,4	100,0	1.374
Annen religion	13,0	52,0	25,4	9,7	100,0	548
Religionens betydning i dagliglivet (***)						
Ingen betydning	9,8	62,5	22,6	5,1	100,0	4.239
Betyr lite	10,1	56,9	28,2	4,9	100,0	2.165
Betyr ganske mye	7,8	56,7	24,9	10,6	100,0	952
Svært viktig	12,2	52,8	23,8	11,3	100,0	790
Totalt	9,9	59,2	24,5	6,4	100,0	8.247

Signifikansnivå testet med bivariate kji-kvadrat-tester: ** p<0,01, *** p<0,001

Uansett hvilken undergruppe vi ser på, er andelen som tar kategorisk avstand til syriafarerne høyere enn 50 prosent. Men hvor mye mer enn 50 prosent varierer en del mellom grupper (fra 53 til 63 prosent). Andelen som ikke støtter valget til syriakrigerne i det hele tatt er høyest blant de eldste ungdommene, blant de som har to heltidsarbeidende foreldre, blant de med høy sosioøkonomisk status og blant de som bor i de sosioøkonomisk sett rikeste delene av Oslo. De som har minst en norskfødt forelder og de som er ikke-religiøse har også større tilbøyelighet til å ta helt avstand fra valgene som de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen har gjort.

Som vi har vært inne på tidligere, er mange av disse bakgrunnskjenne-tegnene tett sammenvevd. Gjennom multivariate analyseteknikker vil vi kunne få bedre innsikt i om det er noen bakgrunnskjennetegn som har større betydning enn andre når det gjelder hvilke holdninger ungdom har til syriakrigerne. Tabell 5-3 viser resultater fra en slik multivariat analyse, der alle variablene er tatt med samtidig, og der vi analyserer om det er noen spesielle kjennetegn ved de som går lengst i å støtte syriakrigerne, det vil si de som støtter disse valgene «i stor eller svært stor grad». Vi har også her inkludert de bivariante sammenhengene.

Hovedfunnet er at det først og fremst er forhold knyttet til religion og graden av religiøsitet som er utslagsgivende, men også kjønn og alder har en betydning. Kontrollert for slike forhold framstår verken innvandrerbakgrunn eller sosioøkonomiske forhold som spesielt avgjørende for ungdommenes holdninger til syriakrigerne.

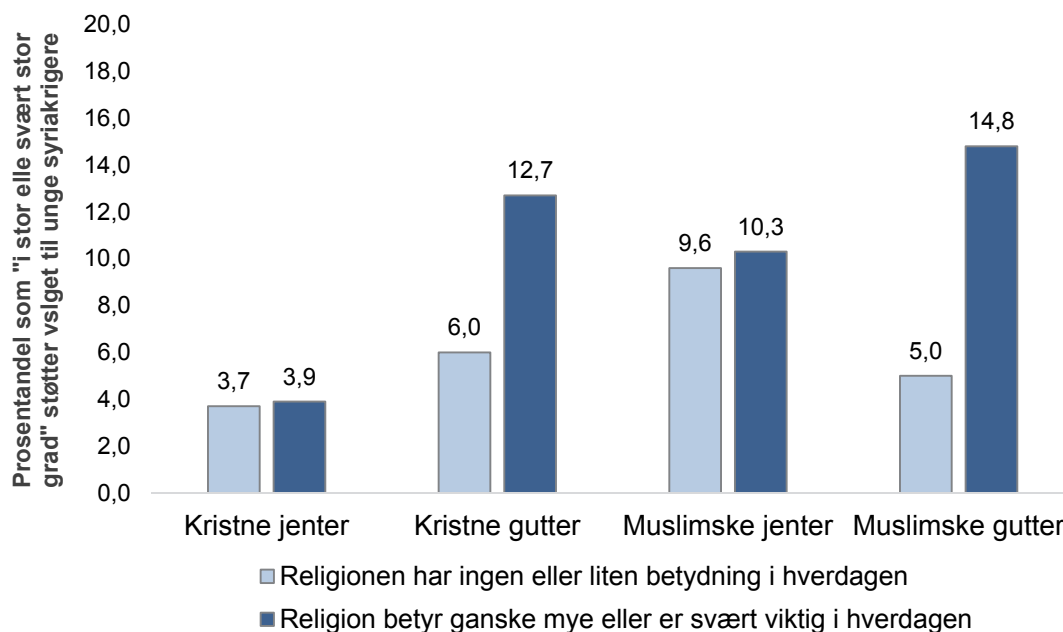
Tabell 5-3 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å støtte unge som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Flernivåanalyse (skole, individ)

	Bivariat			Multivariat #		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Kjønn (gutt=1, jente=0)	0,41	0,09	***	0,44	0,10	***
Alder (16–19)	-0,21	0,05	***	-0,22	0,05	***
Familiebakgrunn						
Innvandrerbakgrunn (1=ja, 0=nei)	0,49	0,10	***	0,10	0,15	NS
Familiens sosioøkonomiske status (SØS)(0-3)	-0,16	0,09	NS	0,02	0,11	NS
SØS på delbydelsnivå (z-skåre)	-0,02	0,05	NS	0,10	0,06	NS
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet (0-2)	-0,17	0,08	*	-0,02	0,09	NS
Bor ikke sammen med begge foreldrene (1=ja, 0=nei)	-0,11	0,10	NS	-0,03	0,12	NS
Religion						
Religiøs tilhørighet (ref.: ikke-religiøs)						
Kristen	0,08	0,12	NS	0,01	0,13	NS
Muslim	0,80	0,13	***	0,56	0,20	**
Annen religion	0,71	0,17	***	0,51	0,19	**
Religionens betydning i dagliglivet (0-3)	0,26	0,04	***	0,14	0,06	*
N=8.245						

Note: # kontrollert for alle variabler som inngår i denne tabellen samtidig. Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

Figur 5-3 illustrerer hovedfunnene fra denne analysen, og viser hvor stor andel som støtter syriakrigerne når vi sammenlikner gutter og jenter innenfor henholdsvis islam og kristendommen etter hvor stor betydning religionen har i dagliglivet til den enkelte unge. Bildet er noe forskjellig for henholdsvis gutter og jenter. Blant guttene er religionens betydning i hverdagslivet en viktig faktor for å forstå hvorfor noen støtter syriakrigerne og andre ikke gjør det. Uavhengig av religionstilhørighet, er det de mest religiøse blant guttene som støtter syriakrigerne i størst grad. Blant de muslimske og kristne jentene har graden av religiøsitet ingen betydning for om de støtter syriakrigerne eller ikke. Det som skiller klartest blant jentene, er at det er et markant skille mellom på den ene siden de kristne og de muslimske jentene.

Figur 5-3 Andel kristne og muslimske gutter og jenter i alderen 16-19 år i Oslo som «i stor eller svært stor grad» støtter unge som har dratt til Syria for å kjempe med våpen – etter hvorvidt religion har stor eller liten/ingen betydning i hverdagen. Prosent

ANDRE KJENNETEGN

Er det så andre kjennetegn, i tillegg til kjønn, alder og religion, som har betydning for hvorfor noen ungdommer støtter syriakrigrerne mens andre ikke gjør det? Tabell 5-4 viser hva slags betydning venner, fritid, skole, framtidsorientering og samfunnsengasjement har for dette spørsmålet. Analysene viser at det langt på vei er mange av de samme mønstrene som ligger bak tilbøyeligheten til å støtte syriakrigrerne og til det å støtte politisk motivert vold i dagens Norge/Europa. For eksempel er også de som støtter syriakrigrerne mer utsatt for vold og mobbing enn andre, de involverer seg mer i kriminalitet og har mer atferdsproblemer. Også når det gjelder forholdet til skolen, finnes det en del likhetstrekk. De som går lengst i støtten til syriakrigrerne er typisk de ungdommene som får dårligst karakterer, som trives dårligst og som er mest i konflikt med skolen.

Men det er også noen markante forskjeller mellom de to analysene. Det ene gjelder yrkesfag, som viste seg å være en tydelig markør for ungdommens holdninger til politisk motivert vold i dagens Norge/Europa. Det er derimot ingen vesentlige forskjeller mellom ungdom på yrkesfag og studiespesialisering i hva slags holdninger de har til syriakrigrerne. En annen forskjell handler om

samfunnsengasjement, som også viste seg å være en tydelig markør for tilbøyeligheten til å støtte polisk motivert vold i de nære omgivelsene, men som er mindre relevant for å forstå hvorfor noen gir sin støtte til syriakrigrerne. Verken når det gjelder mistillit til samfunnsinstitusjonene, deltakelse i politiske aktiviteter og det å snakke om politikk og samfunnsspørsmål med foreldrene, finner vi signifikante sammenhenger. Den eneste «samfunnsvariabelen» som gir utslag i disse analysene er hvor aktive ungdommene er til å bruke nettet som en arena for å ytre politiske meninger. De som bruker nettet mest på denne måten har også størst tilbøyelighet til å støtte de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen.

Tabell 5-4 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av tilbøyeligheten for å støtte unge som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Flernivåanalyse (skole, individ)

	Bivariat			Multivariat [#]		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Manglende vennskap og problematferd						
Mangler venner (1=ja, 0=nei)	0,15	0,15	NS	0,07	0,16	NS
Utsatt for plaging og utfrysing (1=ja, 0=nei)	0,57	0,19	***	0,58	0,19	**
Utsatt for vold (0-3)	0,61	0,10	***	0,58	0,11	***
Atferdsproblemer (0-4)	0,60	0,11	***	0,63	0,11	***
Skole og framtid						
Skolekarakterer (z-skåre)	-0,32	0,05	***	-0,28	0,05	***
Skoletrivsel (0-3)	-0,25	0,09	**	-0,26	0,09	***
Konflikter med skolen (0-4)	0,66	0,08	***	0,62	0,08	***
Skulker (0-4)	0,10	0,03	**	0,14	0,04	***
Tid brukt til lekser (0-6)	-0,02	0,03	NS	-0,07	0,33	*
Yrkesfag (1=ja, 0=nei)	0,08	0,12	NS	0,19	0,12	NS
Planer om høyere utdanning (1=ja, 0=nei)	-0,46	0,11	***	-0,49	0,11	***
Framtidspessimisme (1=ja, 0=nei)	0,07	0,27	NS	0,02	0,28	NS
Samfunn						
Mistillit til samfunnsinstitusjoner (1=ja, 0=nei)	0,25	0,20	NS	0,06	0,21	NS
Politisk deltakelse (0-9)	-0,04	0,05	NS	-0,02	0,05	NS
Bruker nettet for politiske ytringer (0-3)	0,25	0,05	***	0,22	0,05	***
Snakker med foreldre om samfunnsspørsmål (1-4)	-0,07	0,05	NS	-0,09	0,05	NS
N=8.224						
Kun til unge med innvandrerbakgrunn						
Negative opplevelser pga innvandrer-/religiøs bakgrunn (1=ofte, 0=sjelden eller aldri)	0,36	0,27	*	0,15	0,30	NS
N=2.257						

Note: # kontrollert for kjønn, alder, familiebakgrunn og religion. Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

Unge med innvandrerbakgrunn som ofte har opplevd krenkelser på grunn av sin religion eller innvandrerbakgrunn, har en tendens til å støtte valget til syriakrigrerne i noe større grad enn andre. Kontrollert for bakgrunnsvariablene er imidlertid denne sammenhengen svak og statistisk ikke-signifikant.

5.3 Kjennetegn ved de som støtter de som har dratt til Syria av humanitære grunner

Unge i Oslo er som vist langt mer positive til de unge som har dratt til Syria for å hjelpe til på en ikke-voldelig måte enn til syriakrigrerne. Men hva kjennetegner de ungdommene som støtter de som har dratt til denne krigen for å hjelpe til på humanitære måter? Tabell 5-5 viser om kjønn, alder, familiebakgrunn og religion har betydning. Riktignok er det en forholdsvis tydelig sammenheng med alder, der de yngste støtter i større grad enn de eldste, men utover dette er resultatene nokså annerledes enn det vi har analysert på tidligere. Når det gjelder å støtte de som har dratt av humanitære årsaker, er jentene mer positive enn gutter. Verken sosioøkonomisk familiebakgrunn, innvandrerbakgrunn, foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet, familiestruktur eller graden av religiøsitet, har noe særlig systematisk sammenheng med tilbøyeligheten til å støtte de som har dratt til Syria for å hjelpe til på ikke-voldelige måter. Religiøs tilhørighet har heller ikke så mye å si for dette spørsmålet, selv om det er svak tendens til at det er flere muslimske ungdommer som kategorisk avviser valgene til de ungdommene som har dratt. Det er for øvrig en svak tendens til at støtten til de som har dratt av humanitære årsaker er høyere i de delene av byen der befolkningens sosioøkonomiske status er forholdsvis høy. Men det generelle bildet er at de variablene som er analysert her ikke har spesielt stor betydning.

Tabell 5-5 I hvilken grad ungdom i Oslo i alderen 16-19 år med ulike bakgrunnskjenne­tegn støtter valgene til ungdommene som har dratt til Syria for å hjelpe til med ikke-voldelige midler. Prosent

	I hvilken grad ungdom støtter valgene til ungdommene som har dratt til Syria for å hjelpe til med ikke-voldelige midler				Totalt	N=
	Vet ikke	Ikke i det hele tatt	I liten eller i noen grad	I stor eller svært stor grad		
Kjønn (***)						
Jenter	11,1	17,5	29,8	41,6	100,0	4.350
Gutter	9,1	23,1	28,9	38,8	100,0	3.731
Alder (***)						
16 år	9,7	16,4	28,2	45,6	100,0	2.829
17 år	11,0	20,9	28,1	39,9	100,0	2.589
18 år	9,9	22,7	31,2	36,2	100,0	2.371
19 år	10,0	24,9	35,1	30,0	100,0	430
Familiestruktur (***)						
Bor sammen med begge foreldrene	9,3	20,2	30,1	40,5	100,0	6.278
Bor ikke sammen med begge foreldrene	13,2	19,7	27,4	39,7	100,0	1.941
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet (NS)						
Svak tilknytning (ikke i arbeid)	11,3	23,1	27,5	38,1	100,0	407
Middels tilknytning (heltid/deltid)	10,4	20,6	28,4	40,6	100,0	2.798
Sterk tilknytning (begge heltid)	9,9	19,6	30,2	40,3	100,0	4.932
Familiens sosioøkonomiske status (SØS) (***)						
Lavest SØS	12,0	22,8	26,7	38,5	100,0	1.178
Lav SØS	12,4	19,4	27,9	40,4	100,0	1.595
Middels SØS	10,1	20,1	28,7	41,2	100,0	1.741
Høy SØS	9,1	18,3	30,9	41,7	100,0	1.936
Høyest SØS	8,4	20,8	31,8	38,9	100,0	1.770
Sosioøkonomisk status i <u>delbydelen der ungdommene bor</u> (**)						
Lavest SØS	11,7	22,7	28,3	37,3	100,0	1.570
Lav SØS	11,3	19,9	28,1	40,8	100,0	1.465
Middels SØS	10,0	19,1	30,7	40,2	100,0	1.752
Høy SØS	8,4	19,0	30,2	42,4	100,0	1.592
Høyest SØS	9,8	19,9	29,6	40,7	100,0	1.843
Innvandrerbakgrunn (***)						
Minst en av foreldrene er født i Norge	9,7	18,7	30,9	40,8	100,0	5.876
Begge foreldrene er født i utlandet	11,6	23,6	25,7	39,1	100,0	2.326
Religiøs tilhørighet (***)						
Ikke-religiøs	9,9	18,4	30,7	40,9	100,0	3.349
Kristen	10,1	20,0	30,7	39,2	100,0	2.907
Muslim	10,4	24,8	24,6	40,2	100,0	1.367
Annen religion	12,2	19,2	27,4	41,1	100,0	547
Religionens betydning i dagliglivet (***)						
Ingen betydning	10,4	20,2	29,7	39,7	100,0	4.234
Betyr lite	9,4	18,1	31,6	40,9	100,0	2.155
Betyr ganske mye	8,0	21,2	29,0	41,7	100,0	947
Svært viktig	13,2	24,2	23,6	39,0	100,0	789
Totalt	10,2	20,1	29,4	40,3	100,0	8.222

Signifikansnivå testet med bivariate kji-kvadrat-tester: ** p<0,01, *** p<0,001, NS ikke signifikant.

Hva så med andre kjennetegn? I tabell 5-6 har vi analysert sannsynligheten for å støtte de syriafarerne som har dratt av humanitære årsaker «i stor eller svært stor grad», gjennom tilsvarende regresjonsanalyser som vi har vist tidligere. Hovedbildet er at det ikke er spesielt mange variabler som sammenfaller med tilbøyeligheten til å støtte de som har dratt av humanitære årsaker. Det er en tendens til at de som begår kriminalitet og involverer seg i atferdsproblemer, noe oftere støtter denne delen av syriafarerne. Utover dette er støtten høyest blant unge med forholdsvis gode karakterer, som bruker mye tid på lekser, som går på studiespesialisering og som har planer om høyere utdanning. Det er også en tendens til at støtten er høyest blant unge med tillit til sentrale samfunnsinstitusjoner og som er aktive i organiserte fritidsaktiviteter. Det er samtidig slik at verken politisk deltakelse, politisk nettbruk eller det å snakke med foreldre om samfunnsspørsmål, har sammenheng med støtte til disse syriafarerne. Heller ikke krenkelser som unge med innvandrerbakgrunn har opplevd på grunn av religion/etnisitet ser ut til å ha påvirket synet på de som har dratt til Syria for å hjelpe til med ikke-voldelige midler.

Tabell 5-6 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av tilbøyeligheten for å støtte de som har dratt til Syria for å hjelpe til på en ikke-voldelig måte. Flernivåanalyse

	Bivariat			Multivariat[#]		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Manglende vennskap og problematferd						
Mangler venner (1=ja, 0=nei)	-0,09	0,08	NS	-0,13	0,08	NS
Utsatt for plaging og utfrysing (1=ja, 0=nei)	0,22	0,12	NS	0,22	0,12	NS
Utsatt for vold (0-3)	0,06	0,07	NS	0,007	0,07	NS
Atferdsproblemer (0-4)	0,20	0,07	**	0,21	0,07	**
Skole og framtid						
Skolekarakterer (z-skåre)	0,09	0,03	***	0,10	0,03	***
Skoletrivsel (0-3)	0,03	0,05	NS	0,04	0,05	NS
Konflikter med skolen (0-4)	-0,01	0,06	NS	-0,03	0,06	NS
Skulker (0-4)	0,02	0,02	NS	0,03	0,02	NS
Tid brukt til lekser (0-6)	0,04	0,02	*	0,03	0,01	*
Yrkesfag (1=ja, 0=nei)	-0,13	0,06	*	-0,13	0,06	*
Planer om høyere utdanning (1=ja, 0=nei)	0,21	0,06	***	0,24	0,06	***
Framtidspessimisme (1=ja, 0=nei)	-0,14	0,14	NS	-0,18	0,14	NS
Samfunn						
Mistillit til samfunnsinstitusjoner (1=ja, 0=nei)	-0,30	0,11	***	-0,30	0,11	**
Politisk deltakelse (0-9)	0,04	0,02	NS	0,05	0,03	NS
Bruker nettet for politiske ytringer (0-3)	0,05	0,03	NS	0,06	0,03	NS
Snakker med foreldre om samfunnsspørsmål (1-4)	0,02	0,02	NS	0,03	0,02	NS
N=8.198						
Kun til unge med innvandrerbakgrunn						
Negative opplevelser pga innvandrer-/religiøs bakgrunn (1=ofte, 0=sjelden eller aldri)	-0,16	0,18	NS	-0,25	0,20	NS
N=2.251						

Note: # kontrollert for kjønn, alder, familiebakgrunn og religion. Justerte koeffisienter (mereser kommando i Stata). Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

5.4 Oppsummering

Det har vært mye oppmerksomhet de siste årene rundt de unge menneskene som har dratt fra Norge til krigen i Syria. I dette kapittelet har vi vist at mange ungdommer i Oslo i alderen 16–19 år har meninger om de valgene disse ungdommene har foretatt. Selv om spørsmålet om syriafarerne for mange kan være vanskelig å svare på, fordi det handler om ting som skjer langt fra der Oslo-ungdommene bor, er det likevel bare én av ti i undersøkelsen som har svart «vet ikke». Blant de som har gjort seg opp en mening svarer flertallet (59 prosent) at de ikke i det hele tatt støtter de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Samtidig er det en del ungdommer som går nokså langt i å støtte syriakrigrerne, og 6,4 prosent av alle ungdommene gir uttrykk for at de støtter valget som unge syriakrigere har foretatt «i stor eller svært stor» grad. I tillegg er 24,5 prosent mindre kategoriske, og gir uttrykk for at de støtter valgene til syriakrigrerne «i liten eller noen grad».

Selv om flertallet av ungdommene i undersøkelsen tar fullstendig avstand fra syriakrigrerne, finnes det altså en del Oslo-ungdommer som er svært tydelige i sin støtte til dette. Analysene viser at de seks prosent av ungdommene som går aller lengst, har en del kjennetegn som skiller dem fra andre ungdommer. På noen områder er disse ungdommene nokså like som de ungdommene som vi tidligere i rapporten har dokumentert gir sin støtte til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i Norge/Europa. For eksempel er de som støtter syriafarerne oftere gutter enn jenter, de er yngre enn andre ungdommer og vokser relativt sett opp under sosioøkonomisk dårligere kår enn andre. De som går lengst i å støtte syriafarerne har oftere enn andre muslimsk bakgrunn eller de tilhører andre religioner enn kristendommen. Dessuten har religion generelt stor betydning i mange av disse ungdommenes hverdagsliv.

Mange av disse bakgrunnsfaktorene er statistisk sett nokså tett sammenvevd, og når vi tar hensyn til alle faktorene samtidig er det særlig kjønn, alder og religion som har betydning for de holdningene ungdommene har til syriakrigrerne. Sosioøkonomiske forhold og innvandrerbakgrunn har i seg selv liten eller ingen betydning. Nærmere analyser viste at religiøst orienterte gutter, i den forstand at religionen betyr mye for dem i hverdagen, er blant de som har høyest tilbøyelighet til å støtte valget til syriakrigrerne. Dette gjelder uavhengig av om de er kristne eller muslimer. Blant jentene ser vi et litt annet

mønster, der de med muslimsk bakgrunn har langt større tilbøyelighet til å støtte valget til syriakrigrerne enn de kristne, uavhengig om religionen har stor betydning i dagliglivet eller ikke.

I likhet med de som støtter politisk motivert vold i dagens Norge/Europa, er de som støtter valget til de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen mer utsatt for vold og mobbing, de er oftere involvert i problematiske aktiviteter, både i og utenfor skolen. De har dårligere karakterer enn andre, og utviser større grad av mistrivsel i skolen. Mens de som støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Europa/Norge mer generelt, er mer samfunnsengasjerte enn andre, er de som støtter valget til syriakrigrerne verken mer eller mindre samfunnsengasjerte enn ungdom for øvrig. De er riktignok mer aktive med å ytre seg på nettet, men utover dette er verken deltakelse i politiske aktiviteter, graden av mistillit til sentrale samfunnsinstitusjoner eller det å snakke med foreldrene sine om politikk og samfunnsspørsmål, faktorer som er assosiert med tilbøyeligheten til å støtte syriakrigrerne.

Det finnes også ungdommer som har dratt til Syria for å hjelpe til på ikke-voldelige og humanitære måter, og undersøkelsen viser at ungdom i Oslo er langt mer positive til disse unge menneskene. Fire av ti støtter det valget disse ungdommene har gjort «i stor eller svært stor grad», tre av ti «i liten eller noen grad», mens to av ti tar fullstendig avstand. De som går lengst i å støtte de som har dratt til Syria av humanitære årsaker, har ikke like spesifikke kjennetegn som det vi har funnet for holdningene til politisk motivert vold i dagens Norge/Europa og til syriakrigrerne. Trolig viser dette at de er en mer sammensatt gruppe. Det er likevel på enkelte områder at denne gruppen skiller seg ut: det er blant annet noe vanligere at jenter støtter de som har dratt for å hjelpe til på ikke-voldelig måter enn gutter, og støtten er størst blant ungdom med forholdsvis gode karakterer, blant de som bruker mest tid på lekser og blant de som sikter høyest i utdanningssystemet. På den annen side har vi funnet assosiasjoner til noe mer mistilpasning, der unge som involverer seg i kriminalitet i noe større grad er tilbøyelige til å støtte de som har dratt for å hjelpe til på ikke-voldelige måter.

6 Religiøse påbud versus påbud fra sekulære lover

I dette siste analysekapittelet retter vi oppmerksomheten mot forholdet mellom religiøse føringer og verdslige normer/lover. Bakgrunnen er nyere forskning, som viser at det særlig blant unge muslimer har foregått en form for religiøs vekkelser i de senere år. Denne vekkelsen innebærer for noen at religiøse lover, forbud og påbud gis forrang fremfor de verdslige lovene i landene der man bor, når religiøse normer tolkes slik at de kommer i konflikt med verdslige normer (Roy 2004, Khosrokhavar 2009, Linge 2013, Vestel 2016). For ulike grupperinger innen ekstremistisk islam, er det nettopp avvisningen av menneskeskapte lover som brukes i argumenteringen mot demokratiske styreformer og mot lover som ikke har forankring, eller finnes i, de religiøse tekstene. Setter man religionens lover høyest, er det også større mulighet for at man kan legitimere brudd på sekulære lover – herunder bruk av illegitim vold – ved å henvise til en lov som er «gitt av gud».

Med utgangspunkt i Ung i Oslo, spør vi hvor mange ungdommer som vil gi religionen forrang, og om dette er noe som først og fremst gjelder unge muslimer. Vi vil også undersøke hva som ellers kjennetegner de ungdommene som går lengst i å gi uttrykk for slike holdninger – og om de skiller seg ut når det gjelder spørsmål om støtte til politisk motivert vold i dagens Norge/Europa og til syriaferne og om forholdet mellom islam og vesten.

For islams del kan denne nyfundamentalismen sees på bakgrunn av to forhold. Det første er – ifølge Roy – at det i mange muslimske land nærmest har etablert seg som en klisjé, at man innen islam ikke skal skille mellom politikk (staten) og religionen (Roy 2004:4). I følge islamforskeren Kari Vogt, er det en pågående diskusjon innen muslimsk teologi, om fortidens rettslære (slik den fremstilles i Koranen og i Hadith – tradisjonen etter profeten) skal være bestemmende for nåtidens sosiale og juridiske praksis. Ifølge Vogt vil de konservative rettslærde svare ja, mens mer reformvennlig muslimer vil fremheve at nåtidens rettspraksis må justeres i tråd med endrede samfunnsforhold, og på denne måten åpne opp for justeringer til mer verdslige forhold (jf.

artikkelen «Shariah» av Vogt i Store norske leksikon datert 3. mars 2016). Spørsmålet om religionens betydning for samfunnets lover, er med andre ord omdiskutert innen islam.

Om man legger vekt på at det skal være «guds evige lov» (shariah) som gjelder, og man i tillegg har en oppfatning som sier at denne skal tolkes helt bokstavelig i en hellig skrift, som er forfattet for flere hundre år siden, vil dette lett kunne føre til betydelige konflikter med styreformer, væremåter og verdier som muslimske innvandrerfamilier møter i landene de har innvandret til (se Koopmans 2013).

Det andre er, som Roy også påpeker, at blant annet i Midtøsten har sekularisering i stor grad blitt assosiert med diktaturer, fra Shahan i Iran til president Ben Ali i Tunisia (Roy 2004:3), og til president Mubarak i Egypt, kan vi legge til. I disse diktaturene har muslimer i stor grad blitt forfulgt og fengslet. Å gi religionens lover forrang over de verdslige, kan derfor sees som uttrykk for en form for motstand mot disse formene for diktatorisk sekularisme, og kan forstås som et slags etterslep som både unge og gamle muslimer i Europa bringer med seg fra slike kontekster. Når man i tillegg har en viss kunnskap om ydmykelsene og aggresjonen som er rettet mot muslimske miljøer og samfunn i invasjonen av Irak, Afghanistan, de amerikansk drevne fengslene (Bagram, Abu Ghraib, Guantanamo), behandlingen av muslimer i Burma (Myanmar), dronekrigføringen og liknende, er dette noe av bakgrunnen for at islam i nyere tid er blitt revitalisert og fått en fornyet kraft som vi også finner blant muslimer i ulike europeiske kontekster. Både i norske moskéer og i mange muslimske familier, vil disse historiske, politiske og teologiske føringene kunne være nærværende og i stor grad prege unge folks oppvekst, selv om de har hatt hele sin barndom i Norge (Vestel 2016).

For mange, som har et konservativt syn og et sterkt og nært forhold til religionen som rettesnor for dagliglivet, vil det mot en slik bakgrunn, kunne være vanskelig å akseptere at verdslige lover skal stå over de religiøst begrunnede lovene og normene. Et slikt syn kan også gjelde for andre religioner, inkludert de kristne.

6.1 Hvor mange vil følge religionen sin framfor en ny lov som er i konflikt med religionen?

Vi har forsøkt å kartlegge utbredelsen av slike holdninger i Ung i Oslo-undersøkelsen. Dette ble gjort gjennom et spørsmål der de unge ble bedt om å svare på følgende: «Dersom det ble iverksatt en ny lov i Norge som var i konflikt med din religion, hva ville du ha gjort?» Svaralternativene var «absolutt følge loven», «sannsynligvis følge loven», «sannsynligvis følge min religion» og «absolutt følge min religion». Det var også et eget svaralternativ for «vet ikke».

Siden spørsmålsformuleringen forutsetter tilhørighet til en religion, gikk dette spørsmålet kun til de som tidligere i spørreskjemaet hadde krysset av for at de tilhørte enten kristendommen, islam eller en annen religion. Dette betyr at de 40 prosentene som i undersøkelsen oppgir at de ikke tilhører noen religion ikke fikk dette spørsmålet.

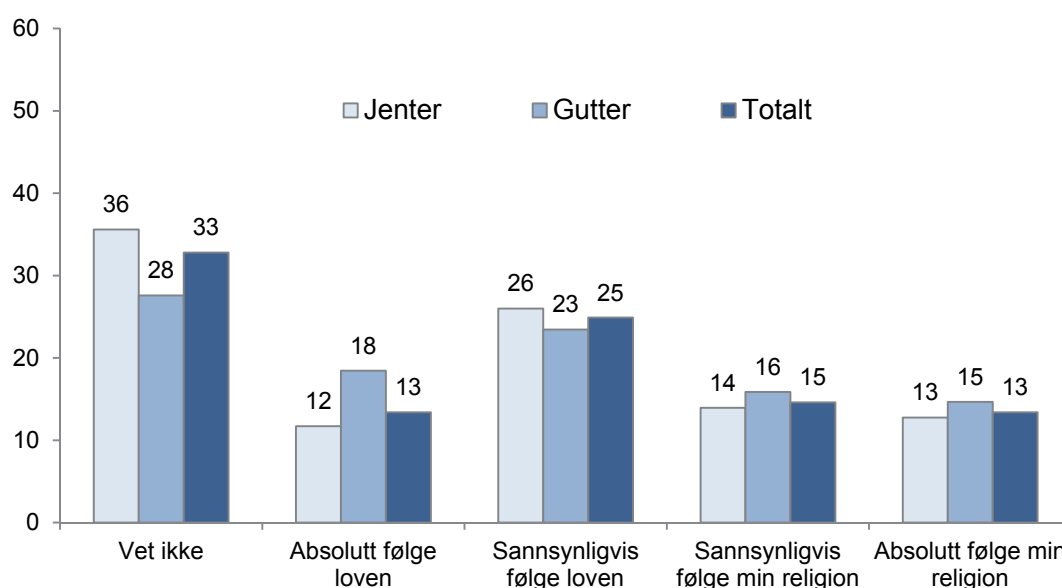
Spørsmålet var lagt inn i en «arm» av spørreskjemaet som handlet om politikk og samfunnsspørsmål, som ble besvart av rundt en firedel av deltakerne i undersøkelsen. Derfor var det ikke mer enn 1.461 ungdommer som besvarte det aktuelle spørsmålet. Av disse tilhører 64 prosent kristendommen, 26 prosent islam og 11 prosent en annen religion. Selv om alle disse ungdommene i følge dem selv tilhører en religion, er det likevel ikke slik at flertallet er spesielt religiøse: 26 prosent sier at religion ikke har betydning for hvordan de lever livet sitt og for 38 prosent betyr religionen deres lite i hverdagen. 21 prosent sier derimot at religionen betyr ganske mye, mens 15 sier at religion er svært viktig for dem i dagliglivet.

Spørsmålet om religionens forrang framfor loven, er i spørreskjemaet formulert som et hypotetisk spørsmål, og det er vanskelig å si hvorvidt svarene de unge gir reflekterer det de faktisk ville ha gjort i en reell situasjon. At spørsmålet for mange kan være vanskelig å svare på, blir understreket av at rundt en tredel av ungdommene svarer «vet ikke» på dette spørsmålet. At to av tre avgir svar, gir samtidig en pekepinn på at spørsmålet kan gi en viss kunnskap om de unges orientering dersom en slik situasjon skulle oppstå.

Figur 6-1 viser hvordan ungdommene har svart, totalt sett og fordelt etter kjønn. Av de som har gjort seg opp en mening, er det nokså stor variasjon i svarene, men tyngdepunktet svarer at de vil følge loven. Likevel er det bare 13 prosent som sier at de *absolutt vil følge loven* og 25 prosent at dette er noe de

sannsynligvis vil gjøre. På motsatt side er det 13 prosent som sier at de *absolutt vil følge sin religion* og 15 prosent at de sannsynligvis vil følge sin religion. Dette viser at ungdommene er nokså delt i dette spørsmålet, men også at det er en del som går nokså langt i fundamentalistisk retning. Generelt er det små kjønnsforskjeller å spore. Det er noen flere gutter enn jenter som sier de vil følge religionen sin, mens det er flere jenter enn gutter som enten er usikre eller som absolutt vil følge loven.

Figur 6-1 Dersom det ble iverksatt en ny lov i Norge som var i konflikt med din religion, hva ville du ha gjort – etter kjønn? Prosentfordeling

Note: $N_{jenter}=854$, $N_{gutter}=580$, $N_{totalt}=1.461$. Kjikvadrat-test av kjønnsforskjellen: $\chi^2=20,4$, $df=4$, $p<0,001$. Spørsmål kun til ungdom som tilhører en religion eller en trosretning.

Før vi analyserer kjennetegn ved de som går lengst i å mene at de ville følge religionen sin dersom dette var i konflikt med en ny lov som ble innført i Norge, vil vi undersøke om det er sammenhenger mellom dette og de temaene som vi har behandlet i de tidligere analysekapitlene. Resultatene er gjengitt i tabell 6-1, der den øverste delen viser hvor mange som støtter politisk vold i dagens Norge/Europa og hvor mange som støtter syriafarerne. Tabellen viser også hvordan ungdom plasserer seg i de fire kategoriene vi redegjorde for i kapittel fire, der ungdom ble plassert etter hvordan de svarte på ulike påstander om forholdet mellom vesten og islam.

Generelt finner vi at de som svarer «vet ikke» eller at de sannsynligvis eller absolutt vil følge loven, er nokså like på disse spørsmålene. De ungdommene

som gir uttrykk for at de «absolutt vil følge sin religion» skiller seg derimot ut på flere av områdene, men ikke på alle. Det er for eksempel ingen ting som tyder på at denne gruppen av ungdommer støtter vold for å oppnå politiske endringer i Norge/Europa i større grad enn andre. De er derimot mer villig til å støtte de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Dessuten er flere av disse ungdommene enige i de utsagnene som preger radikale islamisters verdensbilde om vesten som en trussel for muslimsk kultur og verdier.

Tabell 6-1 Støtte til politisk motivert vold, syriafarene og oppslutning om ulike utsagn om forholdet mellom vesten og islam – etter hva de ville gjort dersom det var en konflikt mellom religion og en ny lov som ble innført. Prosent

	Dersom det ble iverksatt en ny lov i Norge som var i konflikt med din religion, hva ville du ha gjort?					Totalt	sig p
	Vet ikke	Absolutt følge loven	Sannsynligvis følge loven	Sannsynligvis følge min religion	Absolutt følge min religion		
Prosent som «i stor grad» eller «i svært stor grad» støtter...							
... politisk motivert vold	3	4	2	6	3	3	NS
... de unge som har dratt til Syria for å kjempe med våpen	4	9	7	7	15	8	***
... støtter de unge som har dratt til Syria for å hjelpe til med ikke-voldelige midler	32	42	43	52	44	41	***
N=	462	205	360	208	186	1421	

Oppslutninger om påstander om forholdet mellom islam og vesten: Støtter holdninger en typisk finner...

... i høyreekstreme miljøer	4	6	5	3	6	5
... i radikale islamistmiljøer	2	3	1	7	15	4
... i begge ekstremist-miljøene	1	2	1	2	3	1
... i ingen av dem	94	90	93	88	76	90
Totalt	100	100	100	100	100	100
N=	444	196	348	199	181	1.368

Note: Omfatter kun de som tilhører en religion eller en trosretning. Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant

6.2 Kjennetegn ved ungdom som absolutt vil følge religionen sin

I det følgende vil vi analysere hva som kjennetegner de ungdommene som går lengst i retning av å prioritere religionen, det vil si de som «absolutt vil følge religionen sin», dersom det ble innført en ny lov i Norge som er i konflikt med religionen de tilhører. Også her baserer vi oss på en serie regresjonsanalyser, tilsvarende det som er gjort i de andre analysekapitlene, der vi kontrasterer de

13 prosentene som sier at de absolutt ville følge sin religion med de 87 prosentene som har krysset av for ett av de andre alternativene. Det er viktig å minne om at analysene, som er gjengitt i tabell 6-2, kun omfatter de ungdommene som har svart at de tilhører en religion.

Regresjonsanalysene viser, i likhet med det som ble nevnt ovenfor, at kjønn har liten betydning for tilbøyeligheten til å mene at man «absolutt vil følge sin religion». Analysene viser at heller ikke alder eller om man bor sammen med begge foreldrene er spesielt utslagsgivende for dette spørsmålet. Derimot er unge med innvandrerbakgrunn, ungdom fra lave sosioøkonomiske sjikt og muslimer tydelig overrepresentert blant de som går lengst i å mene at de absolutt vil følge religionen sin. Ikke overraskende har graden av religiøsitet spesielt stor betydning, og i de multivariate analysene, der alle forholdene kontrolleres for hverandre, er det variabelen som måler hva slags betydning religionen har i de unges hverdag som er klart mest utslagsgivende. Men også muslimsk og sosioøkonomisk bakgrunn har betydning i de multivariate analysene. Derimot er det ingen ting som tyder på at innvandrerbakgrunn, bosted i Oslo og foreldrenes arbeidsmarkedstilknytning i seg selv, har betydning.

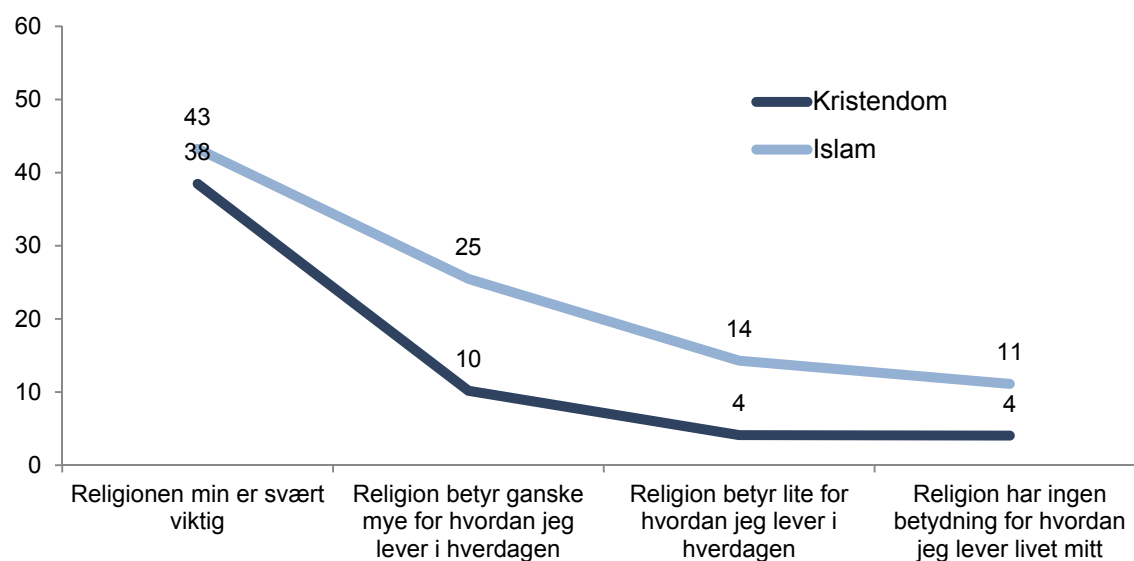
Tabell 6-2 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å mene at man absolutt vil følge religionen sin dersom det ble innført en ny lov i Norge som var i konflikt med din religion. Flernivåanalyse (skole, individ)

	Bivariat			Multivariat #		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Kjønn (gutt=1, jente=0)	0,15	0,16	NS	0,23	0,15	NS
Alder (16-19)	-0,03	0,09	NS	0,01	0,08	NS
Familiebakgrunn						
Innvandrerbakgrunn (1=ja, 0=nei)	1,19	0,18	***	-0,07	0,21	NS
Familiens sosioøkonomiske status (SØS)(0-3)	-0,87	0,13	***	-0,38	0,15	*
SØS på delbydelsnivå (z-skåre)	-0,39	0,08	***	-0,02	0,08	NS
Foreldres tilknytning til arbeidsmarkedet (0-2)	-0,59	0,12	***	0,03	0,31	NS
Bor ikke sammen med begge foreldrene (1=ja, 0=nei)	0,20	0,18	NS	0,08	0,18	NS
Religion						
Religiøs tilhørighet (ref.: kristen)						
Muslim	1,58	0,19	***	0,55	0,22	*
Annen religion	0,47	0,29	NS	0,20	0,27	NS
Religionens betydning i dagliglivet (0-3)	1,02	0,09	***	0,72	0,09	***
N=1.408						

Note: # kontrollert for alle variabler som inngår i denne tabellen samtidig. Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant. Analysene omfatter kun ungdom som tilhører en religion eller en trosretning.

Figur 6-2 illustrerer hvilken betydning religiøsitet og religion samlet sett har for dette hypotetiske spørsmålet. Figuren viser hvor stor andel som «absolutt vil følge sin religion» blant unge muslimer og kristne, som i ulik grad mener at religionen har betydning i hverdagen. Resultatene understreker hvordan religiøsitet er en langt viktigere faktor enn hvilken religion ungdommene tilhører, og det er særlig blant de ungdommene som sier at religionen er svært viktig at vi finner de som går lengst i å prioritere religionen. Likevel er det slik at uansett hvor viktig religionen er for ungdommene i deres eget liv, er det en høyere andel unge med muslimsk bakgrunn som sier at de «absolutt vil følge religionen sin» enn blant de med kristen bakgrunn. Samtidig er det verdt å merke seg at blant de kristne ungdommene som opplever at religionen er svært viktig, er det om lag fire av ti som mener at de «absolutt ville følge religionen sin». Dette er omtrent like mange som blant de mest religiøse muslimene.

Figur 6-2 Andel som «absolutt ville følge sin religion» dersom det ble iverksatt en ny lov i Norge som var i konflikt med din religion. Etter hvilken betydning religionen har i hverdagen for henholdsvis kristne og muslimske ungdommer. Prosent

Note: For begge religioner er det statistisk signifikante forskjeller etter religionens betydning i dagliglivet ($p < 0,05$).

Tabell 6-3 viser resultatene fra analysene av betydningen av vennskap og fritid, skole og framtid og samfunnsspørsmål. Flere av disse forholdene har betydning. De ungdommene som «absolutt vil følge sin religion» er mer utsatt for vold enn andre. Ungdommene som går lengst i retning av å prioritere religionen har også en svakere forankring i skolen, de skulker mer enn andre og gjør mindre lekser,

og færre av dem har planer om å ta høyere utdanning. Skolekarakterer er nok så tydelig relatert til det å «absolutt følge sin religion», og da mest utbredt blant de med lavest karakternivå. Analysene viser samtidig at det er de ungdommene som i størst grad gir uttrykk for mistillit til sentrale institusjoner i samfunnet som i størst grad vil følge religionen sin dersom det var en konflikt mellom religionen og en ny lov som ble innført i Norge. Samfunnsengasjement mer generelt har for øvrig ingen betydning for dette spørsmålet. Heller ikke opplevde krenkelser knyttet til innvandrerbakgrunn og religion har sammenheng med tilbøyeligheten til å mene at man absolutt vil følge religionen sin.

Tabell 6-3 Resultater fra logistisk regresjonsanalyse av sannsynligheten for å mene at man absolutt vil følge religionen sin dersom det ble innført en ny lov i Norge som var i konflikt med din religion. Flernivåanalyse (skole, individ)

	Bivariat			Multivariat [#]		
	b	SE b	Sig p	b	SE b	Sig p
Manglende vennskap og problematferd						
Mangler venner (1=ja, 0=nei)	-0,00	0,28	NS	-0,16	0,26	NS
Utsatt for plaging og utfrysing (1=ja, 0=nei)	-0,53	0,49	NS	-0,28	0,45	NS
Utsatt for vold (0-3)	0,34	0,23	NS	0,72	0,23	***
Atferdsproblemer (0-4)	-0,12	0,27	NS	0,29	0,25	NS
Røyker fast (1=ja, 0=nei)	0,86	0,30	**	1,13	0,28	***
Drikker alkohol (0-4)	-0,40	0,07	***	0,10	0,08	NS
Dataspill (0-5)	-0,01	0,05	NS	-0,01	0,05	NS
Aktiv i organiserte fritidsaktiviteter (0-3)	0,18	0,14	NS	-0,05	0,15	NS
Skole og framtid						
Skolekarakterer (z-skåre)	-0,41	0,09	***	-0,28	0,08	***
Skoletrivsel (0-3)	-0,24	0,16	NS	-0,27	0,17	NS
Konflikter med skolen (0-4)	0,20	0,21	NS	0,28	0,20	NS
Skulker (0-4)	0,10	0,06	NS	0,20	0,06	***
Tid brukt til lekser (0-6)	-0,01	0,05	NS	-0,12	0,05	*
Yrkesfag (1=ja, 0=nei)	-0,04	0,21	NS	0,15	0,18	NS
Planer om høyere utdanning (1=ja, 0=nei)	-0,40	0,20	NS	-0,47	0,19	*
Framtidspessimisme (1=ja, 0=nei)	0,47	0,48	NS	0,30	0,45	NS
Samfunn						
Tillit til samfunnsinstitusjoner (0-3)	-0,60	0,11	***	-0,43	0,11	***
Politisk deltakelse (0-9)	0,00	0,05	NS	-0,03	0,05	NS
Bruker nettet for politiske ytringer (0-3)	0,17	0,09	NS	-0,04	0,09	NS
Snakker med foreldre om samfunnsspørsmål (1-4)	0,11	0,08	NS	0,05	0,08	NS
N=1.446						
Kun til unge med innvandrerbakgrunn						
Negative opplevelser pga innvandrer-/religiøs bakgrunn (1=ofte, 0=sjelden eller aldri)	0,27	0,41	NS	-0,03	0,39	NS
N=548						

Note: # kontrollert for kjønn, alder, familiebakgrunn og religion. Justerte koeffisienter (meresc kommando i Stata). Signifikansnivå: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001, NS=ikke signifikant. Analysene omfatter kun ungdom som tilhører en religion eller en trosretning.

6.3 Oppsummering

I dette kapittelet har vi undersøkt hvor mange ungdommer som kan sies å støtte holdninger der religiøse lover, forbud og påbud gis forrang fremfor de verdslige lovene, når de religiøse normene står i konflikt med lovverket. Analysene omfatter kun ungdom som tilhører en religion eller trosretning.

Resultatene viser at det er en god del ungdommer som ikke vet hva de skal svare på hva de ville ha gjort, dersom det ble innført en ny lov i Norge som er i konflikt med deres religion. Blant de som har tatt stilling er det stor variasjon i svarene, selv om tyngdepunktet ligger på den siden av «streken» der man prioriterer å følge den sekulære loven. 13 prosent av ungdommene som tilhører en religion, går særlig langt i dette spørsmålet og svarer at de «absolutt vil følge sin religion». Disse ungdommene støtter ikke nødvendigvis politisk motivert vold i større grad enn andre, men de er mer støttende til de ungdommene som har dratt til krigen i Syria for å kjempe med våpen. De gir også i større grad enn andre uttrykk for holdninger som en ofte finner i radikal islam om forholdet mellom islam og vesten, der vesten representerer en trussel mot muslimske kultur og verdier.

På spørsmål om hvorvidt en ville følge religionen sin dersom en ny lov står i konflikt med den, svarer gutter og jenter nokså likt. Det er særlig de aller mest religiøse ungdommene – enten de er muslimer eller kristne – som i størst grad gir uttrykk for at de absolutt vil følge religionen sin. Blant ungdom der religionen ikke har så stor betydning i dagliglivet, er det mer vanlig å finne denne typen holdninger blant muslimske ungdommer. At familien har forholdsvis lav sosioøkonomisk status har også en del å si, og vi finner at dette har betydning utover det som har med religion å gjøre. Innvandrerbakgrunn, bosted og foreldrenes deltakelse i arbeidsmarkedet, er derimot ikke faktorer som i seg selv er utslagsgivende.

Et fellestrekk ved mange av de ungdommene som går lengst i prioritere religionen over sekulære lover, er at de har en del negative skoleerfaringer. De rapporterer om dårligere gjennomsnittskarakterer, de bruker mindre tid på skolearbeidet sitt og skulker skolen i større grad enn andre unge. De er i mindre grad orientert mot høyere utdanning og gir oftere uttrykk for mistillit til samfunnets sentrale institusjoner. Disse ungdommene har også i større grad enn andre blitt utsatt for vold.

7 Avslutning

En viktig kontekst for denne rapporten er de senere års utvikling innenfor voldelig ekstremisme og de mange terrorhandlingene som er blitt begått i ulike deler av verden, inkludert Europa. Det er særlig i høyre-radikale, islamkritiske miljøer og i radikale islamistmiljøer at utviklingen har gått i skjerpet retning (PST 2016). Målet med rapporten har vært å gi en oversikt over hvor mange i de ordinære ungdomsmiljøene i Oslo, som støtter noen sentrale holdninger og standpunkter som en typisk finner innenfor de mest ekstreme av disse miljøene – og hva som kjennetegner disse ungdommene. Vi har vært opptatt av å kartlegge hvor mange i alderen 16 til 19 år som støtter bruk av vold for å oppnå politisk endring i Europa og i dagens Norge, hva slags oppfatninger ungdom har om forholdet mellom islam og vesten som trusler for hverandres kultur og verdier, hvor mange som støtter syriaferne og hvor mange som mener det er riktig å gi forrang til religionen framfor loven i en situasjon der det er konflikt mellom norsk lov og religiøse påbud.

Det er viktig å presisere at det å gi uttrykk for ekstreme standpunkter, eller å gi sin tilslutning til dem, ikke er det samme som å være villig til faktisk å begå illegitim politisk vold. Undersøkelsen har heller ikke kartlagt hva slags typer vold det er snakk om, og det kan inkludere alt fra steinkasting og slagsmål mot politiet til alvorlige terrorhandling. Likevel kan noen av de holdningene vi gjennom denne studien har kartlagt for noen være et første skritt på veien mot å utvikle et handlingsmønster i voldelig ekstremistisk retning. Selv om rapportens siktemål *ikke har vært å få identifisert eller sirklet inn ungdom som tilhører ekstremistiske miljøer, eller som er villig til å begå alvorlige voldelige handlinger*, vil rapporten gi viktig kunnskap inn mot det forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Datamaterialet som er brukt i denne rapporten er hentet fra Ungdataundersøkelsen Ung i Oslo 2015. Denne studien er godt egnet til å gi et overordnet bilde over hvor omfattende ulike holdninger til ekstremistiske standpunkter blant ungdom er. For det første er ungdomsbefolkningen i Oslo svært heterogen, både med tanke på sosioøkonomiske forhold og med tanke på at mange av ungdommene i Oslo har en bakgrunn fra eller tilknytning til en del

av de landene som danner det geopolitiske bakteppet for utviklingen av dagens ekstremistmiljøer. For det andre kan vi gjennom denne typen skolebaserte undersøkelser få fram stemmene til det store og brede lag av ungdomsbefolkningen. Studien omfatter et stort antall ungdommer fra så å si alle Oslos videregående skoler, og så mange som 70 prosent av alle hovedstadens ungdommer i alderen 16–19 år deltok i studien.¹⁵ Likevel, selv om Ung i Oslo har en svært høy svarprosent, kan det være grunn til å ta et visst forbehold om representativiteten fordi noen grupper av ungdom faller utenfor undersøkelsen, blant annet lærlinger på VG3 og de ungdommene som dropper ut av videregående. Siden analysene i rapporten viser at en del av de som går lengst i å støtte ekstremistiske standpunkter også har typiske kjennetegn som er forbundet med det å ikke fullføre videregående, kan det være at omfanget av holdninger til ekstremisme ville vært noe høyere dersom studien hadde omfattet samtlige av Oslos ungdommer. Vi mener likevel at studien gir et dekkende bilde av situasjonen som helhet, og at de sammenhengene som vi har dokumentert trolig ville endret seg lite dersom alle grupper var like godt representert.

HOVEDFUNN

Et viktig funn fra undersøkelsen er at de holdningene som typisk finnes i dagens ekstremistmiljøer, har en begrenset plass blant ungdom generelt. De fleste unge i Oslo i alderen 16–19 år (66 prosent) tar kategorisk avstand fra vold som virkemiddel for å oppnå politisk oppmerksomhet om viktige saker eller for å oppnå politisk endring i dagens Norge eller i Europa, og et flertall (59 prosent) mener det samme om de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Blant de ungdommene som ikke tar kategorisk avstand, er det i underkant av ti prosent som ikke helt vet hva de skal svare og rundt 25 prosent som gir uttrykk for at dette er noe de kan støtte i liten eller noen grad.

Samtidig viser studien at det finnes en del unge i denne aldersgruppen som går nokså langt i å støtte opp om en del av de holdningene en typisk finner i dagens høyreorienterte ekstremistmiljøer og blant radikale islamister. Studien viser blant annet at:

¹⁵ Enkelte av spørsmålene relatert til ekstremisme ble besvart av et mindre utvalg av ungdommene.

- Rundt tre prosent mener at det «i stor grad» eller «svært stor grad» kan forsvares å bruke vold for å oppnå politiske endringer her i Norge eller i Europa
- Om lag seks prosent støtter «i stor grad» eller «svært stor grad» valget til de unge menneskene som har dratt til Syria for å kjempe med våpen
- 24 prosent er «helt enig» i at det foregår i dag en krig mellom vesten og islam
- Ti prosent er «helt enig» i at islam generelt truer norsk kultur og verdier
- Åtte prosent er «helt enig» i at vesten generelt truer islamsk kultur og verdier

*Det er viktig å understreke at ingen av disse forholdene i seg selv er et direkte tegn på at ungdom støtter ekstremister eller selv ser seg som ytterliggående islamkritikere eller radikale islamister. De kan likevel være viktige, fordi de forteller noe om det «omlandet» av holdninger og standpunkter som en del ekstremistmiljøer kan ha å spille på blant ungdom generelt. Samtidig viser undersøkelsen at det er svært få ungdommer som *kombinerer* de mest ekstreme standpunktene. Vi har blant annet forsøkt å sirkle inn de som *både* støtter syriakrigrerne *og* som går langt i å forsvare bruken av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa. Analysene viser at disse utgjør rundt 0,2 prosent av alle ungdommene som har svart på de aktuelle spørsmålene. Omtrent det samme omfanget finner vi for de som både støtter slik vold og som går langt i å mene at vesten og islam generelt representerer trusler for hverandre og at de er i krig. Dette er viktige funn, for det er trolig at de mest alvorlige tilfellene av ekstremisme oppstår der hele «pakken» av ekstreme standpunkter kommer til uttrykk samtidig.*

I rapporten har vi foretatt detaljerte beskrivelser av hva som kjennetegner de ungdommene som går lengst i å gi sin støtte til holdninger og forestillinger som en ofte finner i de mest ekstreme miljøene. Å få mer kunnskap om hvem disse ungdommene er, vil stå sentralt dersom det forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme skal bære frukter. Undersøkelsen viser at det i hovedsak er *tre typer av faktorer* som synes å være utslagsgivende.

For det første understreker analysene at holdninger til ekstremisme bør forstås innenfor rammene av begreper som *marginalisering og utenforskap*.

Mange av de ungdommene som går lengst i retning av å støtte de mest ekstreme synspunktene, har gjerne dårlige relasjoner til andre ungdommer, de har svak skoleforankring, de ser mer negativt på framtiden og er mer involvert i vold og kriminalitet enn andre ungdommer. Undersøkelsen gir derimot bare begrenset støtte til at sosioøkonomisk familiebakgrunn i seg selv er spesielt utslagsgivende. Ungdom med særlig lav sosioøkonomisk bakgrunn og de som bor i de fattigste områdene av Oslo, har riktignok større tilbøyelighet til å støtte en del av de holdningene til ekstremisme som er målt i undersøkelsen. Men det viser seg at disse sammenhengene blir forklart av andre faktorer som samvarierer med sosioøkonomiske forhold, blant annet religion og innvandrerbakgrunn. Det er heller ikke slik at disse karakteristikene i særlig grad gjelder for de som står for de mer høyreytterliggående islamkritiske standpunktene.

For det andre viser analysene at *religion og innvandrerbakgrunn* spiller en rolle for utviklingen av holdninger til ekstremisme. Muslimske ungdommer og ungdommer med innvandrerbakgrunn er de som på flere områder går lengst i å støtte de mest ytterliggående standpunktene, mens ikke-religiøse og kristne ungdommer uten innvandrerbakgrunn er de som i størst grad tar avstand. Blant unge med innvandrerbakgrunn er støtten til politisk motivert vold størst blant de guttene som har opplevd krenkelser knyttet til deres religion og/eller innvandrerbakgrunn.

For det tredje finner vi at holdninger til ekstremisme i mange tilfeller faller sammen med et *samfunnsengasjement* blant ungdom, og i en del tilfeller også i kombinasjon med mistillit til sentrale samfunnsinstitusjoner.

Kjønn har betydning på noen områder, men ikke på alle. Gutter går lengre enn jenter i sin støtte til vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa, til syriakrigerne og til de mer høyreorienterte islamkritiske standpunktene. Jentene er noe mer positive til de som har dratt til Syria for å hjelpe til på humanitære måter. Gutter og jenter svarer derimot ganske likt når det gjelder tilslutning til forestillinger en ofte finner i radikal islam om forholdet mellom islam og vesten og på spørsmålet om religionens forrang for loven dersom disse er i konflikt.

En viktig konklusjon fra denne undersøkelsen er at holdninger til ekstremisme inngår i komplekse samspill, der storpolitiske prosesser, mediebilder,

personlig biografi, utenforskap, samfunnsengasjement, frykt for det fremmede, opplevde krenkelser, diskriminering og religion sammen spiller en rolle. I det følgende vil vi diskutere hovedfunnene mer detaljert og gi vår tolkning av hva funnene betyr. Vi vil til slutt kort diskutere hvilke konsekvenser funnene i rapporten kan ha for det forebyggende arbeidet og gi noen retninger for videre forskning.

FIENDEBILDER – «KRIG MELLOM VESTEN OG ISLAM»

Det funnet som nok overrasket oss forskere mest, er at et betydelig flertall av Oslos ungdommer i alderen 16–19 år mener at det foregår en krig mellom vesten og islam. Dette er et standpunkt som blant annet flere politikere har tatt klart avstand fra. 24 prosent er «helt enig» i at det foregår en krig mellom islam og vesten. I tillegg er 34 prosent «litt enig». Dette er en forestilling som er karakteristisk for de mest ekstreme grupperingene, både innen ekstremistisk islam og blant høyreekstreme islamkritikere (se Gule 2012:46-47, Sætre 2012, Jupskås 2012, Khosrokhavar 2009:59-60, Roy 2004). 21 prosent har imidlertid svart at de ikke vet hva de mener om denne saken. Den relativt store vet-ikke-gruppen er nok et uttrykk for at en god del av ulike grunner mener at de ikke kan ta stilling til spørsmålet, eller at det oppfattes som et spørsmål om «fakta» som krever kunnskap de føler de ikke har nok kunnskap om til å kunne besvare.

Hvordan kan vi forstå at et flertall av dagens unge mener at det foregår en krig mellom islam og vesten? Etter vår vurdering er det mest rimelig å tolke dette innenfor rammene av den geopolitiske situasjonen som har utviklet seg i de senere årene, med en eskalerende konflikt mellom vesten eller vestlige allierte på den ene siden og islamorienterte grupperinger på den andre. Selv om ikke alle eksemplene representerer «vestlig» aggresjon (se Vestel 2016), har blant annet krigene i Bosnia, Tsjetsjenia, Irak og Afghanistan, behandlingen av Rohingya-muslimene i Myanmar, USAs behandling av fanger i fengsler som Bagram (Afghanistan), Abu Ghraib (Irak) og Guantanamo (Cuba), de mange sivile ofrene som følge av USAs bruk av droner (Chamayou 2015) og Israel-Palestina-konflikten, ført til særlig mange ofre blant muslimer. På den andre siden har det vært utført en rekke terroraksjoner mot vestlige mål, der ekstremistiske islamister står bak, og som på mange måter har vært et «svar» på disse

hendelsene. Som et gjensvar kom George Bush i etterkant av terrorangrepene mot New York i 2001 med erklæringen om en omfattende «krig mot terror».

At unge mennesker, som har vokst opp i et slikt geopolitisk klima, der disse verdenshendelsene i en stadig strøm blir formidlet via mediene, gjennom skoleverket og ellers gjennom det offentlige ordskiftet, oppfatter det som har foregått som en krig i mer generell forstand, er kanskje ikke så overraskende. Dette skjer altså på tross av at en rekke sentrale politikere – fra Barack Obama, til vår egen statsminister, Erna Solberg – har benektet at en slik krig foregår.

Samtidig kan både islamistisk terror og erklæringer fra ekstreme muslimske grupper om at de ønsker «å ta over», gi den ytterliggående høyresiden tilsvarende ideer om at islam er i krig med vesten, noe som i deres mer konspiratoriske forestillinger om «Eurabia», også stimulerer til en tolkning av dagens strøm av flyktninger som et uttrykk for en slik trussel/krig (se delkapitlet om religion nedenfor).

Selv om flertallet mener at det foregår en krig mellom islam og vesten, gir ungdom i Oslo generelt liten støtte til de mest ytterliggående påstandene om at *vesten generelt* representerer en trussel for islamsk kultur og at *islam generelt* truer norsk kultur. Dette er i godt samsvar med resultatene fra flere forskningsprosjekter blant ungdom i flerkulturelle områder, som i mange tilfeller har vist seg å ha stor kompetanse i å håndtere tilværelsen i flerkulturelle oppvekstområder, der unge både med og uten innvandrerbakgrunn vokser opp sammen. Her bygges fellesskap på kryss og tvers av familienes geografiske, kulturelle og religiøse tilhørigheter, ofte med impulser fra populærkultur som medier for bygging av nye fellesskap og etnisiteter (se Back 1996, Vestel 1999, 2005, 2009a og b, Sernhede 2011, Qvotrup Jensen 2014). I områder der slike kvaliteter er dominerende vil vi anta at ekstremistiske holdninger har dårlige vekstvilkår.

I tråd med dette er det en forholdsvis stor oppslutning blant Oslo-ungdom om at det derimot nettopp er *de ytterliggående kreftene* innen høyreekstreme islamkritiske miljøer og innen radikal islamisme som representerer trusler mot henholdsvis islamske og norske kultur- og verdsett: 52 prosent er «helt enig» eller «litt enig» i det første, mens 51 prosent er enige i det siste utsagnet.

Vi har identifisert en gruppe på nær ni prosent, som går langt i dele det verdensbildet som høyreekstreme og radikale islamistmiljøer forfekter rundt forholdet mellom islam og vesten. Dette er de ungdommene som *både*

bekrefter og støtter opp under forestillingen at det er krig mellom islam og vesten *og* som går langt i oppfatte vesten og islam som generelle trusler for hverandres kultur og verdier. Noen av disse ungdommene støtter de forestillinger som ofte finnes blant høyreekstreme i form av forestillinger om at det er islam generelt som truer norsk kultur (fire prosent), noen støtter de radikale islamistforestillingene om at det er vesten generelt som truer muslimsk kultur (tre prosent) og noen støtter begge deler (én prosent).

Denne siste kombinasjonen kan synes motsetningsfylt. Men dette innebærer trolig bare at disse ungdommene både mener at vesten truer islam, og at islam også truer vesten; Dette er et «vice versa» forhold, et standpunkt man kan ha både på den ekstreme islamkritiske siden, og innenfor radikal islam, og kan forstås som bare en annen måte å si at denne «krigen» faktisk foregår, uten at vi dermed kan vite nærmere hvilken side disse ungdommene sympatiserer med.

Selv om disse ungdommene, som altså utgjør rundt hver ellefte av deltakerne i undersøkelsen, går nokså langt i å være enige om noen av de grunnforestillingene som ligger bak ekstremisters verdensbilde, er det likevel ikke noe automatikk i at disse ungdommene støtter ekstremistene eller at de selv er eller vil bli ekstremister. Analysene viser tvert imot at uansett hvor langt ungdommene går i å gi uttrykk for holdninger som kan passe overens med ekstremisters verdensbilde, er det bare et lite mindretall som i stor grad sier at de kan forsvare bruk av vold som politisk virkemiddel eller for å oppnå oppmerksomhet om en sak mange mener kan være viktig.

UTENFORSKAP OG MARGINALISERING

Et viktig fellestrekk ved mange av de ungdommene som går lengst i sin støtte til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Europa og i Norge, er at de på ulike måter lever et liv litt på utkanten av det som er vanlig blant ungdom i Oslo. Det samme gjelder de ungdommene som støtter syriakrigerne og som går lengst i å støtte forestillinger om at vesten truer islam. Ser vi på den forholdsvis lille gruppen som går lengst i sin støtte til politisk motivert vold i dagens Norge/Europa, som altså gjelder 2,7 prosent av alle, er dette en gruppe som trives dårligere enn andre ungdommer på skolen, de er oftere i konflikter med lærerne og de har i gjennomsnitt dårligere skolekarakterer. Samtidig er

dette ungdom som er overrepresentert i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, og de er mer pessimistiske med tanke på framtida enn andre ungdommer. Gutter med innvandrerbakgrunn er klart overrepresentert i denne gruppen. Samlet viser dette at de som gir uttrykk for å støtte politisk motivert vold har mange likhetstrekk med det forskningen vanligvis regner som kjente risikofaktorer for frafall i videregående opplæring og for senere eksklusjon i arbeidsmarkedet (Markussen 2009, Sletten og Hyggen 2013).

Analysene viser at også andre indikatorer på utenforskap er knyttet til det å støtte vold for å oppnå samfunnsendringer. Ungdommene som går lengst i sin voldsstøtte blir selv oftere utsatt for vold, og det er flere som forteller at de blir holdt utenfor og plaget på ulike måter. En del av disse ungdommene befinner seg i ytterkanten av de ordinære ungdomsmiljøene, det er flere som gir uttrykk for at de mangler venner og de rapporterer oftere enn andre at de er involvert i normbrudd og kriminalitet. Blant unge med innvandrerbakgrunn er det særlig gutter som har opplevd krenkelser knyttet til deres religion og/eller innvandrerbakgrunn, som støtter politisk vold for å oppnå endringer i dagens Norge/Europa.

Hvorfor er det slik at det å støtte vold med et slikt innhold, på mange måter er sammenvevd med ungdommers følelser og opplevelser av «utenforskap»? Hvordan kan vi forstå denne koplingen mellom utenforskap og støtte til holdninger som peker i retning av ekstremisme?

I deler av ekstremismeforskningen finner vi et skille mellom hva vi kan kalle «ideologisk motivasjon» og «ekstraideologisk» (utenomideologisk) motivasjon. I den siste kategorien er motivasjonen ikke eller i liten grad forbundet med ideologi, men snarere med personlige problemer, frustrasjoner, opplevelse av urettferdighet og liknende som ikke i utgangspunktet er satt inn i en ideologisk ramme (Vestel 2016). Bjørge og Gjelsvik skriver for eksempel at det finnes:

... sterkt forskningsmessig belegg for at mange av de som deltar i voldsektremistiske grupper og aktiviteter, går inn i disse miljøene utfra sosiale grunner og behov, og ikke på grunn av ideologisk overbevisning. De er radikaliserert som følge av sin deltakelse, ikke som årsak til deltakelsen. (Bjørge og Gjelsvik 2015:16)

Forstått mot en slik bakgrunn kan søken etter en identitet, etter sosial prestisje – for eksempel ved å gi uttrykk for støtte til handlinger og holdninger som mange vil anse som normbrudd, eller bare et behov for å finne en form for fellesskap som de eventuelt mangler – være mulige dimensjoner for tiltrekningskraften som voldelige politiske aksjoner og miljøer kan ha for disse ungdommene, særlig i den grad utenforskapet også rommer sinne og frustrasjon over situasjonen de befinner seg i. Her vil altså den enkeltes personlige biografi, som også inkluderer psykiske problemer, traumer og liknende, kunne gi trykk og drivkraft i retning av positive holdninger til vold for å oppnå endringer i dagens Norge/Europa. Dette har blant annet støtte i flere forskeres og journalisters analyser av oppveksten til mannen bak terroren som rammet Norge 22. juli 2011 (Borchgrevink 2012, Vetlesen 2014, Lorentzen 2013).

Men opplevelsen av å være utenfor, konflikter med samfunnsautoriteter i form av politiet eller lærere, eller også andre unge, å være utsatt for vold, å se mørkt på fremtiden, sinne, og ikke minst mobbing, kan også få *ny mening* ved å bli satt inn i en mer ideologisk forklaringsramme. Ikke minst er en slik forklaringsramme «god å tenke med» dersom man opplever ulike former for *diskriminering eller krenkelses*, som sees i sammenheng med gruppa man tilhører, enten det oppleves/skjer som følge av kulturell bakgrunn, etnisitet, hudfarge eller religion (se nedenfor). I slike tilfeller dannes gjerne en opplevelse av et mønster og en systematikk, som lett lar seg generalisere i tråd med en mer systematisk og ideologisert forståelse.

For unge folk med problemer, som kanskje er knyttet til kriminelle miljøer, og med vanskelige opplevelser bak seg, kan tilslutning til ny ideologi, nyfundamentalistisk religion eller voldelige ekstremistgrupper, også bli en måte å «rydde opp» i livet, få ny identitet og nye, gjerne strenge rettesnorer for hvordan man skal leve (se også Crone 2014). Flere av Vestels informanter blant ungdomsarbeidere med stor erfaring og nær kjennskap til unge i ulike stadier av radikaliseringsprosessen, bekrefter at flere av dem som har gått lengst og blitt en del av ekstremistiske miljøer som støtter bruken av vold, har liknende karakteristikk (Vestel 2016).

En slik tolkning får også støtte fra Bjørgos analyser av den store variasjonen i profiler og kjennetegn blant ekstremister, når han hevder at «sosialt frustrerte ungdommer», med personlige opplevelser av diskriminering,

urettferdighet, i noen tilfeller kriminell involvering, og tendenser til «sensation seeking», utgjør en av ytterlighetene i et mulig kontinuum for motivasjon og profilering av ekstremister. I den andre enden finner vi «ideologiske aktivister», som kan være idealistiske, godt utdannet og i hovedsak motivert av ønsket om å bekjempe urettferdighet (Bjørge 2015:218-219).

Dette peker i retning av at det trolig er den førstnevnte profilen som samsvarer best med funnene fra Ung i Oslo, selv om vi altså ikke har grunnlag for å omtale dem som ekstremister.

I det større bildet som dannes av historiske hendelser i nyere tid, er innvandring fra en rekke land utenfor Europa et karakteristisk trekk. Mange av innvandrerfamiliene kommer fra områder preget av ustabile politiske forhold, korrupsjon og krig, inkludert områder hvor blant annet muslimske deler av befolkningen blir utsatt for alvorlige overgrep (Vestel 2016). Mot en slik bakgrunn har det, som nevnt, utviklet seg en opplevelse (og en «fortelling») om at vesten er i krig med islam (Khosrokhavar 2009). Når flere av de unge med innvandrerbakgrunn – som inkluderer mange muslimer – også opplever krenkelser og diskriminering under oppveksten i Norge, og den følelsen av utenforskap som følger av dette, er det ikke overraskende at ungdom med muslimsk bakgrunn i større grad enn andre tenderer til å støtte vold for å oppnå politiske endringer

Med andre ord, funnene fra Ung i Oslo viser at «utenforskap» kan romme en rekke dimensjoner. Når disse sees i sammenheng med øvrig forskning, ser vi at utenforskap og marginalisering kan forstås som en sannsynlig drivkraft i utviklingen av holdninger som – for noen – kan innebære støtte til bruk av ekstremistisk vold. Dette er et funn som er viktig å forholde seg til i det forebyggende arbeidet.

Undersøkelsen viser at blant ungdommene som støtter holdninger av mer høyreytterliggående islamkritisk karakter, er det svært få som støtter bruk av vold for å oppnå politiske endringer i Norge/Europa. En tolkning er at dette har sammenheng med at denne «siden» i mindre grad har opplevd stigmatisering og mistenkeliggjøring, og at de i betydelig mindre grad enn unge muslimer, kan vise til områder i andre deler av verden der konkrete krigshandlinger og angrep på deres «inn»-grupper foregår i liknende skala. Dette understrekes av analysene, som viser at disse ungdommene er mindre preget av

utenforskap på en rekke felt, sammenliknet med dem som støtter mer ytterliggående islambaserte holdninger. En annen tolkning er at opprørtheten over 22. juli-terroristens grusomheter i en nær, norsk kontekst, har medvirket til at deler av de høyreorienterte islamkritiske miljøene – også blant unge folk med disse tendensene – eventuelt er blitt særlig/mer tilbakeholdne til bruk av vold. Slike holdninger kom også fram i Vestels intervjuer blant informanter på høyresida (Vestel 2016).

RELIGIONENS BETYDNING – ET KOMPLEKST SAMSPILL

Et annet fellestrekk i analysene handler om religion og/eller innvandringsbakgrunn. Gjennomgående finner vi at muslimske ungdommer går lenger enn kristne og ikke-religiøse i sin tilslutning til flere av de mer ytterliggående holdningene som er kartlagt i denne studien. I noen tilfeller handler ikke dette nødvendigvis om religionen i seg selv. I analysene av hva som kjennetegner ungdom som støtter vold for å oppnå politisk endring i dagens Europa/Norge, fant vi for eksempel at forhold knyttet til ungdommenes innvandrerbakgrunn var mer avgjørende enn religion i seg selv.

På andre områder har vi derimot funnet en tydeligere sammenheng til religion, både til hvilken religion de tilhører og til hvor viktig religionen er i ungdommenes dagligliv. Mange av de mest religiøse ungdommene går svært langt i å gi religionen forrang framfor lovverket i de tilfeller der det er en konflikt mellom religionen og loven, og generelt går muslimsk ungdom lenger i dette enn kristne. Det er videre slik at ungdom med muslimsk bakgrunn, men også de som tilhører religioner utenom kristendommen, er de som i størst grad støtter de som har dratt til Syria for å kjempe med våpen. Forestillinger om at vesten truer islam er ikke overraskende betydelig mer utbredt blant ungdom som tilhører islam.

Holdninger assosiert til den ytterliggående høyresiden om at islam truer norsk kultur og verdier, er derimot mest utbredt blant kristne ungdommer og blant dem som ikke tilhører noen religion.

At religion spiller en rolle i formingen av ungdommenes forhold til holdninger i ekstremistisk retning, kan forstås på flere måter. I følge Jupskås er hva han omtaler som «den fjerde bølgen» av mobilisering i de ytterliggående høyremiljøene preget av frykten for islam, der terrorhandlingene i New York

11. september 2001 ansees som den «...viktigste katalysatoren for en slags alminneliggjøring av islamofobiske resonnementer» (Jupskås 2012:85, 99). Dette peker med andre ord på at *islam* har blitt en nøkkelmarkør for det spenningsfeltet som har utviklet seg mellom ulike ekstremistiske grupperinger, og den emosjonelle «atmosfæren» rundt islam i nyere tid.

Hvordan dette har skjedd ser ut til å inngå i et komplekst samspill mellom en rekke faktorer, som danner et viktig bakteppe for å forstå religionens betydning, ikke bare blant dagens unge muslimer, men også i de mer islamkritiske miljøene som vi også finner spor av i Ung i Oslo.

Utviklingen har lange historiske røtter, men i nyere tid er et viktig utgangspunkt de verdensbegivenhetene vi tidligere har nevnt, der særlig muslimer har vært ofre. Spenningen har så økt med serien av terroraksjoner utført av ekstremistiske islamister som hevnaksjoner for disse krigshandlingene (i Afghanistan, Irak, Myanmar, fangebehandlingen o.s.v.). Disse aksjonene ledsages av en tilhørende protest og motvilje som særlig er rettet mot verdier, livsstil og væremåte som assosieres med det vestlige, i hva Buruma og Margalit har omtalt som «oksidentalisme» og Griffin som «occident-phobia»: altså en fobiliknende stereotypisering rettet mot alt som er assosiert til «oksidenten», d.v.s. «det vestlige» (Buruma og Margalit 2005, Griffin 2012: 176).

Med Bush' svar i form av «kampen mot terror», og utstrakte tiltak for å øke sikkerheten i ulike land, deriblant Norge – såkalte sekuritiseringsprosesser – kan man også snakke om en «radikalisering av staten», som ifølge Schmid ofte glemmes i forståelsen av nyere tids terrorhandlinger (Schmid 2013).

Her må vi presisere at det selvsagt er høyst forståelig at stater ønsker å beskytte sine borgere mot terrorhandlinger. Men slik disse sekuritiseringsprosessene har utviklet seg, står man også i fare for at elementære menneskerettigheter og viktige konvensjoner, for eksempel for fangebehandling, skyves til side, noe som blant annet har kommet til uttrykk i behandlingen av fanger i de USA-drevne fengslene, Bagram, Abu Ghraib og Guantanamo.

Uten å gå nærmere inn på disse dynamikkene her, kan vi slå fast at det ser ut til å ha manifestert seg en gjensidig forsterkende negativ prosess/spiral: To parter anser seg for å være «i krig», og en intensivering av et angrep fra den ene parten, tenderer til å føre til en tilsvarende – symmetrisk – intensivering av et angrep fra den andre. På denne måten øker avstanden mellom partene,

og vil i teorien kunne bli større og større, med alvorlige følger (se Vestel 2016, Eatwell 2006:205). Det er trolig slike forhold som på den ene siden reflekteres i den markante økningen i ulike land fra 2010 til 2015 av bekymring for «islamistisk terrorisme», som nevnt innledningsvis (PEW 2015), og i motstanden og kritikken av vesten og vestlige verdier blant en del muslimer, på den andre.

Med et mer eksplisitt fokus mot dagliglivet til ungdom i Norge, kan disse sammenhengene formidles slik: Når islamistiske terrorister utfører sine aksjoner som et svar på vestlige staters og næringslivs intervensjoner i muslimske områder – og også som protest og motstandsuttrykk i noen av områdene som er styrt av sekulære diktatorer (se Napoleoni 2014:xvii) ¹⁶ – skaper dette stor frykt både i befolkningene der disse aksjonene skjer, og i øvrige befolkninger (blant både innvandrere og majoritetsbefolkninger) som på ulike måter har en relasjon til disse områdene. Dette danner grunnlag for negativitet og mistenkeliggjøring av muslimer i de landene hvor de bor eller har migrert til – Norge inkludert – noe som ikke minst kommer til uttrykk i de høyreekstreme og høyrepopulistiske miljøene, men også i større grupper av befolkningen.

Som en reaksjon på dette, vil noen unge muslimer kunne bli enda mer insisterende på sin religiøse tilknytning, ved blant annet å søke til nyfundamentalistiske retninger der Koranens ord tas bokstavelig, og hvor enkelte mindre grupper agiterer for vold, og endog støtte til terroraksjonene som er utført.

Dette kan igjen føre til ytterligere radikaliserings av staten, i form av strengere sikkerhetstiltak, og til ytterligere frykt i den almene befolkningen, som igjen kan øke mistenkeliggjøringen av unge muslimer, o.s.v. i en økende og polariserende spiral; en «ond sirkel» om man vil.

Mot en slik bakgrunn blir det tydelig at *unge muslimer er under betydelig press*. Verdenshendelsene som utspiller seg på makronivå gir en følelse av overgrep og ydmykelser, og når disse involverer ens egen familie, tilføres fortvilelsen over disse hendelsene ytterligere kraft. Når man da i tillegg på dagliglivets arenaer opplever mistenksomhet, diskriminering, krenkelser og almen

¹⁶ Den arabiske våren kan forstås som nettopp et folkelig forsøk på å frigjøre seg fra slike styresett. Men som vi vet har disse forsøkene i stor grad mislykkes, ikke minst som følge av spenningsforholdet mellom sekulært orienterte grupperinger og islamistiske grupper.

skepsis i det norske samfunnet, blir byrden enda større. Som en av Vestels informanter formulerte det, føler mange unge muslimer i Norge at de blir behandlet som «*samfunnets søppelbøtter*» (Vestel 2016). Helheten i den konteksten vi her har skissert, er med andre ord med på å gjøre nettopp islam særlig utsatt for negativitet og mistenksomhet. At forestillinger om at vesten truer islam er særlig utbredt blant unge muslimer, kan nok forstås mot en slik bakgrunn.

I Ung i Oslo er det 17 prosent av ungdommene med innvandrerbakgrunn som svarer at de «av og til» eller «ofte» er blitt utsatt for en del krenkelser som de selv setter i sammenheng med deres egen religion og/eller innvandrerbakgrunn. Vi merker oss at noen av dem som oppgir at de har blitt utsatt for slike krenkelser, går særlig langt i å støtte bruken vold for å oppnå endring i dagens Norge/Europa. Dette tyder på at slike krenkelser, og sinnet vi må anta at dette skaper, kan være en viktig faktor i utviklingen av holdninger til bruk av illegitim politisk vold.

RELIGION OG EKSISTENSIELLE SPØRSMÅL

Det er videre ikke bare den komplekse historiske konteksten skissert over som er med på å gjøre religionen særlig viktig og som kan gjøre den til en sentral forklaringsramme for å forstå urettferdigheten som mange unge muslimer mener de er blitt utsatt for. I tillegg gir religionen i mange tilfeller svar på mer *grunnleggende eksistensielle behov* rundt meningen med livet, forestillinger om en styrende gud, forståelsen av menneskelig lidelse og liknende. For unge muslimer kan derfor både den politisk-ideologiske dimensjonen og det mer eksistensielle aspektet (som vi i ulike grader finner i alle religioner), virke sammen med de mer ideologisk ladede hendelsene og gi enkelte ungdommer et særlig intenst forhold til sin religion.

Når både unge kristne og unge muslimer – som bekrefter at religionen har stor betydning i dagliglivet – velger å gi religiøse lover/verdier prioritet over verdslige lover, kan et slikt standpunkt særlig speile dette nære og eksistensielle forholdet til troen. Ettersom det er flest muslimer som inntar dette standpunktet, er en nærliggende tolkning at det speiler at antallet og omfanget av verdenshendelser, der muslimer i særlig grad blir ofre, per i dag ser ut til å være større enn tilfellet er for kristne; islam «hetes opp», blir et særlig «ømt punkt»

og gis ytterligere mening av *de politiske konfliktene der religionen gjøres til en hovedmarkør*.

For mer moderate religiøse og for ikke-religiøse (sekulære) kan religiøse lovers forrang like fullt fremstå som svært problematisk og ikke minst bryte med idealer om demokrati (som vi minner om betyr «folkestyre»), dersom «Guds lover» skal gis forrang, slik enkelte nyfundamentalistiske og bokstavtro grupperinger vil kunne hevde. Dette gjelder særlig ettersom ordlyden i de religiøse tekstene i de fleste tilfeller speiler den historiske tidsperioden da de ble skrevet ned. Slike spenningsforhold er, som tidligere nevnt, blant annet et sentralt diskusjonstema innen islam (Artikkelen «Shariah» av Kari Vogt i Store norske leksikon datert 3. mars 2016).

KRIGEN I SYRIA

I dette større bildet får krigen i Syria en særskilt betydning. Lidelsene, som Assads regime (assosiert med shia-islam) har påført befolkningen både før og under denne krigen, har blitt et sterkt argument for å velge side. Særlig gjelder dette for mange sunnimuslimer – som er den største gruppen muslimer i Norge. Store deler av verdenssamfunnet har også – særlig i krigens begynnelse – uttrykt forståelse for kampen mot Assads diktatur. Men selv om det kan reises store innvendinger mot flere av grupperingene som har deltatt etter hvert som denne krigen har utviklet seg – ikke minst ISIL – er det likevel forståelig at lidelsene til sunnibefolkningen for mange norske muslimer er særlig opprørende, og dermed motiverende for både støtte til unge folk som ønsker å kjempe militært, og til dem som i hovedsak innretter seg på å gi humanitær hjelp.

ISILs tiltrekning blant unge folk gjør dette ytterligere komplisert. I følge Napoleoni, ønsker ISIL å skape en stat som skal være for sunnimuslimer det som Israel er for jødene: en stat i muslimenes hellige land og en mektig religiøs stat som skal beskytte de (rett-) troende hvor de enn er (Napoleoni 2014:xvii). En slik sammenheng er selvsagt ikke uten problemer, men vil ikke bli diskutert nærmere her. Utfra ydmykelsene og nederlagene som muslimer er blitt ofre for i verdensbegivenhetene nevnt over, og den skepsisen, mistenkeliggjøringen og diskrimineringen mange opplever i områdene hvor de lever – inkludert i situasjonen som migrant i europeiske land – kan denne tiltrekningen som ISIL tydeligvis har for unge muslimer, bli forståelig: islams ære skal gjenopprettes og

styrkes, ydmykelsene skal hevnes og man skal vende tilbake til religionens praksiser slik de hevdes å ha vært på profetens tid, i beste nyfundamentalistiske ånd. De negative fremstillingene av ISIL, og de grusomhetene som ISIL tydeligvis selv har spilt på i propagandaøyemed, kan i disse ungdommenes øyne betviles som vestlig propaganda (Vestel 2016).

Igjen må vi understreke at vi ikke har grunnlag for å vite noe mer om *hvilke grupperinger* i Syria de unge muslimene i Ung i Oslo-undersøkelsen støtter – verken når det gjelder dem som har dratt for å kjempe med våpen, eller dem som ønsker å hjelpe med ikke-voldelige midler. At noen av dem støtter ISIL er det ikke grunn til å betvile. Andre fremmedkrigere kan derimot eksempelvis støtte kurdernes motstandskamp mot ISIL i grensetraktene mellom Tyrkia og Syria. Uansett er det heller ikke usannsynlig, som PST (2016) hevder, at krigserfaring og traumer for ungdommer oppvokst i Norge og i Europa, kan gi grunn for betydelig bekymring når deltakerne i syriakonflikten returnerer. Etersom ISIL er spesielt fiendtlige mot vesten, er det særlig for unge folk som har deltatt på deres side at bekymringene er størst.

Gutter som er særlig religiøse, i den forstand at religionen betyr mye for dem i hverdagen, er blant dem som har høyest tilbøyelighet til å støtte valget til syriakrigrerne. Dette gjelder uansett hvilken religion de tilhører. At dette går på tvers av religiøs tilhørighet kan forstås på bakgrunn av at også personer med annen religiøs tilhørighet enn islam – inkludert kristne, hinduer, sikher, buddhister etc. – vil kunne sympatisere med kampen mot Assads regime.

Blant jentene ser vi et noe forskjellig mønster, der de med muslimsk bakgrunn har langt større tilbøyelighet til å støtte valget til syriakrigrerne enn kristne og dem som ikke tilhører noen religion. Bortsett fra dette har familiebakgrunn liten betydning, og det er bare små bostedsvariasjoner mellom områder med ulik sosioøkonomisk status.

Når det gjelder ungdom som støtter dem som har dratt til Syria for å drive humanitært arbeid, er det flest jenter som støtter opp. Dette kan sees som uttrykk for et samsvar med mer tradisjonelle kjønnsroller der jenter er omsorgsgivere. I den grad vi her ser andre tendenser, finner vi to ulike profiler. Den første er i særlig grad representert ved yngre jenter, med forholdsvis gode karakterer, som bruker noe mer tid på lekser enn andre og som sikter høyt i utdanningssystemet.

Den andre viser en profil som i større grad er assosiert til mistilpasning, der unge som involverer seg i kriminalitet og normbrudd i noe større grad er tilbøyelige til å støtte de som har dratt for å hjelpe til med humanitært arbeid. Disse to kategoriene er likevel ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende, noe som igjen passer bra med spennvidden som Bjørge har risset opp i sin oversikt over ulike profiler.

For ungdom med mer høyreytterliggende islamkritiske holdninger, spiller egen religion en mindre fremtredende rolle. Dette kan trolig reflektere at kristendommen her i stedet inngår som kun ett element i en større «pakke» som samsvarer med spørreskjemaets formulering «norsk kultur og verdier». Islam er derimot hva de frykter og er imot.

SAMFUNNSENGASJEMENT OG MISTILLIT TIL SAMFUNNSINSTITUSJONENE

Et tredje hovedområde som synes å være sentralt for ungdommer med mer støttende holdninger til bruk av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge/Europa, handler om samfunnsengasjement og om mistillit til sentrale institusjoner i samfunnet. Ungdom som går lengst i å støtte slik vold er generelt mer samfunnsengasjerte enn andre ungdommer og har større deltakelse i politiske aktiviteter. De bruker også nettet mer aktivt som en kanal for politiske ytringer. At disse ungdommene oftere enn andre også forteller om at de snakker med foreldrene sine om samfunnsspørsmål, kan tyde på at mange av de unge vokser opp i hjem der politikk er et tema som ofte diskuteres. Sett i sammenheng, bunner et slikt politisk engasjement trolig i en viss mistillit til samfunnet generelt og til de sentrale samfunnsinstitusjonene (politi, myndigheter, politikere m.m.). Her vil også nettet kunne spille en viktig rolle som en kanal for *alternative nyheter*, og som en motvekt til norske mediers fremstillinger.

Når vi samtidig vet at disse ungdommene karakteriseres ved et visst utenforskap (i form av dårligere karakterer, konflikter med lærere, mistriivsel på skolen, utsatthet for vold, utestengelse og plaging, opplevd krenkelser, mangel på venner, noe involvering i kriminalitet, et pessimistisk fremtidssyn), er et slikt samfunnsengasjement kanskje noe overraskende: unge folk med disse karakteristikkene er ikke dem man tenker på som politisk interesserte i mer generell forstand, eller som deltakere i politiske ungdomsorganisasjoner (som

vel i manges øyne har en profil mer preget av «skikkelighet» og sosial tilpassing). Flere forklaringer på denne kontrasten – eller denne noe overraskende kombinasjonen, om man vil – er mulige.

En tolkning er at: 1) opplevelsen av utenforskap, utestengelse og fremmedhet, konflikter med autoritetspersoner, mistriivsel, plaging og liknende, gir en følelse av å bli *avvist av samfunnet*, og at samfunnsengasjementet blir et resultat av dette. Hvis dette er riktig, vil samfunnsengasjementet i hovedsak springe ut av mer egenopplevde problemer som så finner en mer overordnet og ideologisert forklaring, til dels i tråd med Bjørgos «sosialt frustrerte ungdommer». Dette kan gjelde for både unge muslimer og for mer eller mindre høyrenasjonalistiske islamkritiske ungdommer. Mistillit til samfunnsinstitusjoner vil være et naturlig resultat i forlengelsen av en slik dynamikk.

En annen mulighet, som særlig har aktualitet for unge muslimer, kan være at: 2) verdenshendelsenes ydmykelser, kanskje med opplevd tap av familie-medlemmer eller venner, medfører en kritisk holdning til vesten, og at de unges utenforskap, konflikter med autoritetspersoner, mistriivsel, påpeking av diskriminering og liknende, kan være uttrykk for de *unge muslimenes avvisning av det norske samfunnet*. Dette vil også kunne forklare mistilliten til samfunnsinstitusjonene. Her er i tillegg muligheten tilstede for at et møte med en mer ideologisk preget forklaringsramme – som at vesten er i krig med islam – fra foreldres eller andre signifikante andre, vil kunne forsterke disse holdningene.

Om samtalene med foreldrene om politikk og samfunnsspørsmål skal forstås som uttrykk for krangel og foreldreopposisjon, eller om de speiler en enighet om samfunnsspørsmål som bærer fram mer radikale holdninger, er vanskelig å vite.

En tredje tolkning, som vi tidligere har vært inne på, kan være at: 3) kombinasjonen av utenforskap og samfunnsengasjement er uttrykk for en mer ureflektert sammenblanding av de to øvrige motivasjonsprofilene. Her vil en mer problemfylt livsstil med mye rot, involvering i kriminalitet, opplevelse av utestengelse og pessimistisk syn på fremtiden, gjøre det lettere å bli fascinert av ytterliggående holdninger og en viss «coolhet» som de ekstremistiske miljøene også vet å spille på (Vestel 2016, Andersson, Jacobsen, Rogstad og Vestel 2012, Hemingsen 2014). Denne fascinasjonen kan også gjelde de

mulighetene for et fellesskap rundt en felles fiende, som en slik motstandsidentitet ofte tilbyr. Denne nye identiteten vil kunne tilby orden, og i noen tilfeller en viss strenghet, som kan rydde opp i tilværelsen til ungdommene det gjelder, som vi tidligere har vært inne på.

En fjerde mulighet er at det også finnes 4) motivasjonsprofiler som ikke har en slik utenforskap-dimensjon, og hvor det i hovedsak er politiske vurderinger – eventuelt i kombinasjon med religion – som spiller hovedrollen. En slik profil vil være i tråd med Bjørgos «ideologiske aktivister», og hvor tilpassning og idealisme er mer karakteristisk (se også Beck 2015 for en diskusjon av ulike profiler).

For unge muslimer som er kritiske til vesten, vil norske myndigheters delaktighet særlig i USA-ledede allianser uansett gi god grunn til å ha mistillit til samfunnsinstitusjoner. En slik tendens til mistillit vil vi også kunne finne hos unge muslimkritiske innvandringsmotstandere, som vil kritisere stat og myndigheter for å føre en politikk som åpner samfunnet opp for muslimer og innvandrere som «truer norsk kultur og verdier». *Dette understreker betydningen av store politiske spørsmål, både i utenrikspolitikken, og også i spørsmål som angår politikken som føres innenfor landets grenser, for forståelsen av ytterliggende politiske ståsteder.*

Begge standpunktene som er skissert over – både blant høyreytterliggående islamkritikere og blant unge muslimer som har mistillit til vesten og til samfunnsinstitusjonene – speiler utvilsomt et samfunnsengasjement som mange vil omtale som «radikalt».

Her vil vi minne om at samfunnsengasjement vanligvis sees som en positiv egenskap hos unge mennesker, og som en forutsetning for et vel fungerende demokrati. Unge folk i ulike tidsepoker – fra norske deltakere i den spanske borgerkrigen (1936–1939), til 1960- og 1970-tallets motkulturer og Vietnam-krigsmotstandere, til det tidlige 1980-tallets punkere som protesterte mot politikken til Ronald Reagan og Margaret Thatcher – var også radikale (se Hegghammer 2014 for en sammenlikning mellom tidligere tiders «spaniafarere» og dagens «syriafarerne»). De søkte ofte mot ytterpunktene, og inntok politiske standpunkter som «gikk til røttene» (fra det latinske ordet «radix» som betyr «rot»). I en vestlig kontekst har radikale holdninger lenge vært noe man nærmest forventer av unge folk. Det er derfor viktig å ikke i

utgangspunktet erklære dette som et problem, og heller ikke stemple «radikalisering» som noe som nødvendigvis medfører aksept for eller utøvelse av vold, slik det beklageligvis gjøres i Regjeringens handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (Justis- og beredskapsdepartementet 2014, se og Gule 2012:17-23, Bjørge og Gjelsvik 2015).

Et grunnleggende premiss her er, som tidligere nevnt, å skille mellom *holdninger* og *handlinger*. Det er gode grunner til å minne om at 1970-tallets marxist-leninister støttet hva de omtalte som «væpna kamp» for å oppnå de samfunnsendringene de så som viktige, uten at dette var holdninger som ble realisert i handling. Hvorvidt dette heller ikke skjer i dagens nye politiske landskap er vanskelig å spå om, men det er ingen automatikk i at støtte til vold som middel for å skape oppmerksomhet rundt en sak eller for å oppnå politisk endring direkte impliserer villighet til faktisk å utføre slike handlinger.

KONSEKVENSER FOR FOREBYGGING

Dersom vi skulle bruke disse analysene som rettesnor for forebyggende arbeid – det vil si for å sirkle inn og intervensere i mulige drivkrefter (drivere) som orienterer unge folk i polariserende retninger – vil det være naturlig å ta utgangspunkt i kontinuumet i mulige motivasjonsprofiler vi her har sett konturene av: I den ene enden finner vi klassiske problemer knyttet til utenforskap og marginalisering, som i utgangspunktet må omtales som utenom-ideologiske drivere. I den andre enden finner vi ideologisk-politiske motivasjoner, til tider forankret til religion, og som retter seg mot sosial urettferdighet, globale spørsmål, diskriminering, utsatthet for politisk vold m.m., som i større grad blir til et moralsk og emosjonelt ladet ide-system – en lære – om maktforholdene i samfunnet. Konsekvensene for det forebyggende arbeidet blir dermed å legge opp til å *møte begge disse dimensjonene mer frontalt* for å arbeide fram de-polariserende dialoger og refleksjoner rundt innholdet, slik det fremstår for elevene selv.

Det ligger utenfor denne rapportens rammer å skissere nærmere hva som bør gjøres dersom kampen mot ekstremisme og beslektede holdninger skal tas i sin fulle bredde. Ifølge Vestel (2016: 231–239) vil dette ideelt sett omfatte en rekke ulike arenaer som inkluderer politikk, institusjoner og dimensjoner på både makro-, meso- og mikronivå (se også Schmid 2013 for en liknende

argumentasjon). Vi skal derfor begrense oss til å rette fokus på noen enkle retningslinjer for hva skolen som institusjon kan gjøre.¹⁷

Å motvirke de *ikke-ideologiserte manifestasjonene av sosialt utenforskap* kan ta mange former. Dette kan omfatte alt fra psykologisk hjelp, til hjelp til å finne et fellesskap, til å bekjempe mobbing og sosial utestengelse, til å komme ut av kriminalitet, til å oppnå en eller annen form for positiv mestring som man kan «vokse på», hjelp med eksistensielle kriser, problemer i familien, og liknende. Her vil sentrale voksenpersoner – lærere eller andre – som har den tilstrekkelige tilliten hos unge mennesker, eller jevnaldrende som oppfatter problemene i situasjonen, kunne ha en viktig rolle å spille som «noen å snakke med» (se for eksempel diskusjonen om fritidsklubbenes rolle i Vestel og Hydle 2010). Å inngå i slike prosesser kan selvsagt også være svært utfordrende for en lærer dersom mistilliten, eventuell fiendtlighet og problemene blant disse elevene er for omfattende og kompliserte. Noen lærere vil kanskje også vegre seg for å gå inn i slike prosesser, se dem som noe som snarere skal være en jobb for sosialarbeidere, og hevde at dette ikke kan være skolens oppgave. Likevel er denne dimensjonen ikke til å komme utenom, om man vil bekjempe disse opplevelsens motiverende kraft.

Å motvirke de mer *ideologiserte holdningene og synspunktene*, som berører større og mer kompliserte politiske spørsmål, vil kreve andre former for intervensjon og dialog, og ikke minst *kompetanse* fra lærernes side. Her vil åpne diskusjoner om hva vi har omtalt som verdenshendelser, knyttet til ulike konfliktområder som unge muslimer er opptatt av, kunne være et viktig og nødvendig redskap for å oppnå dialog. Dette er selvsagt også nyttig og engasjerende stoff for kunnskaper innen norsk, historie og samfunnsfag, og burde kunne utnyttes som viktige kilder til læring om sentrale deler av samtids-historien.

Dette omfatter særlig konfliktene i Bosnia og på Balkan, Israel- Palestina konflikten – *ikke minst dennes betydning for antisemittiske holdninger* – invasjonene i Afghanistan og i Irak, Rohingya-muslimenes situasjon i Myanmar,

¹⁷ I dette arbeidet vil det også kunne være mye å hente i erfaringene som blant annet Tore Bjørge og Yngve Carlsson har gjort i EXIT-prosjektet rettet mot unge nynazister på 80- og 90-tallet (Bjørge og Gjelsvik 2005, Bjørge og Carlsson 1999, Bjørge, Donselaar og Grunenberg 2009).

fangebehandlingen i de USA drevne fengslene i Afghanistan, Irak og på Cuba, den økende bruken av drapsdroner fra USAs side, norsk næringslivs aktiviteter i land under problematiske regimer, og ikke minst Norges rolle i USA ledede koalisjoner; alt dette vil i mange tilfeller også representere kontroversielle politiske spørsmål (se Vestel 2016 for en nærmere utdypning). Men dersom man virkelig vil benytte skolen som en potensielt sett viktig og egnet arena for å skape dialog, motvirke polarisering og bekjempe ekstremistiske holdninger og sympatier blant elevene – uten at man dermed skal forutsette at de impliserte partene blant elever og lærere nødvendigvis skal komme til enighet – tror vi dette vil kunne spille en viktig rolle. Her må man være villige til å ta opp problematiske sider ved både norsk utenrikspolitikk og de alliansepartnerne denne fører med seg. Hvordan kan eksempelvis alliansen med USA forsvares når USA også er ansvarlige for så mange problematiske intervensjoner i ulike verdensdeler, inkludert grove brudd på menneskerettighetene og Genevekonvensjonen?

Man kan argumentere for at USA har vært og er en mektig og viktig alliansepartner for et lite land som Norge. Men med en slik «storebror» blir man også ansvarlig for hva USA gjør på verdensarenaen. For unge muslimer og andres relasjoner til Norge kan dette være svært problematisk.

I tillegg kommer temaer som berører norsk innenrikspolitikk og mer generelle strukturer i det norske samfunnet, herunder holdninger som omfatter rasisme, diskriminering og fremstillinger av ulike grupper og enkeltpersoner i de offentlige mediene og på nettet. Dette kan tas opp, analyseres og diskuteres frontalt og eksplisitt med elevene, gjerne med utgangspunkt i deres egne erfaringer.

For de høyreytterliggående islamkritikerne er det derimot mindre fokus mot hendelser på makronivå, selv om de kan oppleve et fellesskap med andre europeiske land, som de hevder blir truet og er under angrep av islam. I tillegg til terroraksjonene og muslimske ekstremisters erklæringer om å ville «ta over» i landene de har sett seg ut, er blant annet problematiske sider ved særlig fundamentalistisk islam – i form av straffemetoder, holdninger til alternative seksualiteter, kjønnsrelasjoner med mer – sentrale kritikkpunkter. Dette fordrer villighet til å opparbeide nødvendig kunnskap om teologiske, kulturelle og politiske spørsmål blant skolens lærere og i læremidlene, som de som

opplever dette som en trussel kan inviteres til å diskutere. Om de høyreytterliggående og de ekstreme islamkritikerne representerer hva mange vil kalle fremmedfrykt, så er det ingen gode argumenter for å ikke ta denne frykten alvorlig.

Men det krever en vilje til å ta opp kritikkpunktene fra begge sider mer frontalt, for på denne måten å arbeide mot tendensene til polarisering. En overordnet rettesnor for disse anbefalingene handler derfor om å være villig til å konfrontere og til å ta opp de spørsmålene som de *unge selv ser som viktige*. Derneft vil slike dialoger ideelt sett kunne være en øvelse i å motvirke tendensen til grove generaliseringer, som må betraktes som kjernen i alle former for rasisme og umenneskeliggjøring av «de andre».

KONKLUSJON

I denne rapporten har vi utforsket et nytt politisk landskap, som det bare finnes begrenset kunnskap om i dagens Norge. Selv om en del unge i undersøkelsen har svart «vet ikke» på spørsmålene om ungdoms holdninger til ekstremisme, er det likevel vår vurdering at flere av de spørsmålene som vi har stilt framstår som relevante for dagens unge. Flertallet tar avstand fra de mest ekstreme synspunktene, og det er svært få som kombinerer flere av de ekstreme holdningene. Samtidig har analysene vist at på enkeltspørsmål finnes det en del ungdommer som går langt i å støtte opp om det som mange vil oppfatte som ekstreme standpunkter.

En viktig konklusjon fra denne undersøkelsen er at det i hovedsak er *tre typer av faktorer* som synes å være utslagsgivende for å forstå hvilke unge som går lengst i å støtte holdninger som er assosiert med ekstremistiske grupperinger. For det første har vi sett at dette bør forstås innenfor rammene av begreper som *marginalisering og utenforskap*. Mange av de ungdommene som går lengst i retning av å støtte de mest ekstreme synspunktene, har gjerne dårlige relasjoner til andre ungdommer, de har svak skoleforankring, de ser mer negativt på framtiden og er mer involvert i vold og kriminalitet enn andre ungdommer. Dette gjelder særlig dem som går lengst i å støtte bruken av vold for å oppnå politiske endringer i dagens Norge og i Europa.

Analysene viser derneft at *religion og innvandrerbakgrunn* spiller en rolle for utviklingen av holdninger til ekstremisme. Muslimske unge og ungdommer

med innvandrerbakgrunn er de som på flere områder går lengst i å støtte de mest ytterliggående standpunktene. Vi tolker dette som et uttrykk for kompliserte samspill som har sitt utspring i geopolitiske hendelser på verdensbasis, der muslimer i mange tilfeller har vært ofre, og der hendelsene er blitt besvart med terrorhandlinger fra ulike islamorienterte grupperinger. Dette har igjen blitt besvart med militære intervensjoner og tilhørende frykt for og mistenkeliggjøring av islam, som på sin side medfører radikalisering blant noen muslimske ungdomsgrupper, og som igjen stimulerer høyreytterliggående islamkritiske miljøer. Dette danner en *negativ spiral av polarisering*, som mange av dagens unge mer eller mindre aktivt forholder seg til.

At holdninger til ekstremisme også i mange tilfeller faller sammen med et *samfunnsengasjement* blant ungdom, og i en del tilfeller også i kombinasjon med mistillit til sentrale samfunnsinstitusjoner, viser at utviklingen av holdninger til ekstremisme inngår i komplekse samspill, der også storpolitiske prosesser, mediebilder, personlig biografi, utenforskap, frykt for det fremmede, opplevde krenkelser, diskriminering og religion sammen spiller en rolle.

Om fiendebildene vi her har registrert får utvikle seg videre kan resultatet bli en *økende polarisering*.¹⁸ Dersom man ikke lykkes i å motvirke slike prosesser i tilstrekkelig grad vil det kunne medføre mye splittelse, negativitet og konflikt i samfunnet disse ungdommene befinner seg i. Det er vårt håp at denne rapporten vil kunne være til nytte i arbeidet med å motvirke en slik utvikling.

VIDERE FORSKNING

Helt til slutt vil vi understreke at dette forskningsprosjektet kan sees som et «første spadestik», for å forstå hvordan ungdom orienterer seg i et politisk landskap, hvor høyreytterliggående islamkritikk og radikal islam etter hvert har fått en betydelig plass i det offentlige ordskiftet og som en arena for bekymring. Selv om vi har argumentert for at Oslo er et spesielt interessant sted å studere ungdommers holdninger til ekstremisme, vil det være viktig å få mer kunnskap om situasjonen andre steder i landet. Er ungdom i Oslo mer eller mindre støttende når det gjelder holdninger til ekstremisme? Er ungdom andre steder også av den oppfatning at det foregår en krig mellom islam og vesten? Flere av byene

¹⁸ Se Nawaz (2013) og Husein (2007) som visser slike prosesser i detalj.

i Norge har egne handlingsplaner mot radikalisering og voldelig ekstremisme, og en start kunne for eksempel være å få mer kunnskap om situasjonen der.

Selv om rapporten viser at 2,7 prosent av ungdommene i Oslo går langt i å forsvare bruk av vold for å oppnå politiske endringer i samfunnet, vet vi ikke hva slags *typer av vold* ungdom har hatt i tankene når de har svart på spørreskjemaet. Som nevnt kan dette omfatte alt fra aktiv motstand eller steinkasting mot politiet i for eksempel en demonstrasjon til svært alvorlige terrorhandlinger. Vi vet heller ikke noe om hva slags mål volden som ungdommen har hatt i tankene eventuelt er rettet mot og hvilke personer eller grupperinger som de tenker står bak voldshandlingene. Dette er viktige spørsmål å få mer kunnskap om, og det vil derfor i tida framover være behov for studier som kartlegger hva slags holdninger ungdom har til ulike typer av voldshandlinger. Det vil også være behov for kvalitative studier for å få mer dybdekunnskap om hvilke motivasjoner, opplevelser og omstendigheter som ligger bak blant de ungdommene som støtter ekstremistisk vold.

Etter vår vurdering trengs også mer kunnskap om hvilken rolle familie og eventuelle generasjonskonflikter spiller i dette bildet. Når vi i studien finner at ungdommenes innvandrerbakgrunn har betydning, hva betyr det? Reflekterer det at mange av innvandrerne i Norge kommer fra land med mye politisk uro, krig og undertrykkelse? I et forebyggingsperspektiv vil det særlig være behov for flere studier som går inn og analyser hvilken rolle sivilsamfunnet, skolen og øvrige samfunnsinstitusjoner kan spille som aktive dialogpartnere og agenter for integrering og for å motvirke polarisering (se for eksempel Ødegård mfl. 2014).

Summary

This report has two purposes. The first is to provide new knowledge about the propagation of certain attitudes towards extremism among youth aged 16 – 19. These are the attitudes that typically exist within contemporary radical right-wing groups who are critical of Islam, and in radical Islamic groups. This report maps: how many support violent extremism -using violence to obtain political change, in Europe and current day Norway; the opinions youth have about the West and Islam being threats to each other's culture and values; how many support those who go to Syria; and how many agree that religion should have precedence over law in cases where Norwegian legislation and religious commands are conflicting. The second purpose is to develop systematic knowledge about what characterizes the youth that go the furthest in championing these types of attitudes towards extremism.

In order to find answers we have analyzed the responses from 8500 youth in the Oslo area, who responded to the questionnaire Ungdata – “Young in Oslo”. The respondents were students from almost all of Oslo's high schools, and as much as 70 percent of the 16-19 year olds in the capital participated in the study. However, there are some reservations regarding representability, because apprentices and youth not attending school are not included in the survey.

The analyzes show that some of the most supportive of extremist stances also have characteristics usually associated with high school dropouts, so the range of attitudes towards extremism might have been higher if all Oslo's youth were included in the study. Nevertheless, we believe that the study gives a comprehensive overall picture of the situation, and that it is rather unlikely that the relationships we have documented would change if all groups were represented equally.

The use of violence is a key element in many extremist environments. It is important to clarify that it has not been the aim of this report to identify or reveal youth who belong to extremist groups, or who are willing to commit serious acts of violence. The report maps attitudes towards using violence, without distinguishing between terrorist acts or less serious acts of violence.

Although expressing extreme viewpoints is not the same as actually being willing to commit illegitimate political violence, some of the attitudes we have mapped through this study, may for some be a first step in towards developing a violent extremist behavior pattern. The intention is that this report will contribute important knowledge towards the prevention of radicalization and violent extremism.

Main findings

The survey shows that the attitudes typically found in today's extremist environments have limited support among youth in general. Most of the Survey's respondents (66 percent) categorically reject violence as a means to draw political attention to important issues, or to achieve political change in contemporary Norway or in Europe. A majority (59 percent) condemn those who have gone to Syria to fight with weapons. Among those who are not categorically against the use of violence, just below ten percent reply, "do not know" and about 25 percent expressed that this is something they can support "a little bit or to some extent."

Simultaneously, the study also shows that some young people go far in their support of the attitudes that this study has mapped.

Amongst other things, the survey shows that:

- About three percent agree that the use of violence can to "some extent" or to "a great extent" be justified in order to achieve political change in contemporary Norway / Europe
- About six percent support to "some extent" or to "very large extent" the choice of young people who have gone to Syria to fight with weapons
- 24 percent 'totally agree' that there currently is a war between the West and Islam
- 10 percent "totally agree" that Islam generally threatens Norwegian culture and values
- 8 percent "totally agree" that the West in general threatens Islamic culture and values

It is important to emphasize that none of these aspects alone state that youth support extremists or identify themselves as extremist critics of Islam or radical Islamists. They may still be important because they say something about the "surroundings" of attitudes and positions among youth in general, that fractions within the extremist groupings can exploit. The study also shows that very few of the young combine the extreme positions. We have also tried to encircle those who support both those who have taken off as "Syrian-warriors" and strongly defend the use of illegitimate political violence in contemporary Norway / Europe. The analysis show that this group constitutes about 0.2 percent of the respondents of the relevant questions. This is approximately the same proportion as those who support both the use of such violence and strongly believe that the West and Islam generally are threats to each other and are at war. These are important findings; it is likely that the most severe cases of extremism arise when the whole "package" of extreme viewpoints are expressed simultaneously.

In this report, we give detailed descriptions of what characterizes the youngsters who most support attitudes and beliefs that often are found in the most extreme environments. The survey shows there are mainly *three types of factors* that appear to be decisive. Firstly, the analysis emphasize that extremist attitudes should be understood within a framework of concepts such as marginalization and exclusion. Many of the youth that lean the most towards supporting the most extreme views tend to: have poor relationships with other young people, they have weak educational grounding, they have a more negative perspective on their future and they are more involved in violence and crime.

The study, on the other hand, provides only limited support to the notion that socioeconomic family background itself is particularly decisive. Adolescents with particularly low socioeconomic backgrounds, but also those living in the poorest areas of Oslo, admittedly have a greater propensity to support some of the attitudes towards extremism that are measured in the survey. However, it turns out that other factors that covariate with socioeconomic factors, explain these relationships, including religion and having an immigrant background. Nor do these characteristics apply

particularly well to those who hold positions on the extreme right-wing and are critical to Islam.

Secondly, the analysis shows that religion and immigrant background do play a role in the development of attitudes toward extremism. Muslim youth and youth with immigrant background are those who go the furthest in supporting the most extreme positions in certain areas, while non-religious and Christian youth without immigrant background most clearly distance themselves from such views. Among youth with immigrant origin, support for politically motivated violence is highest among boys who have been offended because of their religion and / or immigrant background.

Thirdly, we find that attitudes towards extremism in many cases coincides with social involvement among youth, and in some cases also combined with distrust of central social institutions.

Gender matters in some areas, but not at all. Boys go further, than girls do, in supporting violent extremism in contemporary Norway / Europe, Syrian warriors, and right-wing positions that are critical of Islam. The girls are somewhat more positive to those who have gone to Syria to give humanitarian assistance. Boys and girls responses' are quite similar about endorsing opinions often found in radical Islam regarding the relationship between Islam and the West, and the question about religion's precedence over law when in conflict.

An important conclusion from this study is that attitudes towards extremism are complex. Factors such as political processes, media images, personal biography, exclusion, social commitment, fear of the unknown, being offended, discrimination and religion, all interact and matter. We will now elaborate on what this overarching conclusion means. We will also, briefly discuss consequences the findings the report's finding may have for preventive work, and point to some directions for further research.

Enemy images – “war between the West and Islam”

The finding that probably surprised us researchers most was that a substantial majority of Oslo's youth, aged 16-19, believe that there is a war between the West and Islam. This is a view that others, amongst them several politicians, clearly disagree with. 24 percent of our respondents "totally agree" that there

is a war between Islam and the West, and an additional 34 percent "somewhat agree". In this report, we link this to the geopolitical events that have evolved in recent years, with an escalating conflict between the West or Western allies on one side, and Islam-oriented groups on the other. Especially in the last 15 years, there has been a series of acts of war, particularly involving the United States and the West, where many Muslims have been victims. These world events have had their counterpart in a series of terrorist actions that have taken place in the name of Islam. Youth are growing up in a geopolitical climate where a constant stream of such world events meet them everywhere: in the media, in schools and public debate elsewhere. That they perceive what has been happening, as a war in a more general sense, is therefore perhaps not so surprising.

Meanwhile, both Islamist acts of terror and declarations from extreme Muslim groups that they desire "to take over," have given the extremist right-wingers similar ideas – that Islam is at war with the West, which in their more conspiratorial notions of "Eurabia" also stimulates an understanding of the current influx of refugees as an expression of such a threat / war.

Although the majority of youth in Oslo believe that there is a war between Islam and the West, the participants in the survey generally give little support to the most extreme allegations that the West *in general* represents a threat to Islamic culture and that Islam *in general* threatens Norwegian culture. To the contrary, the allegations that the extremist right-wing forces that are critical of Islam and the radical Islamists represent threats to respectively Islamic and Norwegian culture and values receive greater support. About half believe that extreme right-wing forces threaten Islamic culture and an equal number believe that radical Islamists are a threat to Norwegian culture and values.

In the study, we identified a group of nearly nine percent, who largely share what we consider a typical enemy image, which both right-wing extremists and radical Islamist groups espouse regarding the relationship between Islam and the West. These young people, both confirm and support the notion that there is a war between Islam and the West, and perceive the West and Islam to be general threats to the other's culture and set of values. Although these youngsters support these enemy images, this does not

automatically imply that they also support extremists, nor that they are or will become extremists. *The analyzes show the contrary, that no matter how far youngsters go in expressing attitudes that can fit with the extremists' worldview, only a small minority justify the use of violence to achieve political change.*

Exclusion and marginalization

An important commonality among many of the youth, who are the strongest supporters of violent extremism in today's Europe / Norway, is that they seem to be outsiders. The same applies to those who support the "Syrian-warriors" most and agree most with the notion that the West threatens Islam. Looking at the relatively small group who are most supportive of politically motivated violence in today's Norway / Europe, which is 2.7 percent of all respondents, we see that this group enjoys school less than other youngsters do, they have conflicts with their teachers more often and their average school grades are poorer. Meanwhile, they are overrepresented in the vocational training programs and they are more pessimistic outlook on their future than other youth. There is an overrepresentation of boys with immigrant backgrounds in this group. This shows that the attitudes of politically motivated violence is associated with many of the factors that are considered to be known risk factors for dropping out of secondary education and being excluded from the labor market later in life.

The survey shows a connection between other indicators of exclusion and attitudes towards the use of violence to achieve political change. Youngsters who are the most supportive of violence are themselves more frequently victims of violence, and several reveal that they are excluded and bullied in various ways. Some of these youngsters are on the fringe of the mainstream youth communities. Several expressed that they lack friends and more often than others they report that they are involved in violations and crime. Among youth of immigrant origin, especially boys who have been offended because of their religion and / or immigrant background, support political violence in order to achieve changes in today's Norway / Europe.

Why is supporting attitudes, which in so many ways are indicators of extremism, so intertwined with adolescents' feelings of and experiences of being "outsiders"? Here we lean other's research about extremism that make a

distinction between what might be called "ideological motivation" and "extra-ideological" motivation. While the first is associated with ideological convictions, the last is founded on personal problems, frustrations or experiences of injustice. It is probably this latter form of motivation we find the most evident traces of in the "Young in Oslo Survey" - where a search for identity, social prestige, a sense of community they might be missing, may represent important driving forces for their orientation towards the extremes.

However, poor prospects or the experience of being an outsider, being in conflict with the police, teachers, peers, or being subjected to violence or harassment, may also acquire a new meaning when put into a more ideological explanatory framework. Such an explanatory framework is "useful for thinking" if one experiences various forms of discrimination or offenses, set in the context of a group one belongs to, whether it is perceived or due to cultural background, ethnicity, color or religion. In these cases, it is likely to find a pattern or system, which simply can be generalized in accordance with a more systematic and ideological understanding.

For adolescents with problems, perhaps related to crime and who have experienced difficulties, endorsing a new ideology, a neo-fundamental religion or violent extremist groups can also be a way to "tidy up" their lives, get a new identity and preferably new strict guidelines to live by.

In the larger picture shaped by more recent "historical" events, a distinctive feature is the increased immigration from a number of countries outside Europe. In this report, we have highlighted the point that many immigrant families come from areas afflicted by political instability, corruption and war, including areas where Muslim parts of the population, among others, are subject to serious abuse. This backdrop has led to the emergence of, as previously mentioned, a feeling (and a "narrative") that the West is at war with Islam. Since several of the young with an immigrant background - including many Muslims - also have been abused and discriminated against while growing up in Norway, and have felt the subsequent exclusion, it is not surprising that youth with a Muslim background tend to support violent extremism to a greater extent than others.

The findings from the "Young in Oslo" survey show that being an outsider can accommodate a variety of dimensions, and viewed in light of

other research, we see that exclusion and marginalization may be interpreted as a likely driving force in the development of attitudes that - for some - may involve supporting the use of extremist violence. This finding is important to take into consideration when working with prevention.

Meanwhile, this does not apply to all aspects of extremism surveyed in this study. Among the youth that support attitudes characteristic of extreme right-wingers who are skeptical to Islam, it is harder to find common traits that distinguish this group from other youth. In this group there are also very few who support the use of violent extremism in Norway/Europe. One interpretation is that this is because youth who associate themselves with right-wing extremist attitudes, to a lesser extent have experienced stigma and suspicion themselves. In addition, it is significantly less likely that they can refer to areas in other parts of the world, where actual acts of war and attacks on their "in"-groups take place on similar scale as young Muslims can. It may also be that the outrage after the 22 July terrorist atrocities in a recent Norwegian context, has contributed to an increased reluctance to the use violence among right-wing groups who are critical of Islam – including youth with such inclinations.

The significance of religion - a complex interaction

Another common feature that characterizes many of the young people who go the furthest with their attitudes toward extremism are related to religion and / or immigrant background. Consistently, we find that Muslim youths go further than both Christians and the non-religious. In some cases, it is not necessarily about religion itself. In the analyzes of the characteristics of youth who support violent extremism in contemporary Europe / Norway, we for example found that issues related to young people's immigrant background were more crucial than religion itself.

In other areas, however, we found a more apparent religious connection, related to which religion they adhere to and how important religion is in the adolescents' daily lives. Many of the most religious youngsters go a long way to give religion precedence over legislation when there is a conflict between religion and law. In general, Muslim youths go further in this regard than Christians. Furthermore, youth with a Muslim background, and those

belonging to non-Christian religions, are the most likely to support the “Syrian-warriors”. Notions that the West threatens Islam is, not surprisingly, significantly more prevalent among Islamic youth.

Attitudes associated with the extreme right, that Islam threatens Norwegian culture and values, is however most prevalent among Christian youth and among those who do not have an affiliation with any religion.

That religion matters when adolescents’ attitudes towards extremism are being created, can be interpreted in various ways. In the report, we primarily associate this with the numerous wars and conflicts, where especially Muslims have been victims. A mutually reinforcing negative process seems to manifest itself: Two parties consider themselves to be "at war "with one another and intensification proceeds when an attack from one party leads to a corresponding - symmetric - attack from the other party and intensifies the situation even more. This increases the distance between the parties, which theoretically would grow larger and larger, with serious consequences.

With an explicit focus on the daily lives of young Norwegians, these relationships may be conveyed as follows: When Islamist terrorists carry out their attacks in response to Western states’ and private sector interventions in Muslim areas - and also as protests and expression of resistance in some of the areas controlled by secular dictators – fear is created both in the populations where these actions take place, and among those who in various ways are connected to these areas. This forms the basis for negativity and suspicion against Muslims in the countries where they live or have migrated to – including Norway - , which is expressed by the extreme right and right-wing populist circles, but also by larger groups of the population.

As a reaction to this, some young Muslims could become even more insistent on their religious affiliation, by for example seeking out neo-fundamentalist groups, where the words of the Quran are taken literally, and some minor groups agitate for violence, and even support terrorist attacks that have occurred. This in turn can lead to “answers” in the shape of further radicalization of the state in terms of tighter security measures, and even more fear in the general population, which in turn could increase suspicions against young Muslims, etc. in a growing and polarizing spiral; a "vicious circle" if you will.

Against such a backdrop, it becomes clear that *young Muslims are under considerable pressure*. World events unfolding on the macro level lead to a sense of abuse and humiliation, and when these involve one's own family, the despair becomes even more powerful. When in addition, in other areas of daily activities, one experiences discrimination, violation and skepticism from Norwegian society in general, the burden becomes even greater. The “Young in Oslo” survey shows that 17 percent of youth with immigrant background "sometimes" or "often" have been subject to violations which they perceive as related to their religion and / or immigrant background. These youths go a long way in supporting violent extremism in today's Norway / Europe. This indicates that the offenses, and the anger we must assume the discrimination create, may be an important factor in the evolution of attitudes towards the use of illegitimate political violence.

Religion can often provide answers to more basic existential questions regarding “the meaning of life”. Therefore, for young Muslims both the political-ideological dimension and in the more existential aspect (which we find various degrees of in all religions), can work together with the more ideologically charged events and give some youngsters a particularly intense affinity to their religion. When we find that the surveyed young Christians and Muslims – who confirm the importance of religion in their daily life - choose to give religious laws / values precedence over secular laws, the perspective can reflect this close and existential relationship to faith.

The war in Syria

In the larger picture, the war in Syria has special significance. The suffering that Assad's regime (associated with Shia Islam) has caused the population both before and during the war has become an important reason to choose sides. This particularly applies to many Sunnis - who are the largest group of Muslims in Norway. Much of the international community also – especially in the beginning of the war - expressed understanding for the battle against Assad's dictatorship. Although major objections may be raised against several of the groups who have participated as this war has evolved - not the least ISIL - it is nevertheless understandable that the suffering of the Sunni population is particularly upsetting for many Norwegian Muslims. Thus, motivating both

support to youth who want to fight with weapons, and to those who primarily are inclined to provide humanitarian aid.

ISIL's attraction among young people complicates matters even more. According to Napoleoni, ISIL desires to create a state that for the Sunni Muslims should be what Israel is for Jews: a state in the Muslim's holy country and a powerful religious state that will protect the (righteous) believers wherever they are (Napoleoni 2014: xvii). Such comparison is of course not without problems, but will not be discussed further here. Based on the humiliation and defeats the aforementioned world events have made Muslims victims of, and the skepticism, suspicion and discrimination many experience where they reside - including migrants in European countries – the attraction ISIL apparently has for young Muslims, can be understood: Islam is to be restored and strengthened, humiliations must be avenged, and one should return to the religious practices as they are claimed to have been in the age of the Prophet, in a typical neo-fundamentalist spirit. The negative depictions of ISIL and the cruelty that ISIL obviously have used themselves, for propaganda purposes, can from these youths' perspective be doubted and seen as Western propaganda (Vestel 2016).

Again, we emphasize that we do not have any more knowledge of *which groups in Syria* the young Muslims in the “Young in Oslo” survey support - neither in terms of those who have gone to fight with weapons, nor those who want to help using non-violent means. There is no reason to doubt that some of them support ISIL. However, other foreign warriors may for example support the Kurdish resistance struggle *against* ISIL in the border area between Turkey and Syria. Regardless, it is not unlikely, as the Norwegian Police Security Service (2016) claims; that experience of war and trauma, for young people raised in Norway and in Europe, can give rise to considerable concern when the participants from the conflict in Syria return. As ISIL is particularly hostile to the West, the concern is primarily for those who have participated in their side.

Young men, who are very religious, in the sense that religion means a lot to them in their daily life, are most likely to support the choice of those who have gone to fight in Syria. This applies regardless of their religion, since people with affiliation to other religions than Islam - including Christians,

Hindus, Sikhs, Buddhists, etc. – might sympathize with the struggle against Assad's regime.

Amongst girls, we see a somewhat different pattern. Those with a Muslim background are more inclined to support the choice of those who have gone to Syria to fight than Christians and those without a religion. Apart from this family background has little importance, and there are only small variations between residential areas with varying socioeconomic status.

When it comes to youth who support those who have gone to Syria to do humanitarian work, the support is largest among the girls. This matches with, and can be seen as an expression of more traditional gender roles, where girls are care providers.

Community involvement and distrust of social institutions

A third topic which seems to be of great importance to young people who have more supportive attitudes towards violent extremism in contemporary Norway/Europe, is about political concern and distrust of society's key institutions. Youth who support this type of violence most, are in general more civic-minded than other youth and participate more in political activities. They also use internet more actively as a channel for political expression. That these youngsters, more often than others, also say that they talk with their parents about social issues, may indicate that many of them grow up in homes where politics often are discussed. Seen in conjunction, this type of political engagement is probably based on a certain amount of distrust of society in general and key social institutions (police, authorities, politicians and others). The internet may also be important, as a source of *alternative news*, and act as a counterweight to the presentations given by Norwegian media.

Since we also know that many of the youth who are supportive of extremist attitudes are characterized by a certain degree of outsidership, such a social commitment might be somewhat surprising, because young people with these characteristics usually are not considered to be interested in politics in a more general sense.

There are several possible explanations for this combination of exclusion and community involvement. One interpretation is that the experience of exclusion can cause a feeling of *being rejected by society*, and that community

involvement is a result of this. Another possibility, which in particular has relevance for young Muslims, may be that the world of events' humiliation, perhaps with loss of family members or friends, entails a critical attitude towards the West, and that the young's outsidership may be an expression of the *young Muslims' rejection of Norwegian society*. This could also explain the distrust of societal institutions. A third interpretation could be that the combination of exclusion and political concern is an expression of a blend of the two other motivational profiles, that has not been thought through, where a troubled lifestyle with involvement in crime and experiencing exclusion makes it easier to be fascinated by extremist attitudes and a certain "coolness" that the extremist communities also know how to use. This fascination may also apply to the possibilities of a community surrounding a mutual enemy, that often comes with an identity of resistance. A fourth possibility is a motivational profile without a dimension of exclusion, where political judgment mainly – perhaps in combination with religion - plays the lead role.

For young Muslims who are critical of the West, the Norwegian authorities' complicity in particular with the US-led alliances, will anyway be a good reason to mistrust social institutions. We will also be able to find such a disposition for distrust among young opponents of immigration who are critical of Muslims, who will criticize the government and authorities for pursuing a policy that opens their community to Muslims and immigrants, who "threaten Norwegian culture and values." *This underlines the importance of major political questions, both foreign policy issues and issues concerning policies pursued within the national borders, for the understanding of extremist political viewpoints.*

Both positions outlined above - both among extreme right-wing critics of Islam and among young Muslims who distrust the West and social institutions - undoubtedly reflect a social commitment that many would refer to as "radical." Community involvement is usually regarded as a positive trait in young people, and as a prerequisite for a well-functioning democracy. Young people of different eras - from Norwegian participants in the Spanish Civil War (1936-1939), the 1960s and 1970s counter-culture and the opponents of the war in Vietnam, to the early 1980s Punks who protested against the policies of Ronald Reagan and Margaret Thatcher – were also

radical. They often sought extremes, and took political stances as "going to the roots." (from the latin word radix which mean root). In a Western context radical attitudes for a long time have been something one almost expects of young people. Therefore, it is *important not to start by declaring this a problem*, nor stamp "radicalization" as something that necessarily constitutes an acceptance of or threat of violence.

A basic premise is, as previously mentioned, to distinguish between attitudes and actions. There are good reasons to recall that the 1970s Marxist-Leninists supported what they described as "armed struggle" to achieve the social changes they saw as important, without this being attitudes that were put into action. If this will not happen in today's political landscape either, is difficult to predict, but there is no automatic link between supporting violence as a means to raise awareness about an issue or to achieve political change, that directly leads to a willingness to actually *perform* such acts.

Implications for prevention

If we were to use these analyzes as guidelines for preventive efforts - primarily in school - we can begin with the continuum of possible motivational profiles, we have seen the contours of here. At one end, we find the classic problems related to social exclusion and marginalization, which initially must be referred to as extra-ideological drivers. At the other end we find ideological-political motivations, at times based on religion, that target social injustice, global issues, discrimination, exposure to political violence etc., which increasingly become a moral and emotionally charged system of ideas - a doctrine - about power relationships in society. The consequences for preventive efforts are thus to lay the ground for *meeting both these dimensions' head on*, in order to produce de-polarizing dialogues and to reflect on the content, as the young people themselves perceive them.

Counteracting *the non-ideological manifestations of outsidersness* can be done in many ways. This can include anything from providing psychological support, to help finding a community, to combat bullying and social exclusion, to get out of crime, to achieve some type of positive coping that one can "grow" from, help to deal with existential crises, problems in the family, and the like. Key adult figures - teachers or others - who the young trust

sufficiently, or peers who understand the situational problems, could be important as "someone to talk to." Participation in these types of processes can of course also be very challenging for a teacher, if the mistrust, potential hostility and problems among the students are too widespread and complicated. Some teachers may also be reluctant to get involved in these types of processes, and consider them more to be a job for social workers, and claim that this cannot be a task for schools. Nevertheless, there is no way getting around this dimension, if one wants to combat the motivating forces of these experiences.

To counteract the more *ideological attitudes and perspectives*, that affect larger and more complex political issues, requires other types of interventions and dialogue, and especially that the teachers have the required *competence*. In this matter, open discussions about what we have referred to as world events, related to various areas of conflict that young Muslims are concerned about, may be important and necessary means to achieve dialogue. In many cases, this implies addressing highly controversial political issues. However, if one really wants to use schools' potential as an important and suitable arena for creating dialogue, discouraging polarization and combating students' extremist attitudes and sympathies - without thereby presuming that the implicated parties, among students and teachers, necessarily have to come to agreement - we believe this can play an important role.

One has to be willing to bring up problematic aspects of both Norwegian foreign policy and the allies that come with it. In addition are issues, which affect Norwegian domestic politics and more general structures in Norwegian society, including attitudes involving racism and discrimination. Public media and online representations of different groups and individuals can be recorded, analyzed and discussed frankly and explicitly with students, preferably starting with their own experiences.

However, the extremists on the right wing who criticize Islam focus less on macro-level events, even though they may experience a sense of community with other European countries, which they claim are threatened and under attack from Islam. In addition to terrorist attacks and Muslim extremists' declarations about wanting to "take over" selected countries, other problematic aspects of especially fundamentalist Islam – such as punitive

measures, attitudes toward alternative sexualities, gender relations etc. – are central points of critique. This requires a willingness to acquire the necessary knowledge about theological, cultural and political issues among schoolteachers and teaching aids, so that those who experience this as a threat can be invited to discuss. If the right-wing extremist and extreme critics of Islam, represent what many would call xenophobia, as there are no good arguments for not taking these fears seriously.

However, it requires a willingness to deal with critical issues from both sides head on, in order to counteract against polarizing tendencies. A general guideline for these recommendations is therefore to be willing to confront and to discuss the questions that *the youth themselves consider important*. Thereafter, these types of dialogues could ideally be an exercise in counteracting the tendency to make rough generalizations, which must be regarded as the core of all forms of racism and dehumanization of "the others".

Further research

Finally, we emphasize that this project can be seen as a first step towards understanding how young people orientate themselves in a political landscape where extreme right-wing criticism of Islam and radical Islam have gradually gained a significant place in the public debate and as an area of concern. Although Oslo is a particularly interesting place to study youth's attitudes toward extremism, it will be important to gain more knowledge about the situation elsewhere in the country.

This report shows that 2.7 percent of youth in Oslo go to great lengths to defend violent actions to achieve changes in today's Norway and Europe. Yet, we do not know much about what types of violence the youth had in mind when they answered the questionnaire. As mentioned, this can include anything from active resistance or throwing stones against the police in a demonstration to very serious acts of terrorism. Neither do we know anything about what kind of targets for the violence the youth had in mind, nor which individuals or groups they believe are likely to stand behind the violence. These questions are important and we need more knowledge about them. Therefore, we will be a need for more studies that map what type of attitudes young people have to various types of violence. There will also be a need for

qualitative studies to get more in-depth knowledge about the underlying motivations, experiences and circumstances of the young who support violent extremism.

In our opinion, we also need more knowledge about the influence of family and any generational conflicts have on this issue. What does it mean when our study finds that young people's immigrant background matters? Does it reflect that many of the immigrants in Norway come from countries with a lot of political unrest, war and oppression? In a preventive perspective, there will be a need for several more studies that look into and analyze the roles civil society, schools and other social institutions can have - as active partners in dialogues, as integrational agents and in counteracting polarization.

Referanser

- Akerhaug, Lars 2013 *Norsk Jihad*. Kagge Forlag, Oslo.
- Amnesty International 2006 Iraq: Beyond Abu Ghraib: Detention and torture in Iraq. Publisert 06.03. 2006.
- Amnesty International 2012b USA: Guantanamo: A decade of damage to human rights and 10 anti-human rights messages Guantanamo still sends. Publisert 16.12. 2011
- Andersen, P., og Anders Bakken. 2015. "Ung i Oslo 2015." Oslo: NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Andersson, Mette, Christine M. Jacobsen, Jon Rogstad og Viggo Vestel: 2011 *Kritiske hendelser – nye stemmer. Politisk engasjement og transnasjonal orientering I det nye Norge*. Universitetsforlaget. Oslo
- Assidiq, Per Yousef 2014 Jeg kunne blitt en ekstremist. i Alzaghari, Linda og Ellen Reiss 2014 (red.) *Radikalisering blant unge muslimer i Norge – en antologi*. Minotenk. Oslo
- Back, Les 1996 *New ethnicities and urban culture. Racism and multiculturalism in young lives*. UCL Press. London
- Bangstad, Sindre 2014a Anders Breivik and the rise of Islamophobia. Zed Books. London.
- Bangstad, Sindre og Marius Linge 2013 *Islamnet – Puritansk salafisme i Norge*. I Kirke og kultur nr. 3/2013.
- Bat Ye'or 2011 *Europe, Globalization and the Coming of the Universal Caliphate*. Fairleigh Dickinson, 2011
- Bateson, Gregory 1978 *Steps to an ecology of mind*. Ballantine Books. New York
- Bauman, Zygmunt 2007 *Liquid Fear*. Polity Press. Cambridge.
- Beck, Colin J. 2015 *Radicals, revolutionaries and terrorists*. Polity Press Cambridge
- Bergh, Johannes og Guro Ødegaard 2013 Ungdomsutvalget 2011. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 29:30-50
- Bjurwald, Lisa B. 2011 *Europas skam. Rasister på frammarsj*. Cappelen Damm.
- Bjørge, Tore 2015 *Forebygging av kriminalitet*. Universitetsforlaget. Oslo
- Bjørge, Tore og Invild Magnæs Gjelsvik 2015 *Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. En kunnskapsstatus*. Politihøgskolen. PHS Forskning 2012:2
- Bjørge, Tore og Yngve Carlsson 1999 *Vold, rasisme og ungdomsgjenger: forebygging og bekjempelse*. Oslo. Tano Aschehoug.

- Bjørge, Tore, Jaap van Donselaar og Sara Grunenberg 2009 Exit from right-wing extremist groups. I Bjørge, Tore og Horgan, John (red.) 2009 *Leaving terrorism behind. Individual and collective disengagement*. Routledge. New York
- Borchgrevink, Aage Storm 2012 *En norsk tragedie*. Gyldendal. Trondheim.
- Buckingham, David og Mary Jane Kehily 2014 Introduction. I Buckingham, David, Sara Bragg and Mary Jane Kehily (eds.) 2014 *Youth Cultures in the Age of Global Media*. Palgrave MacMillan. New York
- Buruma, Ian og Avishai Margalit 2005 *Occidentalism. The West in the Eyes of its Enemies*. Penguin Books. London.
- Chamayou, Grégoire 2015 *A theory of the drone*. The new press. London
- Crone, Manni 2014 Religion and Violence: Governing Muslim Militancy through Aesthetic Assemblages. In *Millennium: Journal of International Studies 2014. Vol 43 (1) 291-307*
- Eatwell 2006 Community cohesion and cumulative extremism in contemporary Britain. In *The Political Quarterly. Vol 77, No.2, April-June*
- Eide, Elisabeth og Terje Skaufjord 2014 *Afghanistan: Ingen fred å få*. Pax forlag. Oslo.
- Fangen, Katrine 2012 Mellom konspirasjonsteori og galskap. i Svein Østerud (red.) 2012 *22.juli: forstå, forklare, forebygge*. Abstrakt forlag. Oslo
- Goerzig, Carolin og Khaled Al-Hashimi 2014 Radicalisation in Western Europe. Integration, public discourse, and loss of identity among Muslim communities. Routledge. New York
- Goodwin, Matthew 2013 The roots of extremism: The English Defence League and the Counter-Jihad Challenge. Chatham House. Briefing paper. Chathamhouse.org
- Griffin, Roger 2012 Terrorist's creed. Fanatical violence and the human need for meaning. Palgrave MacMillan. New York
- Gule, Lars 2012 Ekstremismens kjennetegn. Ansvar og motsvar. Spartacus. Oslo
- Hegghammer, Thomas 2014 Norske fremmedkrigere i går og i dag. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift. Nr. 4*.
- Hegghammer, Thomas 2015 *Why terrorists weep: The socio-cultural practices of Jihadi Militants*. Paul Wilkinson Memorial Lecture, University of St. Andrews, 16 April, 2015.
- Hemmingsen, Anne Sophie 2014 Viewing jihadism as a counterculture: potential and limitations. In *Behavioral Science of Terrorism and Political Aggression*, 7:1, 3-37, DOI:10.1080/19434472.2014.9977326
- Hox, J. 2010. *Multilevel Analysis: Techniques and Applications*. New York: Routledge.
- Husein, Ed 2009/2007 *Islamisten. Hvorfor jeg ble med I den radikale islamistbevegelsen, hva jeg opplevde og hvorfor jeg forlot den*. Humanist forlag. Oslo

- Jonas, Hans 1970 *The Gnostic Religion*. Beacon press. Boston.
- Jupskås, Anders Ravik 2012 *Ekstreme Europa. Ideologi, årsaker og konsekvenser*. Cappelen Damm.
- Justis- og beredskapsdepartementet 2014 *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Regjeringen.no
- Justitiedepartementet 2014 *Våldsbejakande extremism i Sverige. – Nulage och tendenser*. Regjeringskanseliet, Justitiedepartementet. Stockholm.
- Khosrokhavar, Farhad 2009 *Inside Jihadism. Understanding Jihadi Movements Worldwide*. Paradigm Publishers. London
- Koopmans, Ruud 2013 *Fundamentalism and out-group hostility*. *WZB Mitteilungen*. Desember 2013
- Leiken, Robert S. 2012 *Europe's angry Muslims. The revolt of the second generation*. Oxford University Press. Oxford.
- Lia, Brynjar og Petter Nesser *Norske muslimske fremmedkrigere*. I *Nytt norsk Tidsskrift* nr.4. 2014. Årg.31. s. 399-416. Universitetsforlaget.
- Linge, Marius 2013 *Den Konservative muslimske vekkelsen. Om Islamnet, Profetens Ummah og salafismens fremvekst I Norge*. I *Samtiden* nr. 4. 2013
- Lorentzen, Jørgen 2013 *Sex og intimitet i Anders Behring Breiviks politiske manifest*. I Jørgen Lorentzen og Wenke Muhleisen (red.) *Å være sammen. Intimitetens nye kulturelle vilkår*. Akademika forlag. Oslo
- Markussen, Eifred (Ed.). 2009. *Videregående opplæring for (nesten) alle*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Markussen, Eifred (Ed.). 2009. *Videregående opplæring for (nesten) alle*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- McCaughey, Clark og Sophia Moskalenko 2008 *Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism*. In *Terrorism and Political Violence*, 20:3, 415-433
- Midtbøen og Rogstad 2012 *Etniske minoriteters tilgang til norsk arbeidsliv*. Institutt for samfunnsforskning. Oslo
- Moghaddam, Fatahi M. 2005 *The Staircase to Terrorism. A Psychological Exploration*. In *American Psychologist*, Vol. 60. No. 2, 161-169
- Mood, C. 2010. "Logistic Regression: Why we cannot do what we think we can do, and what we can do about it." *European Sociological Review* 26:67-82.
- Mudde, Cas 2007 *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University press. New York.
- Napoleoni, Loretta 2014 *The Islamist Phoenix. The Islamic state and the redrawing of the Middle East*. Seven Stories Press. New York.
- Nawaz, Majid 2012 *Radical*. WH. Allen. Croydon.

- Nesser, Petter 2015 *Islamist terrorism in Europe. A History*. Hurst and Company. London
- PEW Research Center 2015 *Extremism Concerns Growing in the West and in Predominantly Muslim Countries. Worries Especially Widespread in Western Europe and U-S*. (Publisert 26 juli 2015, nedlastet 15.12. 2015)
- PST 2014a *Åpen trusselvurdering 2014*. Den sentrale enhet. Oslo.
- PST 2014b *Norske fremmedkrigere i Syria*. Felles kontraterrorssenter 2. juni 2014
- PST 2016 *Trusselvurdering 2016*. Oslo
- Rabe-Hesketh, Sophia, and Anders Skrondal. 2008. *Multilevel and longitudinal modeling using Stata*. College Station, TX: Stata Press.
- Raknes, Ketil 2012 *Høyrepopulismens hemmeligheter*. Spartacus. Oslo
- Raudenbush, S. W., and A. D. Bryk. 1992. *Hierarchical linear models. Applications & data analysis methods*. Newbury Park: Sage Publications.
- Regeringens Handlingsplan 2014 *Forebygging av radikalisering og ekstremisme. Regeringens Handlingsplan*. 2013/14:38. Ministeriet for barn, likestilling, integrasjon og sosiale forhold. København.
- Rogstad, Jon og Viggo Vestel (alfabetisk). 2011 The Art of Articulation: Political Engagement and Social Movements in the Making among young adults in Multicultural settings in Norway. In *Social Movement Studies*, 10:3, 243-264
- Roy, Oliver 2004 *Globalized Islam*. Columbia University Press. New York.
- Sanders og Putnam 2010 Still bowling alone? The post-9/11 split. *Journal of Democracy* 21 (1):9-16
- Schmid, Axel P. 2013 *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. ICCT Research Paper March 2013. The Hague
- Sernhede, Ove 2011 School, youth culture and territorial stigmatization in Swedish Metropolitan Districts. In *YOUNG – Nordic Journal of Youth Research. Vol 19, number 2*.
- SFI 2014 *Antidemokratiske og ekstremistiske miljøer i Danmark. En kortlægning*. SFI-Det nationale forskningscenter for velfærd. København
- Sletten, M. A., and C. Hyggen. 2013. "Ungdom, frafall og marginalisering." Oslo: Norges forskningsråd.
- Steen-Johnsen, Kari, Audun Fladmoe og Arnfinn H. Midtbøen 2016 *Status for ytringsfriheten i Norge. Ytringsfrihetens grenser. Sosiale normer og politisk toleranse*. Fritt Ord/Institutt for Samfunnsforskning. Oslo
- Strømmen, Øivind 2014a *Den sorte tråden. Europeisk høyre-radikalisme fra 1920 til i dag*. Cappelen Damm.
- Strømmen, Øivind 2014b *I hatets fotspor*. Cappelen Damm.

- Sætre, Simen 2013 *Fjordman. Portrett av en antiislamist*. Cappelen Damm. Trondheim
- Sökefelt, M. 2006, Mobilizing in transnational space: a social movement approach to the formation of diaspora. In *Global Networks* 6, 3 (2006) pp. 265-284)
- Topalli, V., T. Brezina and M. Bernhardt 2013. "With God on my side: The paradoxical relationship between religious belief and criminality among hardcore street offenders". *Theoretical Criminology* 17 (1):49-69
- Vestel, V. 2016. *I gråsonen. Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge*. Oslo: Universitetsforlaget (under publisering).
- Vestel, Viggo og Ida Hydle 2012 *Fritidsklubb – kvalifisering og rusforebygging?* NOVA Rapport nr. 15/09. Oslo
- Østjylland Politi og Århus Kommune 2014 *Forebyggelse af radikaliserings og diskrimination i Århus*. Socialforvaltningen & Børn og Unge. SSP-Århus. Viby